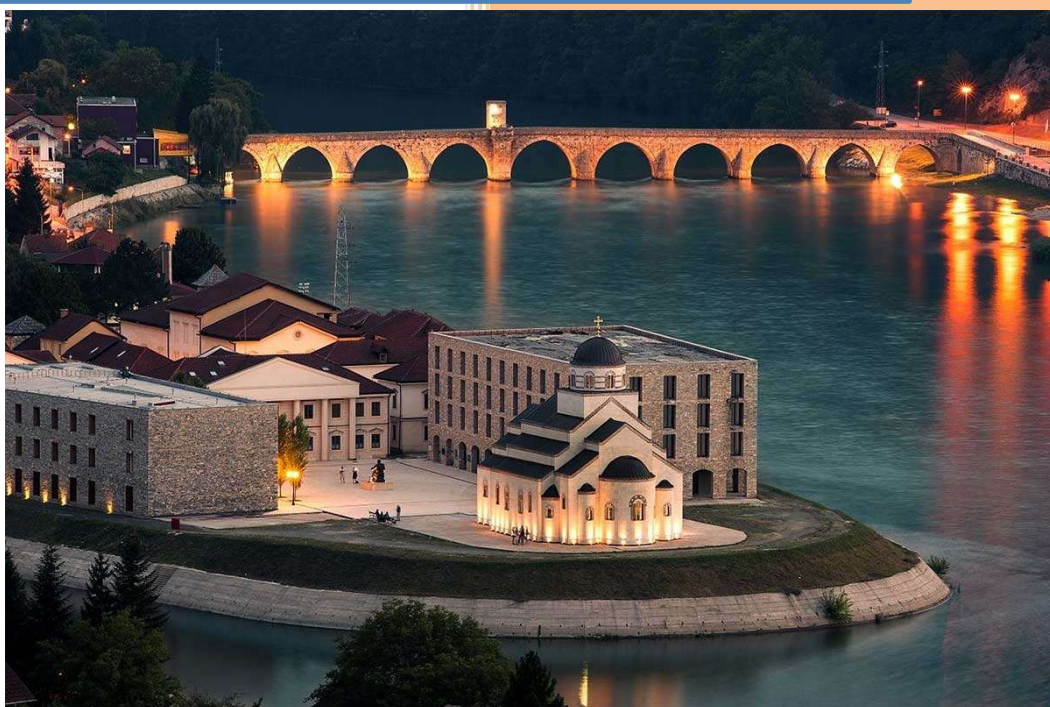

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

Стратегија развоја пољопривреде и руралног подручја општине Вишеград 2023-2027

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Општине Вишеград 2023-2027

Ова стратегија је развијена уз подршку Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација у оквиру пројекта „Подршка планирању локалног пољопривредног и руралног развоја“ (ТСП/ВИН/3804). Употребљене ознаке и презентација материјала у овом информативном производу не подразумевају изражавање било каквог мишљења Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација (ФАО) у вези са правним или развојним статусом било које земље, територије, града или области или њених власти, или у вези са разграничењем њених територија или граница. Помињање одређених компанија или производа произвођача, без обзира да ли су патентирани или не, не значи да их је ФАО одобрио или препоручио, а не друге сличне природе који нису поменути.

Ставови изражени у овој стратегији су ставови аутора и не одражавају нужно ставове или политике ФАО-а. ФАО не преузима одговорност за одлуке, мере или радње предузете на основу ове стратегије.

Документ израдили:

Административна управа Општине Вишеград

др Гордана Роквић Кнежић, Национални специјалиста за политику руралног развоја, ФАОВА

др Миљан Ербез, Национални специјалиста за развој пројеката руралног развоја, ФАОВА

Насловна слика: <https://startravel.ba/tour/visegrad/>

САДРЖАЈ

1. РЕЗИМЕ/УВОД	4
2. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА.....	7
2.1. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА	7
2.1.1. Географски положај и агроеколошке карактеристике.....	7
2.1.2. Демографске карактеристике /трендови	8
2.1.3. Стање запослености и незапослености	13
2.1.4. Свеукупни економски развој / значај пољопривреде у економији	14
2.1.5. Општи трендови пољопривредне производње	18
2.1.6. Органска пољопривредна производња.....	26
2.1.7. Пољопривредне савјетодавне службе	26
2.1.8. Координација ланца вриједности и развој тржишта.....	28
2.1.9. Диверзификација економских активности.....	29
2.1.10. Рурална економија и квалитета живота.....	36
2.1.11. Еколошки аспекти руралног развоја	47
2.1.12. Структура локалне управе и политика пољопривредног и руралног развоја	51
2.2. SWOT анализа заснована на доказима.....	55
2.3. Стратешко фокусирање	57
2.4. Визија развоја	58
2.5. Стратешки циљеви са индикаторима	59
3. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ	62
4. КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ	64
5. ОПИС УНУТРАШЊЕ И МЕЋУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА	66
6. ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР	69
6.1. Алетарнативни извори финансирања.....	70
7. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА	72
8. ПРИЛОЗИ СТРАТЕШКОМ ДОКУМЕНТУ.....	74
Прилог 1: Сажети преглед стратешких циљева, приоритета и мјера.....	74
Прилог 2: Детаљан преглед мјера	76
Прилог 2. План вредновања стратешког документа	83
Прилог 3. Анализа селектованих ланаца вриједности	83
ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ:.....	95

1. РЕЗИМЕ/УВОД

Израда Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград за период 2023-2027 година, координисана је од стране општинске управе, а подржана од стране Свјетске организације за храну и пољопривреду Уједињених нација (ФАО) кроз пројекат “Подршка планирању локалног развоја пољопривреде и руралних подручја” (ТСР/БиН/3804 - Supporting local agricultural and rural development planning).

Главни циљ израде Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград је пружити оквир за динамичнији развој сектора пољопривреде и руралних подручја у цјелини, те ускладити главне правце развоја пољопривреде и руралних подручја општине са стратешким оквиром развоја на нивоу Републике Српске и Босне и Херцеговине. У том смислу развојне мјере дефинисане Стратегијом се надопуњују на већ постојеће мјере за развој пољопривреде и руралних подручја на републичком нивоу, при чему се настоји избјећи дуплирање мјера, а постићи циљано усмјеравање средстава у складу са приоритетним потребама локалног развоја које су произашле из Анализе стања пољопривреде и руралних подручја општине Вишеград, уз уважавање компаративне предности сектора пољопривреде и подручја општине у цјелини. Временски оквир за реализацију Стратегије предвиђа период 2023-2027. чиме је усклађен са периодом важења новог стратешког оквира на републичком нивоу, као и на нивоу ЕУ.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград није само секторски документ већ документ који сагледава могућности развоја руралних подручја са ширег интегралног приступа развоју заједнице укључујући и уважавајући мишљења и потребе представника различитих друштвених група у процесу развоја, те узимајући у обзир економску, еколошку и социјалну страну одрживости предложених интервенција.

Без обзира што се доноси на локалном нивоу, стратегија узима у обзир и смјернице Европске уније за одржив развој пољопривреде и руралних подручја које су дефинисане Зеленим планом ЕУ, односно Зеленом агендом за Западни Балкан, те њима придружених ЕУ Стратегије биодиверзитета 2030, ЕУ Стратегије од фарме до стола и Стратегије „једно здравље“, као и циљеве одрживог развоја Уједињених нација односно Босне и Херцеговине. Па иако се законодавни оквир за провођење принципа дефинисаних ових стратешким документима доноси на републичком нивоу, одговорност је локалне управе да осигура оквир за успјешно прилагођавање субјеката у сектору новим околностима пословања на тржишту, те да усклади стратешке смјернице локалног руралног развоја са оквирима које доноси Зелени план и циљеви одрживог развоја.

Важно је напоменути да је Стратегија пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград урађена у вријеме када се систем пољопривредне производње у Босни и Херцеговини (БиХ) постепено мијења услјед конкурентног притиска проузрокованог интегрисањем регионалних тржишта, те отварањем тржишта према земљама ЕУ. Стратегија пољопривреде и руралног развоја је конципирана тако да подржава прилагођавање предвиђеним промјенама у складу са приоритетима развоја и могућностима дефинисаним на локалном нивоу. Стога ће рурални развој постати све значајнији елемент пољопривредне политике, нарочито код осмишљавања и провођења мјера којима ће се помоћи локалном становништву да покрене процесе диверсификације како унутар пољопривредне производње, тако и повезивањем пољопривреде са другим дјелатностима унутар руралне економије, те кроз циљано усмјеравање средстава у изградњу локалних ланаца вриједности за компаративне производе и дјелатности.

Стратегија је усклађена са Законом о стратешком планирању Републике Српске те садржи: увод, стратешку платформу, приоритете и мјере, кључне стратешке пројекте, опис унутрашње и међусобне усклађености стратешког документа, оквирни финансијски план, оквир за провођење,

праћење, извјештавање и вредновање стратешког документа. Прилози у стратешком документу односе се на сажети преглед циљева, приоритета и мјера, те детаљан преглед мјера. Стратешка платформа садржи ситуациону анализу, визију развоја и стратешке циљеве са полазним циљним вриједностима индикатора.

Осим Закона о стратешком планирању, методолошки приступ у изради Стратегије укључивао је и примјену УН методологије за интегрисано планирање локалног развоја (МИПРО¹). Ова методологија подразумијева провођење процеса планирања у фазама, од којих су најважније припремна фаза, фаза анализе и фаза креирања стратешке платформе. У изради стратегије кориштене су и ФАО препоруке за одабир и анализу ланаца вриједности, који су саставни дио овог документа (FAO Guidelines on Selecting value chains for sustainable food value chain development²).

По први пут за подручје општине Вишеград дефинише се партнерство као модел управљања и спровођења. Партиципативни приступ у управљању руралним развојем подразумијева сарадњу јавног, пословног и цивилног сектора у свим фазама планирања, реализације и праћења Стратегија развоја на локалном нивоу. На тај начин осигурава се већи степен транспарентности, инклузивности и постизање консензуса у усаглашавању развојних приоритета, те унапређује оквир за финансијско планирање и реализацију програма развоја.

Интегрални приступ у изради Стратегије примијењен је кроз интегрисање различитих друштвених група у процес планирања и дефинисања новог плана развоја: представници јавног сектора (општинске службе); приватног сектора: представници пољопривредника, прерађивача, откупљивача, те представници цивилног сектора односно удружења, а који заступају интересе жена на селу, произвођача млијека, произвођача малина, пчелара и др. Партиципативни приступ примјењен је укључивањем свих локалних актера у процес израде Плана коришћењем различитих алата током све три фазе процеса планирања: радионице, интервјуи, анкете.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја је израђена по принципима транспарентности, уз отвореност према јавности у свим фазама његове израде. То је урађено кроз неколико радионица на којима су вођење стручне и јавне дискусије, истраживање спроведено на узорку од 30 домаћинстава. Анкета је обухватила 25 питања која се односе на врсте прихода које остварују чланови домаћинства, врсте производа које домаћинства стављају на тржиште, врсте препрека са којима се сусрећу у развоју пољопривреде, других рентабилних делатности на газдинству и препрека са којима се сусрећу у развоју допунске активности, препреке са којима се суочавају у развоју предузетничких активности, приступ јавним услугама и јавној инфраструктури, приоритетни проблем и перспектива. Анкета је обухватила и десет питања за женске чланове домаћинства, као и за младе чланове породице.

Одлуком начелника општине Вишеград формирана је радна група за израду стратегије и именован координатор радне групе. Радну групу чинило је седам чланова, од којих су три жене и четири мушкарца. Именовани су чланови радне групе као представници јавног, пословног и цивилног сектора: Одјељење за привреду, финансије и друштвене дјелатности, предузетници у области пољопривреде, Туристичка организација, шумско газдинство, развојна агенција. Задатак радне групе је био да, уз стручну подршку ФАО организације, прикупи податке релевантне за анализу стања пољопривреде и руралних подручја укључујући анкетирање одабраних пољопривредних домаћинстава, валидацију резултата анализе ситуације, учешће у дефинисање

¹ <https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/methodology-integrated-local-development-planning-bosnia-and-herzegovina-mipro>

² Walker, C., DeMatteis, L. & Lienert, A., eds. 2021. Selecting value chains for sustainable food value chain development – Guidelines. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb7623en>

главних предности, слабости, ограничења и могућности за развој пољопривреде и руралних подручја, учествовање у дефинисању визије развоја и главних стратешких циљева, као и кључних пројеката и мера за спровођење стратешког документа. Сви остали заинтересовани су учествовали у дискусијама у оквиру радионица које се организују на крају сваке фазе израде стратешког документа: прва почетна радионица 5. априла 2022. за чланове радне групе, почетна радионица за чланове радне групе и других представника 24.05.2022.године у општини Вишеград, радионица о валидацији резултата и СВОТ анализа, 4.10.2022.године (за чланове радне групе), валидациона радионица 07.12.2022.године у општини Вишеград за све актере.

Нацрт стратешког документа достављен је на допуне и коментаре Кабинету градоначелника, као и регионалној канцеларији ФАО за Европу и Централну Азију (FAO Regional Office for Europe and Central Asia-REU), након чега је израђен коначан нацрт стратешког документа који је упућен ресорном министарству на одобрење.

2. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

2.1. СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА

2.1.1. Географски положај и агроколошке карактеристике

Вишеград је општина у источном дијелу Републике Српске и Босне и Херцеговине. Граничи са општинама Рогатица, Рудо и Сребреница у Републици Српској и општинама Бајином Баштом и Ужицем у Републици Србији. Подручје општине Вишеград је територијално подијељено на 14 мјесних заједница са 130 насељених мјеста.

Карта 1: Географски положај општине Вишеград³

Општина Вишеград се налази на 43° 47' 7" сјеверне географске ширине и 19° 17' 35" источне географске дужине. Заузима површину од 448 km². Највиша тачка у општини је Велики Столац са 1675 мнв, а најнижа 288 мнв. Општина Вишеград је са другим дијеловима БиХ повезана магистралним путним правцем М-5 Сарајево-Вардиште и регионалним путним правцима Р-449 Добрун-Увац-Рудо, Р-467 Бродар-Рудо и Р-450 Вишеград-Рогатица. Магистралним правцем М-5 општина је повезана са Сарајевом, Требињем и градовима у Србији (Ужице, Чачак, Београд, Ниш и другим). Најближи аеродром је Сарајево на удаљености од 120 km, а најближа пруга и жељезничка станица је Прибој (Србија) 40 km. Подручје које захвата општина Вишеград смјештено је у средњем Подрињу у источној Босни. Територија средњег Подриња, као географског простора, претежно је котлинска и брежуљкаста, а терен је нагнут од југа ка сјеверу. Релјеф у окружењу је представљен подрињским планинама, од којих су најдоминантније: Деветак, Звјезда, Голеш и Ковач, затим Романија и Јахорина, које се налазе нешто западније и Тара и Златибор које се простиру источно од овог дијела Подриња (а смјештене су у Србији). У физиономском погледу, подручје Вишеграда припада Планинско-котлинској макроморфолошкој области.

Вишеград и околина имају одлике умјерено континенталне климе, са извјесним карактеристикама планинске климе. Љета на подручју Вишеграда су топлија него у околним мјестима. Средња јулска температура износи 21оС, а средња јануарска 1,3оС.

³ <https://lkvisegrad.weebly.com/o-viscaronegradu.html> за прву карту и <https://hr.wikipedia.org/wiki/Vi%C5%A1egrad> за другу карту

Вриједност годишње количине падавина креће се од 650 mm до 1000 mm по m², а број дана са падавинама је у просјеку 84 дана годишње. Релативна влажност ваздуха износи 83%.

На подручју општине Вишеград налазе се сливови трију ријека: Дрине, Лима и Рзава, које низводно од Вишеграда чине јединствен слив ријеке Дрине. Општина Вишеград се налази у средњем току ријеке Дрине и обухвата два дринска језера. То су језеро хидроелектране Вишеград, узводно од града и језеро Перућац, низводно од града. По природним љепотама посебно се издваја доње језеро, које се протеже кроз кањон Дрине, укупне дужине 54 km.

Највећи дио територије припада шумском земљишту око 60%. Шуме заузимају 29.121 ha, а неплодно земљиште (голети) 2.162 ha. На шумском земљишту највише је заступљен бијели и црни бор, буква, храст, цер, граб, јела, смрча, оморика итд. На површине под високим шумама са природном обновом отпада 22.416 ha.

Укупна површина пољопривредног земљишта у општини Вишеград је 13.613 ha, од чега оранице чине 3.165 ha, воћњаци 1.944 ha, ливаде 5.703 ha и пашњаци 2.801 ha. Пољопривредно земљиште је са израженим нагибом терена, са плитким до средње дубоким профилем са нешто мањим садржајем хумуса и повећаном киселосту.

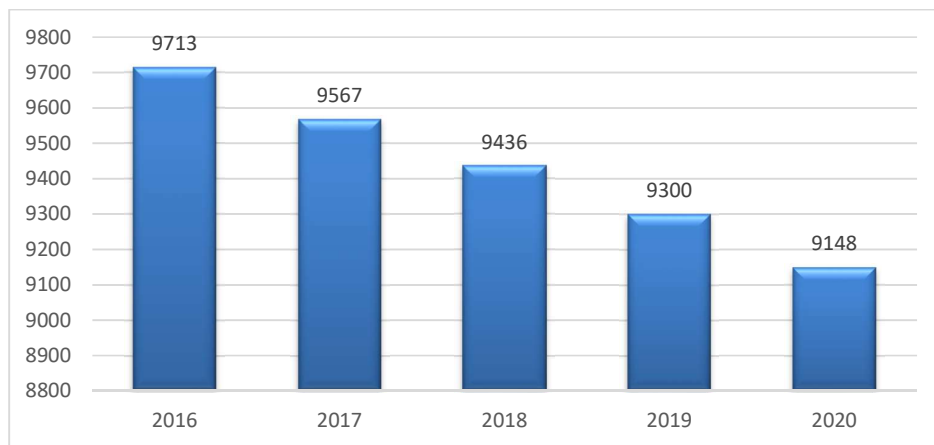
На простору општине Вишеград постоје значајна потенцијална минерална и неминерална подручја. Потенцијална минерална сировинска подручја су површине око 27.530 ha и то: магнезит 3.320 ha (Бијело Брдо), никлоносна жељезна руда 1.250 ha (Вардиште), кречњак и доломит 11.870 ha (Гостиља, Градина и друге локације), еруптивне стијене 8.940 ha (Горњи и Доњи Дубовик, Вишеградска Бања, Добрун) и термалне воде 2.150 ha (Вишеградска Бања).

Подручје општине спада у подручје са изузетно високим геотермалним потенцијалом који долази из два извора: подземне воде слива ријеке Дрине и Рзава и геотермалне воде у бањи „Вилина влас“. Процјењује се да на локацијама непосредно уз наведене ријеке постоји потенцијал довољан за производње минимум око 4 MW топлотне и расхладне енергије, док термалне воде бање „Вилина влас“ имају процијењен минимални капацитет од 14 MW топлотне енергије. Геотермални потенцијал вода слива ријеке Дрине и Рзава је до сад искоришћен за потребе гријања и хлађења комплекса „Андрићграда“.

2.1.2. Демографске карактеристике /трендови

Као и у цијелој Босни и Херцеговини/Републици Српској, тако и на подручју општине Вишеград демографска ситуација није задовољавајућа. Анализирајући кретање укупног броја становника општине Вишеград у периоду 2016-2020 благи тренд пада броја становника овог подручја. Тако се укупан број становника са 9.713 у 2016 години смањено на 9.148 становника у 2020 години или за 6%. Иако ови подаци приказани на нивоу цијеле општине (и рурална и урбана подручја) нису алармантни демографски показатељи представљени у наставку нису позитивни, а континуитет смањења броја становника јесте забрињавајући и потребно је хитно доношење мјера за његово заустављање.

Извор: Градови и општине Републике Српске, Републички завод за статистику Републике Српске
Графикон 1: Кретање (процијењено) броја становника општине Вишеград, Период 2016-2020 године

Према резултатима последњег пописа становништва у БиХ (2013) укупан број становника у Општини Вишеград износио је 10.118 становника у 163 припадајућа насеља.

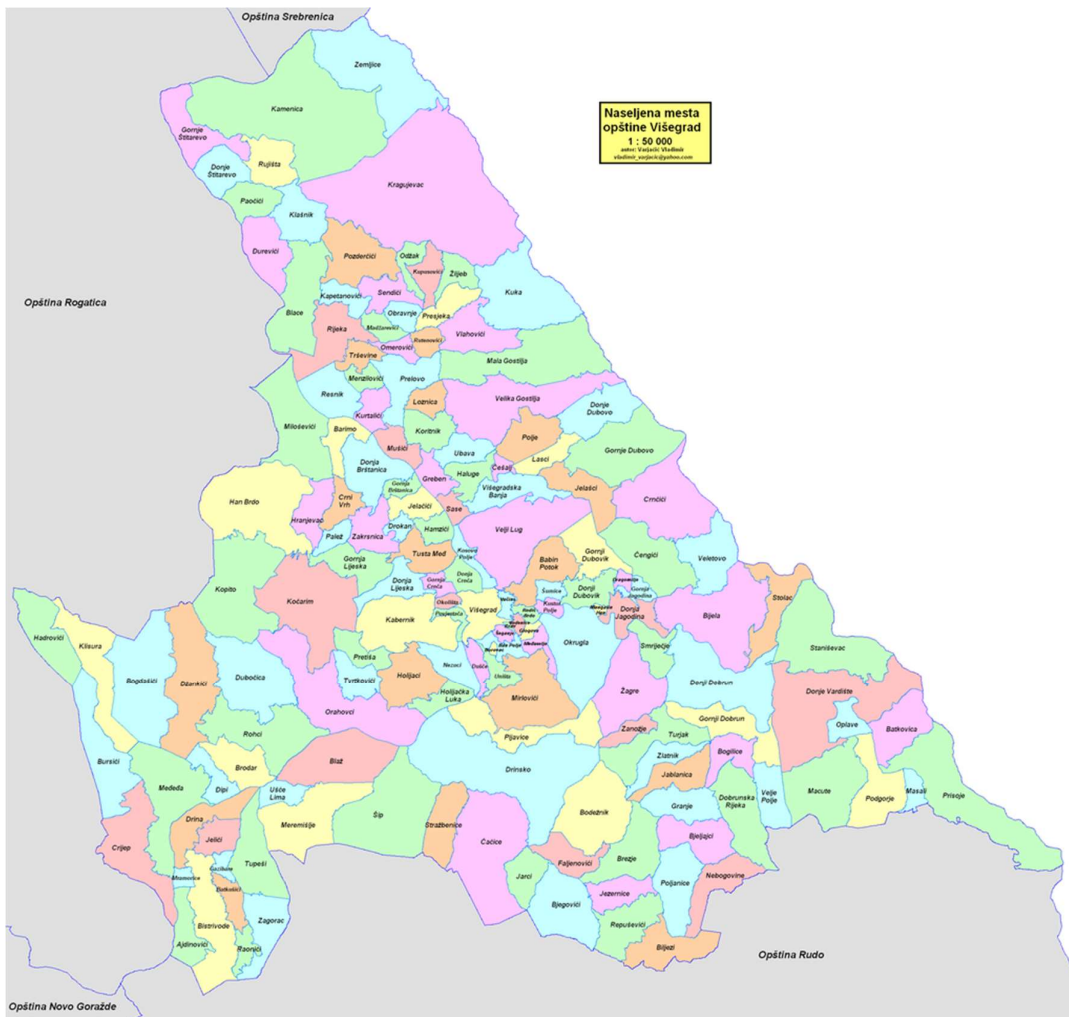
Поређењем структуре насеља по величини, као и броја становника по насељима између два Пописа примјетан је пад броја становника у већини руралних насеља, а драстично је повећан број насеља без становника, са 4 на 32 насеља, као и број насеља до 10 становника, са 4 на 51 насеље.

Табела 1: Структура насеља по величини

Величина насеља	Попис 1991	Попис 2013
ненасељено	4 насеље	32 насеље
1 - 10 становника	4 насеља	51 насеља
11 - 100 становника	109 насеље	66 насеље
101 - 500 становника	43 насеља	11 насеља
501 - 1.000 становника	2 насеља	2 насеља
1.001 - 5.000 становника	0 насеља	0 насеља
>5.000 становника	1 насеља	1 насеља

Извор: Попис становништва 2013 године, Агенција за статистику Босне и Херцеговине

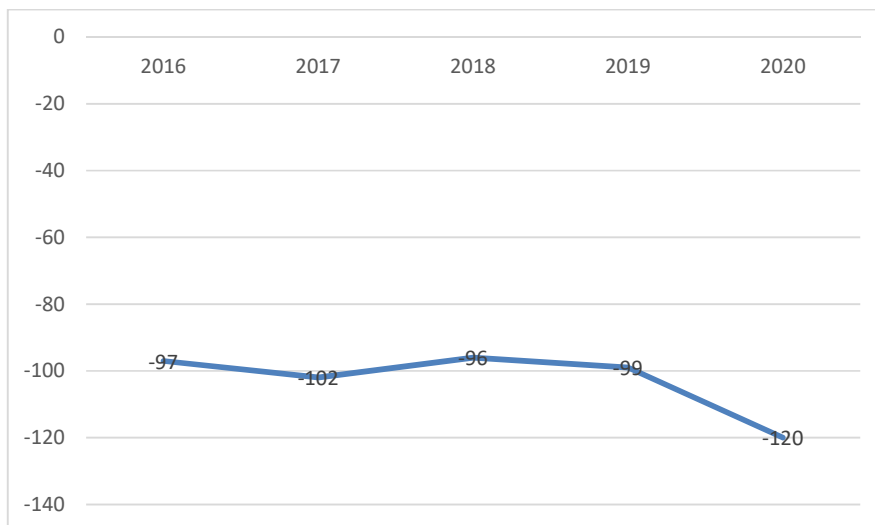
Према Попису становништва из 2013 године, сва насеља осим једног су руралног типа. Укупно урбано становништво броји 5.379 становника или 50,4%, а руралног 5.289 или 49,6%. Просјечна густина становништва је 23,8 становника по км², за ниво општине, при чему је просјечна густина урбаног становништва 3.079,7 становника по км², а руралног 11,8 становника по км².

Карта 2: Насељена мјеста општине Вишеград⁴

Потврда констатацијама негативне демографске слике општине Вишеград је кретање природног прираштаја становништва у периоду 2016-2020 година. Прегледом графикана 2 уочавају се сталне негативне вриједности овог показатеља, а веома изражен негативан тренд забиљежен је у периоду од 2016. године до 2020. године када достиже и највећи ниво од чак -120.

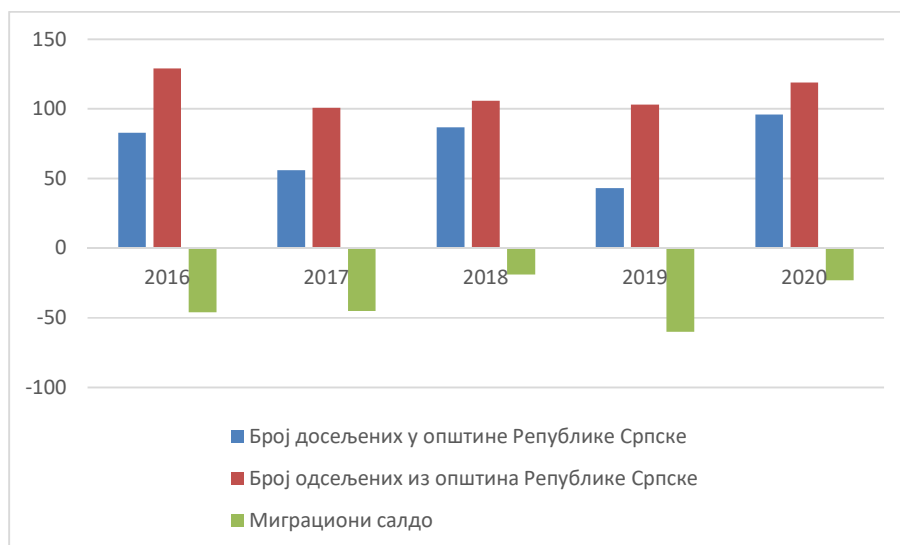
⁴ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Vi%C5%A1egrad>

Извор: Билтен Демографске статистике, 2021 година, Републички завод за статистику

Графикон 2: Кретање природног прираштаја становништва општине Вишеград за период 2016-2020 године

Иако је миграциони салдо за подручје општине Вишеград и других општина у БиХ некада резултат промјене мјеста пребивалишта мотивисан локалним изборима, ипак га морамо приказати онаквим каквим га приказују званични статистички билтени. Салдо је у свим годинама посматрања био негативан, што резултира укупним смањењем броја становника на нивоу општине.

Извор: Билтен Демографске статистике, 2021 година, Републички завод за статистику

Графикон 3: Кретање броја одсељених, досељених и салдо миграција становника општине Вишеград, 2016-2020

Према статистичким евиденцијама на подручју општине живи 3.966 домаћинстава од чега су ако је судити по структури становништва 50% домаћинстава смјештено у подручју које се класификује као рурално.

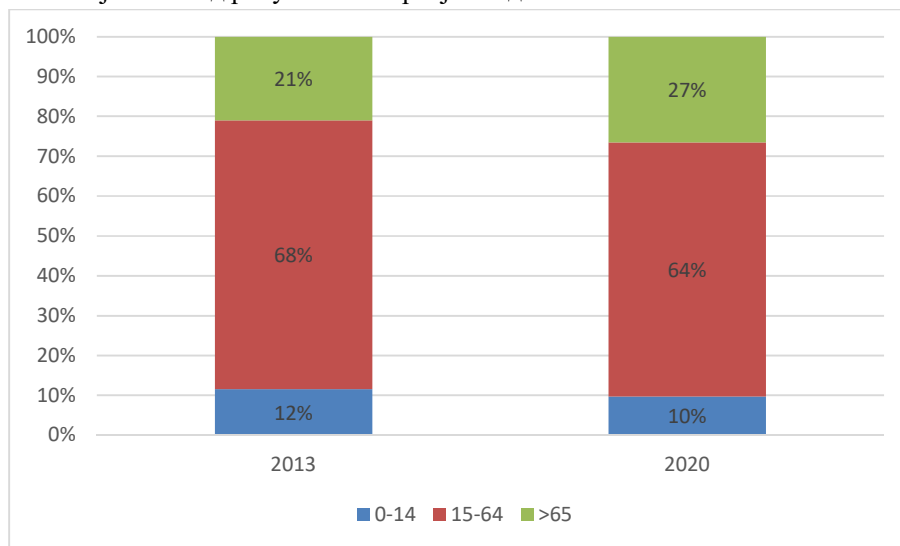
Табела 2: Број домаћинстава према броју чланова у руралним насељеним мјестима Општине Вишеград

Територија	Број чланова					УКУПНО
	Један члан	Два члана	Три члана	Четири члана	Пет и више чланова	

Укупно	1132	1172	724	582	356	3.966
	29%	30%	18%	15%	9%	

Извор: Домаћинства према броју чланова, општина Вишеград, Попис 2013 године, Републички завод за статистику Републике Српске

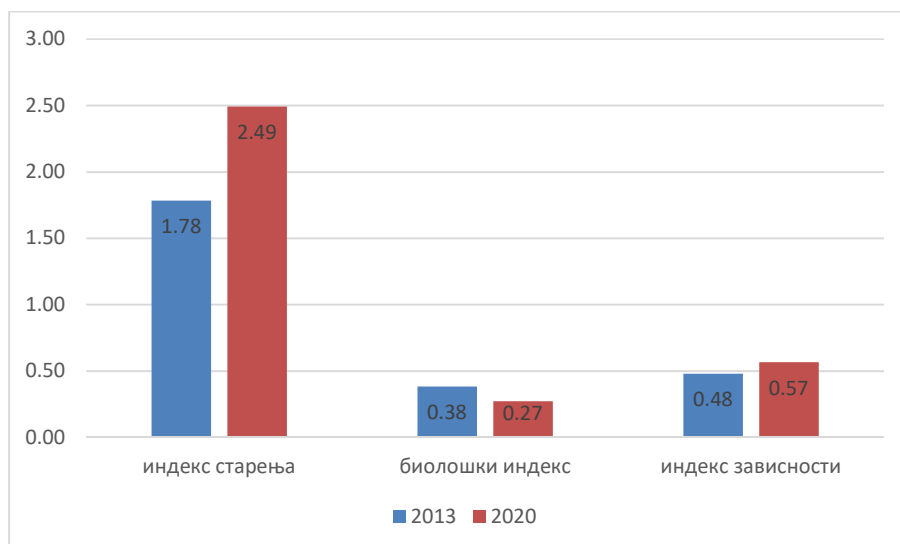
Посматрајући структуру домаћинстава према броју чланова уочава се да највеће учешће имају домаћинства са 2 члана (30%) и једним чланом (29%), а просјечно рурално домаћинство броји 2,51 чланова што је мање од републичког просјека од 2.85.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 4: Процентна структура становништва према старосним групама

Старосна структура становништва општине Вишеград показује карактеристике најдубље демографске старости. Индекс старења (однос старосне категорије преко 60 година и млађих од 20 година) је повећан са 1,78 у 2013 на 2,5 у 2020 години, при чему се свака вриједност изнад 0,5 сматра показатељем израженог старења становништва. Биолошки индекс од преко 100% (однос старосне категорије 0-14 и старијих од 60 година), показује такође све мању виталност популације, па је са таквим вриједностима немогуће очекивати смјену генерација у будућем периоду. Такође вриједност зависности (старији од 65 и млађи од 14 у односу на радно способно становништво) је досегла 0,57 при чему је свака вриједност изнад 0,4 знак узнапредовалог демографског старења становништва.

Извор: обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику Републике Српске
Графикон 5: Вриједности демографских показатеља за период 2015-2019 година

У укупној популацији општине Вишеград, женска популација броји 4.750 становника или 52%, а мушка 4.398 становника или 48%. Према старосној структури, женска популација броји у просјеку већи број старијих од 65 година (30%), за разлику од мушке популације гдје је учешће старијих од 65 године ниже у односу на просјек општине (23%).

Изнесени демографски показатељи јасно указују на све израженија негативна кретања у анализираном периоду 2016-2020 и траже релативно брзу реакцију доносиоца прије свега политичких одлука. Ова чињеница треба бити једна од кључних пријетњи (слабости) у дефинисању будућих стратешких праваца дјеловања и мјера пољопривредне/руралне политике овог подручја.

2.1.3. Стање запослености и незапослености

Незапосленост становништва, а посебно руралног, свакако је од један од највећих економских, али и политичких и социјалних проблема сваког подручја па и општине Вишеград. Укупна формална незапосленост је јако висока и износи 30% према подацима последњег Пописа становништва. У периоду 2016-2020 број незапослених је опао са 1.773 на 1.117. Скоро да је једнак број незапослених жена у односу на мушкарце. У 2020. години од укупно 1.117 незапослене особе 559 или 50% су били жене, док су 558 или 50% били мушкарци.

Табела 1: Запосленост и незапосленост општине Вишеград за период 2016-2020 године

Опис	2016	2017	2018	2019	2020
Запослени	1933	1973	2050	2175	2183
Мушкарци	1120	1128	1176	1273	1262
Жене	813	845	874	902	921
Незапослени	1773	1395	967	940	1117
Мушкарци	979	731	475	474	558
Жене	794	664	492	466	559

Извор: Републички завод за статистику, Градови и општине Републике Српске

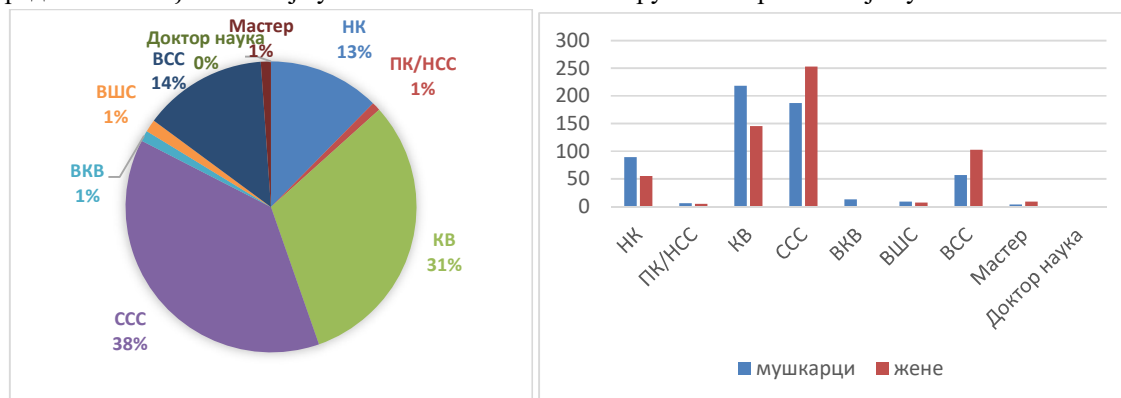
Сектор А (пољопривреда, лов и риболов) имају релативно високо учешће у формалној запослености становништва општине и износи 8%, али је за претпоставити да је већина запослена у шумском газдинству.

За подручје пољопривреде поред формалне значајна је и неформална запосленост која се углавном односи на власнике или носиоце породичних пољопривредних газдинстава. Према

подацима Пописа становништва, број домаћинстава на подручју општине Вишеград које обављају пољопривредну дјелатност износи 963, међутим број оних који су тржишно оријентисани је мали и износи само 97 домаћинстава.

У структури запослених највеће учешће остварују запослени у дјелатности производња енергије, односно у ХЕ Вишеград (17,7%), затим у прерађивачкој индустрији (14,38%). Такође значајан број запослених је у дјелатности пружања услуга смјештаја и угоститељства, те јавним институцијама. Када су у питању особе женског пола, највећи број жена је запослен у дјелатности здравствене и социјалне заштите, трговине и угоститељства.

У структури незапослених, највише је оних са средњом стручном спремом и квалификованих радника. Такође велико је учешће жена са високом стручном спремом које су незапослене.

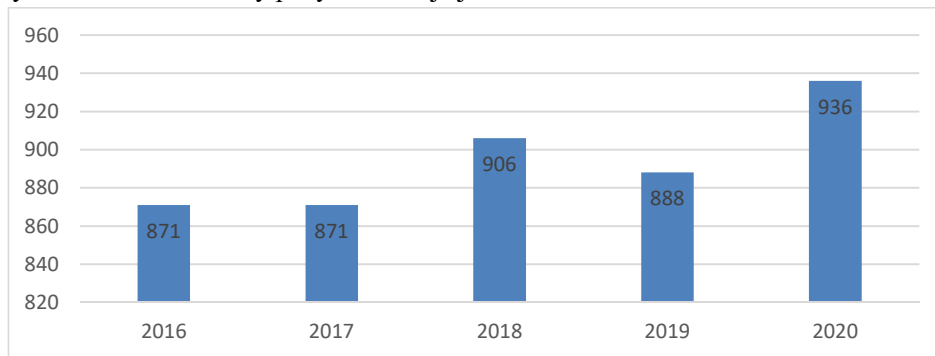

Извор: обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику Републике Српске

Графикон 6: Структура незапослених према стручној спреми

Када је у питању старосна структура незапослених, скоро да једнака заступљеност свих старосних категорија радно способног становништва (20-25%) осим старијих од 60 година (8%). Више је незапослених жена старосне доби 30-50 година у односу на мушкарце.

Као посљедњи економски показатељ који је анализиран у дијелу анализе тржишта рада је кретање висине просјечне мјесечне нето плате у периоду 2016-2020. У овом периоду забиљежена је тенденција повећања мјесечне нето плате. Нето плата у 2016. години је износила 871 КМ док је у 2020. години достигла ниво од 936 КМ (индекс 107), што је било нешто мање у односу на просјечну нето плату на нивоу републике која је износила 956 КМ.

Извор: Градови и општине Републике Српске, 2021 година, Републички завод за статистику

Графикон 4: Просјечна нето плата општине Вишеград, Период 2016 - 2020, у КМ

2.1.4. Свеукупни економски развој / значај пољопривреде у економији

За економију општине Вишеград најзначајнија су мала и средња предузећа. Од укупног броја пословних субјеката у 2020 години (253), 133 чине друштва са ограниченом одговорношћу. Број пословних субјеката у сектору А (пољопривреда, шумарство и риболов) је само њих 10.

Табела 4: Структура пословних субјеката на подручју општине Вишеград

Врста пословних субјеката	Јавна предузећа	Акционарска друштва	Друштва са ограниченом одговорношћу	Опште задруге	Установе	Удружења	Вјерске организације
Број пословних субјеката	4	23	133	4	16	63	3

Извор: општинске службе

Највећи број регистрованих предузећа у дјелатностима трговине на велико и мало и одржавање (69), осталим услужним дјелатностима (54), као и прерађивачкој индустрији (34). Број предузећа на хиљаду становника има опадајући тренд, а у 2020 је износио 5,79.

Табела 5: Број пословних субјеката који воде двојно књиговодство и који су поднијели извјештај АПИФ-у

Град/општина	2017.	2018.	2019.	2020.
Вишеград	62	61	57	53

Извор: Извјештај Подручне привредне коморе И.Сарајево

Структура домаћинстава/пољопривредних газдинстава

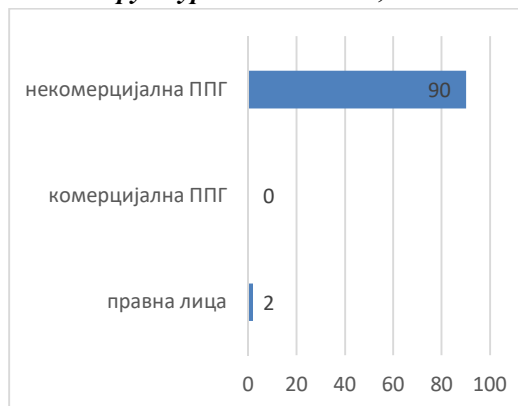
Број пољопривредних газдинстава на подручју општине Вишеград је 963, од којих су њих 97 тржишно оријентисани и то су, као што смо претходно изнијели, резултати Пописа становништва из 2013 године. Актуелан број пољопривредних газдинстава која су регистрована у Регистру пољопривредних газдинстава који води Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске износи 515 од којих је само 92 газдинстава активно (извршило редовно годишње ажурирање података у 2022 години).

У структури активних газдинстава највећи број је газдинстава регистрованих као некомерцијална, њих 90, а само 2 активна пословна субјекта и то ДОО "АДРИА" ВИШЕГРАД И "ХЛАДЊАЧА АЛЕКС" ДОО, који су и значајни интегратори биљне производње у Општини Вишеград, али су присутни и у околним општинама.

Структура домаћинстава, Попис 2013

Структура газдинстава, РПГ

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у БиХ 2013, Подаци из Регистра пољопривредних газдинстава

Графикон 11: Структура пољопривредних домаћинстава и пољопривредних газдинстава

Укупни приходи остварени на нивоу општине Вишеград у посматраном периоду имали су тренд раста са максимумом у 2018 години од преко 82 милиона КМ, да би након тога тренд постао негативан, а у 2020 години достигао вриједност од 66,3 милиона КМ или 7.253,06КМ по глави становника.

Табела 6: Вриједност укупних прихода и расхода општине Вишеград, 2016-2020

Вишеград	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Приход	62.309.315	49.222.772	82.239.048	75.794.577	66.350.992
Расход	67.096.751	61.221.776	70.618.398	74.655.335	78.570.976

Извор: Извјештај Подручне привредне коморе И.Сарајево

Када је у питању спољно трговинска размјена, општина Вишеград је најбољу покривеност увоза извозом имала 2016 године и то преко 200%. Након те године дешава се пад извоза и раст увоза који је стабилизован у годинама до 2020 али није достигнут још увијек ниво из 2016 године. У посматраном периоду, примјетан је раст извоза од 2017 све до 2020 године по просјечној стопи од 132%, док је увоз растао све до 2020 године када је нагло пао.

Табела 7: Спољнотрговинска размјена општине Вишеград, 2016-2020

Вишеград	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Увоз	3.297	6.512	6.811	10.972	6.893
Извоз	7.601	3.894	6.044	8.389	8.520
Покривеност	230,54	59,8	88,74	76,46	123,60

Извор: Извјештај Подручне привредне коморе И.Сарајево

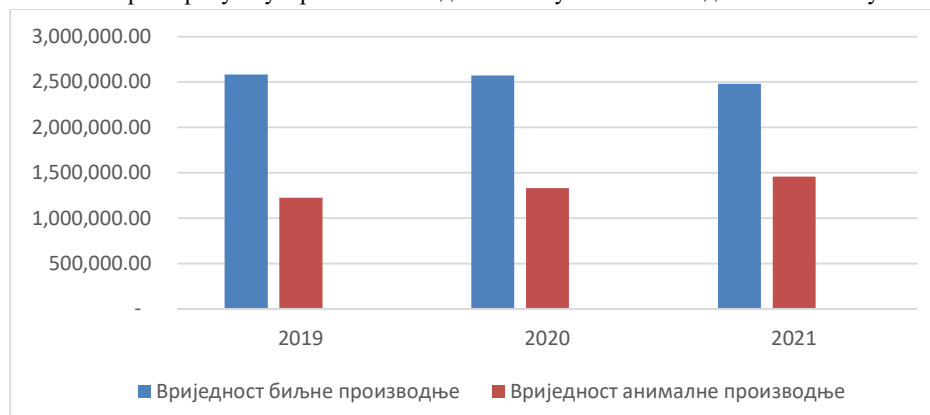
Вриједност пољопривредне производње

Вриједност производње (оутпут) пољопривредних производа на подручју општине Вишеград у периоду 2019-2021 година показује тенденцију благог раста. Укупни пољопривредни оутпут у 2019. години је износио 3,8 милиона КМ, а у 2021. је 3,93 милиона КМ.

Табела 8: Вриједност пољопривредне производње општине Вишеград, 2019-2021, КМ

Структура производње	2019	2020	2021
Ратарство	27.635,50	24.536,93	19.386,81
Повртарство	422.845,00	307.279,00	300.027,41
Воћарство	2.129.462,00	2.238.228,00	2.160.936,00
Вриједност биљне производње	2.579.942,50	2.570.043,93	2.480.350,21
Вриједност анималне производње	1.224.921,50	1.330.601,00	1.458.870,39
Укупна вриједност пољопривредне производње	3.804.864,00	3.900.644,93	3.939.220,60

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику

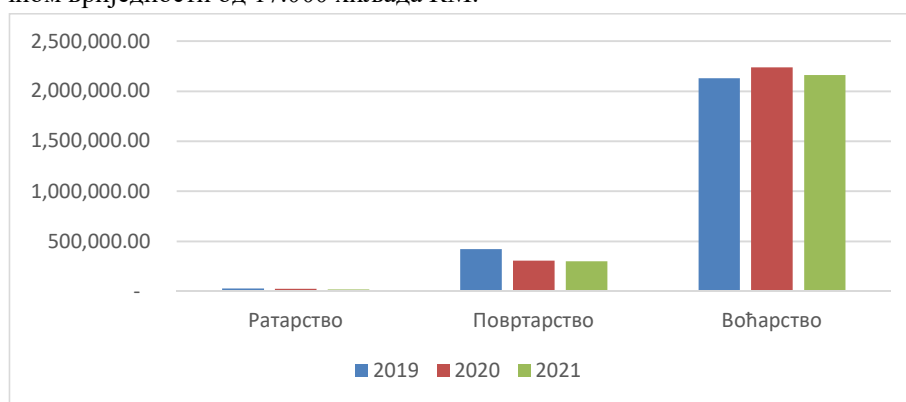

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику
Графикон 8: Структура вриједности пољопривредне производње, 2019-2021

Већи допринос укупној вриједности пољопривредне производње има биљна у односу на анималну производњу, што је и за очекивати с обзиром на традиционалну оријентацију ка воћарској производњи подрињског краја. Биљна производња учествује у просјеку са 66% укупног пољопривредног оутпута, док на анималну производњу долази 34%.

Укупна вриједност производње по пољопривредном домаћинству (попис 2013, 1002 домаћинства која се баве пољопривредом) износи 4.090 КМ, а по хектару обрадивих површина 364 КМ. Иако у Републици Српској није дефинисана Економска величина газдинства, у поређењу са ЕУ гдје се, код већине земаља чланица газдинство испод 4ЕСУ или 4.800 Еура вриједности производње сматра малим газдинством или некомерцијалним газдинством онда можемо закључити да су пољопривредна газдинства општине Вишеград просјечне величине 1,7ЕСУ односно испод прага комерцијалности.

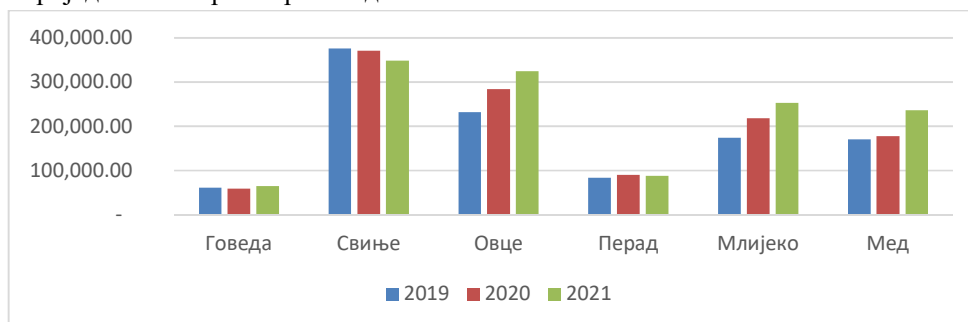
У структури биљне производње, по вриједности производње предњачи воћарство са око 2 милиона КМ. У воћарској производњи доминира производња шљиве, јабуке и малине. У структури ратарске производње највећи дио вриједности производње чини производња пшенице, са просјечном вриједности од 17.000 хиљада КМ.

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику
Графикон 9. Структура вриједности биљне производње

Просјечна вриједност повртарске производње у посматраном периоду 350.000КМ, а чине је доминантно производња кромпира те пластеничких култура, паприке, парадајза, зелене салате, те производња пасуља.

У структури анималне производње највече учешће у укупној вриједности производње вредновано кроз вриједност живих грла стоке има свињогојство. Говедарство је вредновано двоструко, преко вриједности стоке и вриједности млијека. Заједно, ове двије вриједности прелазе вриједност овчарске производње.

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику
Графикон 10: Структура вриједности анималне производње, 2019-2021

Табела 9: Структура вриједности анималне производње, 2019-2021

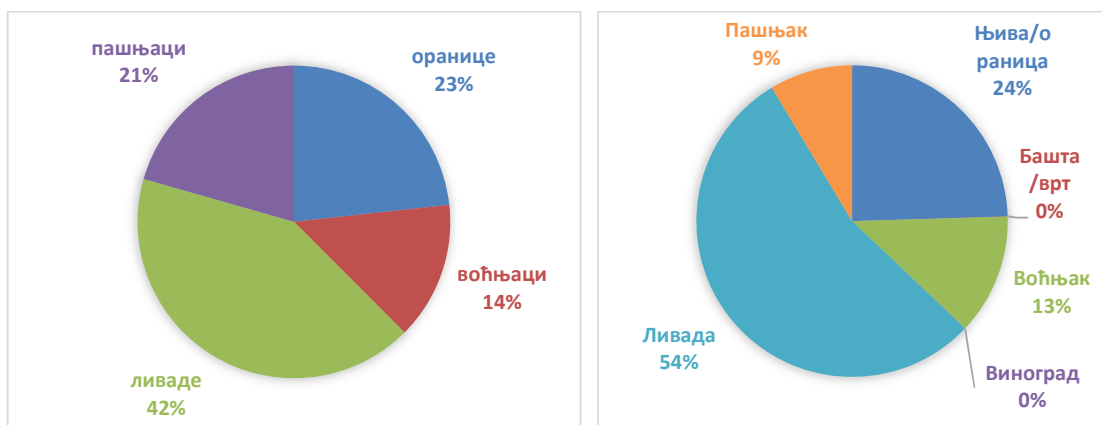
	2019	2020	2021
Говеда	61.056,00	59.184,00	64.944,00
Свиње	376.540,00	370.700,00	348.488,00
Овце	231.750,00	284.760,00	324.300,00
Перад	84.000,00	90.640,00	87.780,00
Млијеко	174.580,00	218.660,00	253.460,00
Јаја	126.000,00	128.700,00	143.383,50
Мед	170.995,50	177.957,00	236.514,89

Извор: Обрачун аутора на бази података Републичког завода за статистику

2.1.5. Општи трендови пољопривредне производње

Земљиште

Укупна површина пољопривредног земљишта у општини Вишеград је 13.613 ha, од чега оранице чине 3.165 ha, воћњаци 1.944 ha, ливаде 5.703 ha и пашњаци 2.801 ha. У поређењу са подацима уписаним у Регистар пољопривредних газдинстава (активна газдинства) примјетно је једино веће учешће травних површина уписаних у регистар док је учешће ораница и воћњака скоро исто.

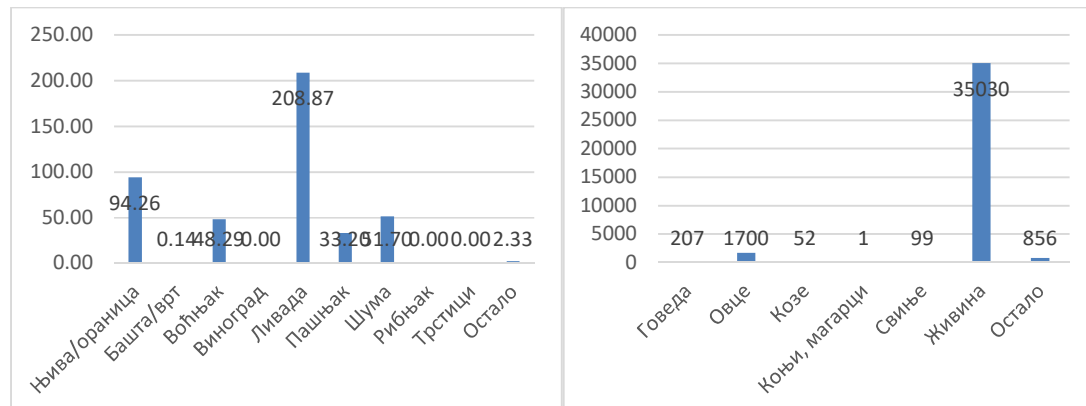
Извор: Републички завод за статистику (а), Регистар пољопривредних газдинстава (б)

Графикон 13: Структура пољопривредних површина

Према статистичким евиденцијама највећи дио обрадивих површина није обрађен и њихово учешће у укупним површинама износи 90% које се води у категорији угари и необрађене оранице. Пуно је разлога за овакво стање а треба их тражити у потискивању значаја пољопривреде услед снажне индустријализације у предратном периоду, али и миграцијама које су задесиле сва подручја па и подручје општине Вишеград у послератном периоду, које су узроковале напуштање имања и руралних подручја у цјелини.

Ако посматрамо само активна газдинства у РПГ-у просјечна величина посједа 4,77 хектара. Ако бисмо пак узели у обзир и неактивна газдинства онда је просјек нешто мањи и износи 2,37 укупних регистрованих површина, 1,81 хектара обрадивих површина а само 1,65 хектара кориштених пољопривредних површина по газдинству. У поређењу са земљама ЕУ које имају 12 хектара просјек величине газдинства (24 код старих земаља чланица), те узимајући у обзир уситњености земљишта (парцеле су просторно раздвојене) и двојаки карактер производње, јасно је да се општина Вишеград суочава с изазовом у смислу неповољне величине и структуре пољопривредних газдинстава, што представља један од битних стратешких проблема који је потребно рјешавати у наредном периоду.

За разлику од републичког просјека, према којем гро пољопривредних површина користе комерцијална газдинства и правна лица, на подручју општине Вишеград скоро сва газдинства су некомерцијална па су резултати приказани сумарно.

Извор: Регистар пољопривредних газдинстава, Министарство пољопривреде, шумарства И водопривреде
Графикон 12: Структура земљишта и сточног фонда према типу газдинства, 2022 година

Када је ријеч о регистрираном сточном фонду стање је сљедеће: говеда 207, овце 1700, козе 52, коњи 1, свиње 99 и 35.030 перади те 856 осталих за шта је претпоставка да се односи на кошнице пчела.

Пољопривредна производња

Биљна производња

Производња ратарских култура

У структури производње ратарских култура доминира производња пшенице са око 75%, док је учешће осталих култура скромно а индустријске биљке попут соје, сунцокрета и уљане репице се уопште не узгајају.

Просјечни приноси су нижи од републичког просјека. Просјечна принос кукуруза износи 4 т/ха, што је чак више у односу на републички просјек од 5,1 т/ха, али мање у односу на просјек ЕУ од 7,64 т/ха. Просјечан принос пшенице износи 4 т/ха, што је једнако просјеку РС, али ипак нешто ниже од просјека ЕУ од 5.92 т/ха. Ове вриједности су индикатор потенцијала за много интензивнију производњу него што је то тренутно, било по укупном обиму производње било по продуктивности по јединици површине.

Табела 9: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси житарица, 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
<i>Пожњевене површине (ха)</i>			
Пшеница	20	15	10
Раж	2	2	2
Јечам	1	1	1
Зоб	1	1	1
Кукуруз (зрно)	2	2	2
<i>Укупни приноси (т)</i>			
Пшеница	80	60	40
Раж	8	8	8
Јечам	3.5	3.5	3.5
Зоб	2.5	2.5	2.5
Кукуруз (зрно)	8	8	8
<i>Просјечни приноси (т/ха)</i>			

Пшеница	4	4	4
Раж	4	4	4
Јечам	3.5	3.5	3.5
Зоб	2.5	2.5	2.5
Кукуруз (зрно)	4	4	4

Извор: Обрачун аутора на бази дотупних података

Повртарска производња

У производњи поврћа доминира производња кромпира, са око 70% у укупним површинама, док производња других повртарских култура износи тек око 10 хектара у укупној повртарској култури.

Табела 10: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси повртних култура 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
<i>Пожњевене површине (ха)</i>			
Кромпир	25	25	20
Мрква	0.5	0.5	0.5
Лук црни	0.5	0.5	0.5
Лук бијели	0.3	0.3	0.3
Пасуљ	1	0.8	0.8
Грашак	0.3	0.3	0.2
Купус	1	1	1
Парадајз	1	1	1
Паприка	3	2	2
Краставац	1	0.8	0.5
Зелена салата	1	1	1
<i>Укупни приноси (кг)</i>			
Кромпир	300000	275000	220000
Мрква	5000	5000	5000
Лук црни	12500	12500	12500
Лук бијели	4800	4800	4800
Пасуљ	14000	12320	12320
Грашак	3600	3600	2400
Купус	12000	12000	12000
Парадајз	40000	40000	40000
Паприка	60000	40000	40000
Краставац	25000	20000	12500
Зелена салата	18000	18000	18000
<i>Просјечни приноси (кг/ха)</i>			
Кромпир	12000	11000	11000
Мрква	10000	10000	10000
Лук црни	25000	25000	25000
Лук бијели	16000	16000	16000
Пасуљ	14000	14000	14000
Грашак	12000	12000	12000
Купус	12000	12000	12000
Парадајз	40000	40000	40000
Паприка	20000	20000	20000
Краставац	25000	25000	25000
Зелена салата	18000	18000	18000

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Производња крмног биља

Развијена сточарска производња и њена економска одрживост захтијевају квалитетну и јефтину кабасту сточну храну. Због овога је важно познавање актуелног стања у производњи крмног биља, будући да је највећи пољопривредног оутпута долази из сточарске производње. Као што је претходно речено, производња крмног биља доминира у укупним сјетвеним површинама, али је она више одраз екстензивног начина кориштења земљишта него интензивне сточарске производње.

Табела 11: Пожњевене површине, укупни и просјечни приноси крмних култура за период 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Пожњевена површина			
Дјетелина (сјено и сјеме)	2	2	2
Луцерка (сјено и сјеме)	2	2	2
Мјешавина трава и легуминоза	3	3	3
Силажни кукуруз	-	-	-
Остало крмно биље	-	-	-
Произведена количина			
Дјетелина (сјено и сјеме)	24000	22000	24000
Луцерка (сјено и сјеме)	28000	24000	24000
Мјешавина трава и легуминоза	15000	12000	12000
Силажни кукуруз	-	-	-
Остало крмно биље	-	-	-
Остварени приноси (кг/ха)			
Дјетелина (сјено и сјеме)	12000	11000	12000
Луцерка (сјено и сјеме)	14000	12000	12000
Мјешавина трава и легуминоза	5000	4000	4000
Силажни кукуруз	-	-	-
Остало крмно биље	-	-	-

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Производња воћа

Захваљујући убрзаном ширењу производње јагодастог воће, укупна вриједност воћарске производње има тренд раста на подручју општине Вишеград. Пољопривредна статистика у РС воћарску производњу (са изузетком производње јагоде и малине) још увијек прати преко броја стабала, тако да су подаци у укупној производњи воћа доступни по појединим воћним врстама само по броју стабала. Ово, као и чињеница да се у подацима не прави разлика између интензивне и екстензивне производње, отежава анализу расположивих података и извођење валидних закључака.

Подручје општине Вишеград карактерише присуство и екстензивних и интензивних засада воћака. Шљива, јабука и крушка су доминантне воћне врсте по броју стабала, иако све три производње имају тенденцију пада броја стабала.

Табела 12: Број родних стабала, укупни и просјечни приноси воћних култура за период 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
Број родних стабала			
Јабука	48000	36000	30000
Крушка	10000	15000	15000
Дуња	50	50	50
Шљива	40000	40000	35000
Бресква	-	-	-
Орах	4000	4000	4000

<i>Остварена производња (тона)</i>			
Јабука	960	720	450
Крушка	100	150	150
Дуња	1	1	1
Шљива	800	800	700
Бресква	-	-	-
Орах	100	100	100
<i>Просјечни приноси (кг/стабло)</i>			
Јабука	20	20	15
Крушка	10	10	10
Дуња	20	20	20
Шљива	20	20	20
Бресква	-	-	-
Орах	25	25	25

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Као и у већем дијелу РС, и на подручју општине Вишеград посљедњих година је присутно значајно повећање нових насада јагодичастог и бобичастог воћа. Ово је и захваљујући међународним пројектима који су препознали компаративне предности овог подручја у узгоју јагодастог воћа, те користи узгоја високодоходовних култура као што су малине и јагоде за мала породична газдинства, која опет ангажовањем породичне радне снаге могу произвести довољен количине производа за сопствену егзистенцију.

Табела 13: Површина, укупни и просјечни приноси јагодастог воћа, 2019-2021

Култура	2019	2020	2021
<i>Површина производње</i>			
Јагоде	0.5	0.5	0.5
Малине	40	30	20
Купина	0.1	0.1	0.1
<i>Остварена производња (тона)</i>			
Јагоде	8.8	8.8	8.8
Малине	260	195	130
Купина	2	2	2
<i>Просјечни приноси (кг/стабло)</i>			
Јагоде	0.8	0.8	0.8
Малине	0.5	0.5	0.5
Купина	8	8	8

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

У структури воћарске производње имамо уједначену вриједност производње јагодастог, коштичавог и јабучастог воћа.

Табела 14: Структура вриједности воћарске производње, 2019-2021 године

	2019	2020	2021
јабучасто	818.650,00	956.450,00	646.660,00
коштичаво	808.000,00	696.000,00	861.000,00
јагодаство	53.812,00	50.778,00	64.276,00
језграсто	449.000,00	535.000,00	589.000,00

Извор: Обрачун аутора на бази доступних података

Сточарска производња

На подручју општине Вишеград заступљене су све врсте сточарских производњи - говедарство, овчарство, козарство у мањој мјери, свињогојство, перадарство те пчеларство. Анализирајући

тренд кретања броја животиња у периоду 2019-2021 примјетна је стагнација односно смањивање укупног броја сточног фонда.

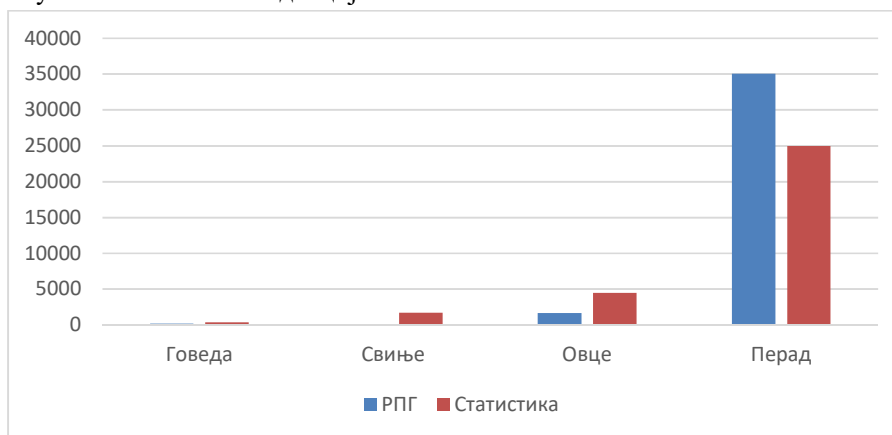
Табела 15: Структура сточног фонда

	2019	2020	2021
Говеда	400	300	350
Свиње	1750	1760	1800
Овце	7500	8400	8500
Перад	20000	22000	21000

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

У односу на укупне травне површине, горе наведени број стоке одраз је ниског интензитета производње и износи тек 0.17 УГ/ха, што је много мање од просјека у БиХ 0.51 УГ/ ха и просјека земаља Балкана од 0.88 УГ/ха. Према политици ЕУ, интензитет већи од 1 УГ/ха представља добар показатељ интензитета сточарске производње.

Према подацима уписаним у Регистар пољопривредних газдинстава, број перади на подручју општине је чак већи него и статистичким евиденцијама док је број говеда и оваца знатно мањи у РПГ у односу на статистичке евиденције.

Извор: Републички завод за статистику и Регистар пољопривредних газдинстава

Графикон 15: Структура сточног фонда према статистичким и подацима из РПГ

Табела 17: Структура пољопривредних газдинстава која се баве говедарском производњом и која су уписана у Регистар пољопривредних газдинстава

Величина фарме	Број регистрованих газдинстава
до 5 грла	25
5-10 грла	10
10-20 грла	2
20-50 грла	0
>50 грла	0

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Регистар пољопривредних газдинстава

Овчарство је поред говедарства најразвијенија односно најраширенија грана производње на подручју општине. Ради се ипак о екстензивној производњи на већини фарми које узгајају овце, како по величини фарми, тако и по продуктивности грла. Иако статистички подручје општине броји око 4,5 хиљаде грла, у Регистру пољопривредних газдинстава је уписано тек 1.700. Већина газдинстава има до 50 грла, њих 19, 15 газдинстава имају од 50-100 грла и 2 газдинстава имају преко 100 грла.

Табела 18: преглед броја оваца по категоријама, 2019-2021 година

Година	2019	2020	2021
Јагњад до 2 мјесеца	250	350	350
Јагњад и младе овце од 2 до 12 мјесеци	500	700	800
Овце старије од годину дана	6400	7100	7100
Приплодни овнови	50	50	50
Јалове овце	200	200	200
Укупно	7500	8400	8500

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Већина овчијих производа, како меса, тако и млијека и млијечних производа ипак заврши на тржишту нерегистрованим каналима продаје, што је вјероватно објашњење за тренд раста производње. Систем узгоја оваца није се битно промијенио у односу на дугу традицију. Домаћа праменка још увијек је најважнија пасмина, успркос бројним експериментима у проналажењу боље производне пасмине. Овчарство је усмјерено или на производњу млијека због прераде у сиреве или у производњу јагњећег меса.

Још један значајан производ овчарске производње остаје неискориштен и најчешће завршава на отпаду, а то је вуна. Вуна је материјал који има примјену не само у текстилној индустрији, већ и у грађевинарству као грађевински и изолациони материјал, те у друге сврхе и оправдани су сви пројекти који би водили као искориштавању овог занемареног ресурса.

Табела 19: Количина производње овчије вуне, 2019-2021 година

Година	2019	2020	2021
Број острижених оваца	6200	6800	6800
Укупно острижено вуне	9300	10200	10200

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Свињогојство је сточарска грана која има карактер споредне дјелатности на сеоским газдинствима и најчешће нема комерцијална обиљежја. Ова производња осигурава месо и прерађевине за ограничен број домаћинстава током зимског периода и то без већих концентрација животиња на газдинствима. За даљи развој свињогојства једина покретачка снага може бити уговарање производње за постојеће прерађиваче на ширем подручју. Осим тога додавање вриједности месним прерађевинама које се праве по традиционалној рецептури на самом газдинству такође може бити правац интензивирања свињогојства, нарочито ако се узме у обзир да се овакви производи лако могу пласирати кроз сектор туризма и угоститељства.

Табела 20: Преглед броја свиња по категоријама, 2019-2021

Година	2019	2020	2021	
Прасад до 20 kg	280	280	290	
Свиње од 20 до 50 kg	480	485	495	
Свиње за тов	915	920	930	
Свиње за расплод	Крмаче	70	70	8
	Нерасти	5	5	5
Укупно	1750	1760	1800	

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Перадарство носилац скоро цјелокупне производње на подручју општине је један субјекат ДОО Адриа Вишеград који има 34.000 кљунова уписаних у регистар газдинстава.

Табела 21: Преглед броја живине по категоријама, 2019-2021

Година	2019	2020	2021
Товљени пилићи	4000	5000	4500
Кокошке носиле	15350	16350	15850

Ђурке	500	500	500
Патке	100	100	100
Гуске	50	50	50
Остала живина	-	-	-
Укупно	20000	22000	21000

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Табела 22: Тренд остварене производње јаја у периоду 2019-2021

Година	2019	2020	2021
Број кока носиља	15350	16350	15850
Укупно снешено јаја	900000	990000	950000

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Пчеларство је развијено, а број кошница се повећао током анализираних година и износи ..... кошница. Производња меда варира и креће се од 1850 до 2020. Производња меда по кошници солидна и креће се око 16-18 тона.

Табела 23: Тренд остварене меда у периоду 2019-2021

Година	2019	2020	2021
Број кошница	1850	1950	2020
Произведен мед, кг	16650	17550	18180

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Један од већих проблема са којим се сусреће овај дио анималне производње последњих година су последице климатских промјена и неповољних климатских прилика у кључним дијеловима године. Принос варира из године у годину и неуједначен је како укупни тако и просјечни. Сасвим сигурно је да пчеларство због изузетно повољних природних услова (богатство медоносном флором) и редовне потражње тржишта (и домаћег и међународног) има потенцијал који мора бити искориштен. Потребна је боља организација субсектора праћена буџетском подршком са општинског и републичког нивоа.

Млијеко и млијечни производи

Укупна производња крављег млијека показује стабилност производње са 400.000 литара у просјеку за посматрани временски период. Просјечна производња млијека је са 1750 литара по музној крави што је ниже од просјека РС који износи 3.500 а драстично ниже од ЕУ просјека који износи 6.739 литара по крави.

Табела 25: Производња млијека, 2019-2021 година

	2019	2020	2021
Просјечан број помужених крава.	200	250	290
Укупно помужено крављег млијека, литара	301000	377000	437000
Просјечан принос, литара/крави	10	12	12
Од тога дато у откуп млекари, литара	90.000	110.000	120.000
Учешће откупљеног у укупно произведеном млијеку	90.000	110.000	120.000

Извор: Општина Вишеград, Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности, Статистички подаци

Бројни су проблеми са којима се суочава субсектор производње млијека на подручју општине Вишеград. Међу важнијим треба издвојити следеће:

- Неповољна структура фарми и изражен дуализам у производњи овог субсектора;
- Неповољна структура пасминског састава – доминира сименталска пасмина са

месно-млијечним карактеристикама, док холштајн-фризијска пасмина као искључиво млијечна пасмина учествује незнатни;

- Недовољна едуцираност фармера и у том контексту непознавање савремених хигијенских норми у производњи млијека и немогућност производње довољне количине сточне хране на властитим парцелама;
- Ниска стопа конверзије сточне хране;
- Низак просјечан принос по крави;
- Високи трошкови (контроле) квалитета;
- Проблеми везани са усвајањем (ЕУ) стандарда који директне импликације имају на извоз у земље ЕУ;
- Низак техничко-технолошки ниво просјечних фарми који се састоји у неусловним шталама, просторијама за мужу, складиштење и руковање са млијеком

Према мишљењу представника локалне заједнице постоји велики потенцијал у овом сектору у производњи традиционалних производа попут сира и скорупа који заслужују да буду валоризовани кроз системе квалитета (заштита географског поријекла и др.).

2.1.6. Органска пољопривредна производња

Успркос чињеници да подручје општине Вишеград има врло добре природне услове за развој органске пољопривреде те очувану животну средину и традиционалном распрострањеном сточарству, органска производња није развијена. Иако је у регистру органских произвођача при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске сваке године све већи број произвођача, са подручја општине Вишеград до данас није забиљежен ниједан захтјев за сертификацију.

За очекивати је да ће подстицајне мјере које се повећавају у корист произвођача органских производа из године у годину (600КМ по хектару у 2020 години), као и 600 КМ по грлу, бити мотив и за произвођаче са подручја ове општине за прелазак на ова систем производње који сигурно има своје потрошаче на захтјевном туристичком тржишту те тржишту великих градова. Међутим потребно је узети у обзир да новчана подршка није довољан подстицајни фактор за бављење органском производњом, с обзиром на то да прелазак на тај систем производње захтјева познавање принципа органске производње, те стручну подршку бар у првим година заснивања производње, како би се обезбједила стабилност дохотка. Позитивна идеја о којој се расправља у Општини која иде у корист овоме јесте да се сјеверни дио општине прогласи заштићеном зоном.

2.1.7. Пољопривредне савјетодавне службе

Савјетодавне услуге у пољопривреди покрива Подручна јединица Ресора за пружање стручних услуга у пољопривреди Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Ресор броји само 32 савјетодавца на нивоу цијеле Републике Српске, од којих је 5 запослено у подручној јединици Бијељина. У табели испод је дат преглед оптерећености савјетодаваца у односу на укупне пољопривредне површине и број пољопривредних газдинстава. Ветеринарске услуге се пружају у једној приватној ветеринарској установи.

Табела 28: Број савјетодаваца у односу на број активних газдинстава у РПГ-у закључно са 31.12.2019 године

Подручна јединица	Број савјетодаваца	Број регистрованих газдинстава (активних)	Број активних газдинстава по савјетодавцу	Број регистрованих газдинстава (укупно)	Број газдинстава по савјетодавцу
Бања Лука	9	4.353	391,33	4.353	483,67
Бијељина	5	11.517	1.252,00	11.517	2.303,40
Градишка	3	7.049	759,00	7.049	2.349,67
Добој	5	5.003	500,60	5.003	1.000,60

Приједор	4	3.495	460,50	3.495	873,75
Соколац	3	4.720	783,33	4.720	1.573,33
Требиње	3	4.061	707,67	4.061	1.353,67
Укупно	32	20.877	652,41	40.198	1.256.19

Извор: Ресор за пружање стручних услуга у пољопривреди

Општина Вишеград има једног самостална стручна сарадника за пољопривреду, шумарство и водопривреду.

Истраживањем на узорку пољопривредних газдинстава на подручју општине утврђено је да су управо локални агрономи који раде у општинским службама главна адреса пољопривредницима за стручну подршку. Та чињеница пружа снажан основ за јачање капацитета савјетодавних служби на локалном нивоу како за општинске структуре власти тако и за републичке.

Табела 29: Извори информација за пољопривредна газдинства

Како долазите до информација о новим технологијама у производњи (нове сорте, нова сјемена, нова заштитна средства, нове машине и др.)?	Одговор
- савјетодавна служба Министарства	27%
- локални агроном (ради у општини)	59%
- локални агроном (ради у пољопривредној апотеци)	14%
- локални агроном (ради у задрузи/удружењу)	5%
- телевизија/радио	32%
- друго (молимо наведите)	0%

Извор: истраживање аутора

Примјетан је недостатак приватних савјетодаваца у области пољопривреде, што у будућности може органичити прилив средстава из предприсупних фондова Европске Уније, али и других извора подршке за развој пољопривреде и села.

Друге услуге и опрема које према мишљењу пољопривредника недостају а које би могле утицати на развој пољопривредне производње јесу прије свега механизација, али и објекти за производњу у заштићеном простору, те објекти за стоку и систем за наводњавање, односно инвестиције у модернизацију пољопривредних газдинстава. Када ове потребе упоредимо са ниским нивоом повлачења средстава из аграрног буџета, онда долазимо до потребе тражења узрока ниском нивоу инвестиција и потреби мијењања критерија или извора средстава за инвестиције.

Табела 30: Потребне за унапређење пољопривредне производње

Шта би вам било најнеопходније да унаприједите производњу на газдинству?	Одговор
- нова механизација	77%
- нови објекат за стоку	27%
- пластеник	64%
- приступ додатним земљишним површинама	9%
- систем за наводњавање	23%
- линија за сортирање и паковање	18%
- линија за прераду	14%
- Друго	5%

Извор: истраживање аутора

2.1.8. Координација ланца вриједности и развој тржишта

Тржиште се дефинише као мјесто сусрета продавца и купаца које карактеришу различити начини на који долази до контакта и размјене производа и услуга између те двије стране. До трговине између продавца и купца може доћи директно или уз мањи или већи број посредника (кратки и дуги канали продаје). Модерно вријеме карактерише смањење директних контаката купаца и продавца и укључивање у те ланце специјализираних посредника. Све то важи и за пољопривредне и прехранбене производе. Такођер, настојање да се искористе природне и друге компаративне предности и процеси интернационализације и глобализације у трговини узрок су све веће специјализације произвођача, што није заобишло ни пољопривреду.

Неповезаност и неорганизираност лишава пољопривреднике могућности преговарања с добављачима о повољнијој куповини већих количина инпута као што су сјемена, минерална ђубрива, заштитна средства и остало. Као и други пољопривредни произвођачи у Српској, пољопривредни произвођачи општине Вишеград нису довољно организовани кад је у питању излазак на тржиште, што оставља простор за напредак.

Према истраживању обављеном на узорку пољопривредних газдинстава на подручју општине, газдинства пласирају тек око 44% своје производње на тржиште. Главни производи који се пласирају на тржиште су поврће, месо млијeko и производи од млијека. Доминантан канал продаје је продаја на газдинству. Учешће задруга или удружења у организацији откупа не постоји, па чак не постоје ни примјери организованог откупа од стране мљeкаре или било којег другог прерађивачког капацитета.

Табела 31: Канали продаје пољопривредних производа

Производ	директно на газдинству	пијаца	накупац	прерада	удружење/ задруга
- млијeko	60%	30%	10%	0%	0%
- месо	71%	14%	14%	0%	0%
- воће	64%	0%	36%	0%	0%
- поврће	90%	0%	10%	0%	0%
- житарице	50%	0%	50%	0%	0%
- производи од млијека	63%	25%	13%	0%	0%
- производи од меса	50%	0%	50%	0%	0%
- производи од жита	0%	0%	0%	0%	0%
- друго	0%	0%	0%	0%	0%

Извор: истраживање аутора

Као највеће ограничење у пласирању производа на тржиште произвођачи виде ниске цијене пољопривредних производа, што упућује на њихову лошу позиционираност, слабу организованост и ниску преговарачку моћ. Према произвођачима, наведена ситуација се може унаприједити на начин да се обезбједи мјесто за продају домаћих пољопривредних производа, удруживањем пољопривредних произвођача, те бољом организацијом откупа пољопривредних производа.

Табела 32: Које су мјере за унапређење производње и пласмана производа

Мјере	Одговор
Обезбједити мјесто за продају домаћих пољопривредних производа	18%
Уредити локалну тржишну инфраструктуру	14%
Удруживање пољопривредних произвођача	16%
Удруживање (дугорочни уговори) са прерађивачима	9%

Боља организација откупа	14%
Боље услуге савјетодавне службе	6%
Анимација младих за пољопривреду	10%
Боља путна и комунална инфраструктура	10%
Развој других привредних дјелатности у околини села (нова радна мјеста)	4%
Друго:	0%

Извор: истраживање аутора

На основу анализе стања те одржаних радионица са локалним представницима, селектована су три ланца вриједности за подручје општине Вишеград и то: производња малине, производња поврћа у пластеницима и производња пчелињих производа. У Прилогу је представљена анализа наведених ланаца вриједности са аспекта расположивих ресурса, примијењене технологије и препорука за унапређење.

2.1.9. Диверзификација економских активности

Основни приходи искључиво руралних домаћинства јесте пољопривредна производња, односно сва новостворена вриједност је валоризована односно претворена у новчане приходе. Таквих газдинстава је релативно мало. Међутим специфичност руралних домаћинства у Вишеграду је да је, пензија најдоминантнији извор прихода, док од пољопривреде живи релативно мали број газдинстава.

Постојање додатних прихода пољопривредних газдинстава, генерисаних из активности њихових чланова на пословима изван газдинства и/или пољопривреде учествује занемариво мало у укупној структури прихода. Иако је за очекивати да ће развојем туризма на подручју општине доћи до смањења значаја пољопривреде у руралној економији те до раста броја газдинстава са мјешовитом структуром прихода на подручју општине Вишеград тај процес се није одвио спонтано већ је смао успјешно или убрзао процес напуштања пољопривредне производње.

Табела 36: Структура прихода руралних домаћинства, Анкета

Врста прихода	%
а) Пољопривреда	37
б) Допунска дјелатност на газдинству	6
в) Властито предузеће	
г) Запошљавање	4
(и) Јавни сектор	
(ии) Приватни сектор	
д) Сезонски рад	
е) Пензије	53
ж) Приход од имовине (ренте и др.)	
з) Помоћ у новцу (рођаци, пријатељи из иностранства)	
и) Остало	

Извор: истраживање аутора

У структури домаћинства са допунским дјелатностима на газдинству најзаступљенија су била домаћинства која се баве прерадом млијека односно производњом кајмака и сира, њих 58%, а затим газдинства која врше прераду воћа и поврћа, њих 33%. Остале дјелатности су знатно мање заступљене или нису уопште заступљене (туризам, продаја/прерада дрвета, производња ракије).

Табела 37: Структура допунских дјелатности на газдинству

Врста допунске дјелатности	%
(1) Прерада намирница животињског поријекла - прерада млијека	58%
(2) Прерада намирница животињског поријекла - прерада меса	0%

(3) Прерада воћа и поврћа	33%
(4) Пружање услуга пољопривредном механизацијом	8%
(5) Агротуризам	0%
(6) Продаја/прерада дрва	0%
(7) Занатска дјелатност	0%
(8) Друго	0%

Извор: истраживање аутора

Главни разлози због чега значајан дио домаћинстава није диверсификовао своју економију развојем допунских дјелатности на газдинству су недостатак радне снаге, слаб приступ тржишту и ограничени капацитети производње, као и недостатак знања. По овим одговорима је видљиво да становницима недостаје подстицаја како у знању тако и у материјалним ресурсима. Недостатак радне снаге је пак проблем који се не може лако надомјестити и потребне су посебне мјере подршке за привлачење младих људи да инвестирају у пољопривреду, рурални развој, рурални туризам и сл. Према ставовима локалних представника, младима само недостаје мотивације за покретање властитог бизниса, што значи да уз адекватне програме подршке наведена ситуација може да се промијени.

2.1.9.1. Туризам на подручју општине Вишеград

Општина Вишеград посједује богато и разноврсно културно-историјско и природно наслијеђе које представља значајан потенцијал у области развоја туризма. У категорији културно-историјског наслијеђа истичу се: мост Мехмед-паше Соколовића (уписан на листу свјетске културне баштине UNESCO-а), манастир Добрун из XIV вијека и музејско-туристичка пруга уског колосијека Вишеград-Вардиште. У категорији природног наслијеђа истичу се: живописни кањн ријеке Дрине, извори термалне воде у Вишеградскјј бањи, ендемске и реликтне биљне и животињске врсте (Панчићева оморика, папрат вилина влас, риба младица).

Посебну атракцију представља комплекс Андрићград са својим садржајима. Садржајнијем боравку у Вишеграду доприноси одржавање више манифестација: Вишеградска стаза, Златне руке Подриња, Скокови са вишеградске ћуприје, Вишеградска регата, Ликовно саборовање, Дрински котлић, Међународни фестивал фолклора и друге. Вишеград је атрактивно туристичко мјесто са значајним бројем туристичких посјета. Стављањем у функцију комплекса „Андрићград“, 2014. године, присутан је тренд пораста годишњег броја посјетилаца. Посебно је велики пораст туристичких посјета забиљежен 2014 и 2015. године, а наредних година је континуирано растао за 20%. Значајна туристичка посјета је резултирала отварањем нових смјештајних капацитета. Укупни смјештајни капацитети износе 610 лежаја од чега хотели располажу са 198, мотели са 90, комплекс Андрићград са 158 и приватни смјештаји са 164 лежаја. Недостају отелски капацитети у којима могу да се организују већи догађаји (семинари, симпозији и сл), а да задивље висике стандарде ирганизатора.

Табела 38: Доласци и ноћења туриста за период 2016-2020 године,

Година	Доласци			Ноћења		
	укупно	домаћих туриста	страних туриста	укупно	домаћих туриста	страних туриста
2016	7747	3480	4267	28931	16424	12507
2017	8059	3374	4685	30431	16686	13745
2018	7802	3426	4376	33314	20257	13057
2019	8563	3484	5079	32578	18415	14163
2020	4596	3279	1317	21962	18465	3497

Извор: Републички завод за статистику

Смјештајни објекти у руралном подручју општине Вишеград обухватају седам објеката са укупно 236 лежајева. Међутим овде се не ради само о објектима за пружање услуга руралног туризма већ свим објектима који су физички смјештени у руралном пшодручју.

Табела 39: Доласци и ноћења туриста за период 2016-2020 године,

Р.бр	Назив објекта	Врста објекта	Власник	Адреса	Број лежајева
1.	Вилина влас	Хотел	Државна јавна установа	Вишеградска Бања бб	134
2.	Камп „Стари Брод“	сеоско домаћинство	Ненад Радовић	Стари Брод	8
3.	Мотел Томих	мотел	Бојан Томић	Добрун бб	20
4.	Божанствена Дрина	апартман-кућа за одмор	Маријана Бошковић	Баримо бб	4
5.	Панорама ресорт	мотел и бунгалови	-	Међеђа бб	62
6.	Стара пруга	Апартман	Дајана Маринковић	Међеђа бб	2
7.		апартман	Игор Томић	Војводе Степе 104	6

Извор: Републички завод за статистику

Рурално подручје располаже и бројним туристичким атракцијама, а међу најзначајније спадају:

1. Вишеградска Бања, термално љечилиште: Хотел Вилина Влас, који посједује ресторан са љетњом терасом, 2 хамама из турског периода, а уједно ово је локалитет са ендемском врстом папрати Вилина влас;
2. Манастир Добрун у склопу којег је црква из 1343. године, Музеј Првог српског устанка, Музеј Митрополије дабробосанске, као и Галерија слика;
3. Манастир Вардиште, женски манастир, затим још један манастир у Добрунској ријеци, као и манастир на Горњој Лијесци, те црква брвнара у селу Бијела;
4. Кањон ријеке Дрине који пружа могућност крстарења ријеком Дрином, возње глисером, кајацима, суп даскама;
5. Риболов на ријеци Дрини као посебна туристичка атракција у домену спортског и рекреативног туризма;
6. Меморијални комплекс Стари Брод, посвећен жртвама злочина из 2. свјетског рата;
7. Спомен костурница у Вардишту из 1. свјетски рата;
8. Остаци средњовјековних градова: Стари град Добрун, Хртар град, Град Рујишта;
9. Локалитети са стаништем ендемске врсте Панчићеве оморике, у сјеверном дијелу општине Вишеград, према граници са Србијом-Националним парком Тара;
10. Више локалитета с остацима средњовјековних надгробних споменика-стећака, међу којима су најзначајнији Гостиља, Клашник, Каоштице, Дринско.

Искориштеност ових атракција у сврху привлачења туриста и обогаћивање туристичке понуде општине и руралног подручја је само дјелимично постигнута. Разлог томе је што у Вишеграду нема активних регистрованих туристичких агенција, али многобројне туристичке агенције из БиХ, Србије и региона имају у својој понуди аранжмане за посјету и обилазак Вишеграда. Други разлог је и потреба унапређења туристичке инфраструктуре, у оквиру које се могу истаћи:

1. Маркиране планинарске стазе до врхова Панос, Црвене Стијене, Гостиља, Јањач, Велики Столац, Столоваш, укупне дужине преко 50 км;
2. Излетиште код цркве Св. Јована у Вишеградској Бањи: клупе и столови за сједење, вода за пиће, вањски тоалет, мјесто за ложење ватре
3. Плажа Јаз, Међеђа: љетњи ресторан и кафе, понтони за прилаз у воду и сунчање
4. Веслачки центар у Сасама, теретана и просторије за вјежбање, ускоро у функцији и смјештајни капацитети, са веслачком стазом на Дрини дужине 2 км, погодне за одржавање међународних такмичења у веслању.

Генерално може се рећи да у општини Вишеград постоје веома добри услови за повезивање села, туристичких и услужних дјелатности и да су они најбитнији, темељни предуслови испуњени. У задњих неколико година заиста много је урађено на промоцији и јачању културно-историјских елемената понуде у овој општини, што је довело велики број туриста, стручњака и економски активних особа на ово подручје. Сљедећи корак треба бити брендирање локалних производа, те унапређење њихове продаје и промоције кроз успостављене канале промоције и дистрибуције и наравно отварање нових канала. Додатно, урбани простор треба боље повезати са сеоским подручјем у смислу пружања туристичких и угоститељских услуга односно продаје пољо-прехрамбених и занатских производа на праговима вишеградских домаћинстава у руралном подручју. Посебно се треба фокусирати на ланце вриједности, који имају утврђене капацитете и као саставни дио овог документа могу лакше наћи пут до извора финансирања за њихов развој и потпуну реализацију.

2.1.9.2. Шумарство

Шуме су значајно богатство и велики природни потенцијал општине Вишеград. Највећи дио територије припада шумском земљишту око 60%. Шуме заузимају 29.121 ha, а неплодно земљиште (голети) 2.162 ha. На шумском земљишту највише је заступљен бијели и црни бор, буква, храст, цер, граб, јела, смрча, оморика итд. На површине под високим шумама са природном обновом отпада 22.416 ha. Обухватају преко 60% територије. Узгој, заштиту и коришћење шума обавља Шумско газдинство „Панос“ из Вишеграда, које проводи мјере заштите од човјека, биљних болести и пожара. У циљу заштите и очувања овог потенцијала, приоритети су: пошумљавање голети и осталих површина подесних за узгој дрвећа, унапређење мјера заштите од пожара и стављање одређених зона под заштиту.

Шумско газдинство „Панос“ управља и газдује шумско-привредним подручјима у Вишеграду и Рудом на укупној неспорној површини од 43.527,29 ha и узурпацији од 2.596,44 ha. На високе шуме са природном обновом отпада 22.416,57 ha. Површина шумскопривредног подручја у општини Вишеград је 24.113,43 ha. Подручје општине Вишеград карактеришу изразито планински гребени са високим горјем гдје су најзаступљеније састојине црног бора на стрмим падинама и обалама према ријечним коритима Дрине, Лима и Рзава.

Табела 39: Доласци и ноћења туриста за период 2016-2020 године,

Укупна површина шумског земљишта	40.890,81 ha
- високе шуме са природном обновом	22.938,43 ha,
- високе деградиране шуме	849,15 ha
- шумске културе	1.144,98 ha
- изданачке шуме	9.914,41 ha
- површине подесне за пошумљавање и газдовање	2.340,87 ha
- површине неподесне за пошумљавање и газдовање	3.702,97 ha
Узурпације	2.321,06 ha
Свеукупна површина шумског земљишта	43.211,87 ha

Извор: ЈПШ „Шуме Републике Српске“

Извор: ЈПШ „Шуме Републике Српске“
Графикон 16: Структура шумских површина

Шумско газдинство „Панос“ сваке године планира мјере, задатке и активности усмјерене на чување и заштиту шума, његу и одржавање постојећих шумских култура, пошумљавање и искоришћавање шуме (сјеча, израда, привлачење и реализација шумских дрвних сортимената).

Шумско газдинство “Панос” Вишеград просјечно годишње изврши пошумљавање на око 35 ха површине и спроведе његе шума на око 480 ха. У складу са Законом о шумама и планским документима Шумско газдинство “Панос” Вишеград организује и спроводи: заштиту шума од пожара, заштиту шума од биљних болести и инсеката, заштиту шума од стоке, дивљачи и глодара, вјетра и снијега, заштита од штетног дјеловања човјека.

Шуме високе заштитне вриједности налазе се на површини од 1.110,60 ха у склопу којих су и сјеменски објекти који су уписани у регистар произвођача шумског сјемена и са којима се газдује на одговарајући начин како би се сачувале и унаприједиле постојеће вриједности. Издвојена су подручја која на глобалном, регионалном и државном нивоу имају важне концентрације биодиверзитета у циљу заштите водотока кањона ријека Дрине и Лима. Фактори који угрожавају шуме као природни ресурс су: пожари, сњеголоми, јаки вјетрови, клизишта, ерозије, болести итд. Најдеструктивније дјеловање на екосистем у цјелини су пожари који представљају значајну пријетњу биолошкој разноврсности. Од посебног значаја за заштиту је очување подручја настањеног Панчићевом омориком, која представља ендемску и реликтну врсту, као и специфичне врсте папрати под називом „Вилина влас“ која расте у окружењу Вишеградске бање у близини термалних извора.

Табела 40: Преглед површина ширих категорија шума по општинама изражено у хектарима (неминирано)

Ред. број	Шифра	КАТЕГОРИЈА ШУМА	ПОВРШИНА
1	1000	Високе шуме са природном обновом	14.656,46
2	2000	Високе деградиране	42,98
3	3000	Шумске културе	398,47
УКУПНО ВИСОКЕ ШУМЕ			15.097,91
5	4000	Изданачке шуме	5.257,73
УКУПНО ИЗДАНАЧКЕ ШУМЕ			5.257,73
7	5000	Површине подесне за пошумљавање и газдовање	541,19
8	6000	Површине неподесне за пошумљавање и газдовање	1.987,43

УКУПНО НЕСПОРНО ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ	22.884,26
УЗУРПАЦИЈЕ	183,28

Извор: Шумско привредна основа за “Вишеградско” ШПП

Табела 41: Преглед површина широк категорија шума по општинама изражено у хектарима (минирано)

Ред. број	Шифра	КАТЕГОРИЈА ШУМА	ПОВРШИНА
1	1000	Високе шуме са природном обновом	133,15
2	2000	Високе деградирани	19,72
3	3000	Шумске културе	61,03
УКУПНО ВИСОКЕ ШУМЕ			213,90
5	4000	Изданачке шуме	326,95
УКУПНО ИЗДАНАЧКЕ ШУМЕ			326,95
7	5000	Површине подесне за пошумљавање и газдовање	13,03
9	6000	Површине неподесне за пошумљавање и газдовање	179,76
УКУПНО НЕСПОРНО ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ			733,64
УЗУРПАЦИЈЕ			-

Извор: Шумско газдинство “Панос” Вишеград

Планирани обим производње дрвних сортимената ШГ “Панос” Вишеград је 60.364 m³ нето дрвне масе. Од планиране дрвне масе сјече се 36.683 m³ четинара и 23.681 m³ лишћара.

Табела 42: Преглед дрвне залихе, годишњег запреминског прираста и етата по категоријама шума - подесно за газдовање – РЈ Вишеград (неминирано)

Врста дрвећа	ДРВНА ЗАЛИХА (ЦС) m ³	ГОДИШЊИ ЗАПРЕМИНСКИ ПРИРАСТ m ³	ЕТАТ m ³ свеукупна дрвна маса Годишњи	ЕТАТ m ³ свеукупна дрвна маса 10-то годишњи
четинари	2.764.734	52.676	36.683	366.834
лишћари	1.819.759	49.415	23.681	236.807
УКУПНО	4.584.493	102.091	60.364	603.641

Извор: Шумско газдинство “Панос” Вишеград

Табела 43: Преглед дрвне залихе, годишњег запреминског прираста по категоријама шума - подесно за газдовање – РЈ Вишеград (минирано) -

Врста дрвећа	ДРВНА ЗАЛИХА (ЦС) m ³	ГОДИШЊИ ЗАПРЕМИНСКИ ПРИРАСТ m ³
четинари	24.473	1.667
лишћари	75.323	562
УКУПНО	99.796	2.248

Извор: Шумско газдинство “Панос” Вишеград

Табела 44: Преглед дрвне залихе, годишњег запреминског прираста и етата по категоријама шума - подесно за газдовање – ШГП “Панос” Вишеград (неминирано) -

Врста дрвећа	ДРВНА ЗАЛИХА (ЦС) m ³	ГОДИШЊИ ЗАПРЕМИНСКИ ПРИРАСТ m ³	ЕТАТ (ЦС) m ³

	<i>На цијелој површини</i>	<i>На цијелој површини</i>	<i>Годишњи</i>	<i>10-то годишњи</i>
<i>четинари</i>	<i>3.809.260</i>	<i>74.197</i>	<i>50.756</i>	<i>507.555</i>
<i>лишћари</i>	<i>3.644.414</i>	<i>95.267</i>	<i>47.522</i>	<i>475.220</i>
<i>УКУПНО</i>	<i>7.453.674</i>	<i>169.464</i>	<i>98.278</i>	<i>982.775</i>

Извор: Шумско газдинство “Панос” Вишеград

Укупна дужина путева на ШПП-у је 705,31 km, а дужина путева који отварају шуму и шумско земљиште је 445,51 km. У високим шумама са природном обновом дужина путева који отварају шуму и шумско земљиште је 282,25 km, а отвореност је 12,30 km/1000 ha. Отвореност ШПП-а је 10,90 km/1000 ha.

Шумско газдинство „Панос“ газдује посебним ловиштем „Каменица“, чија је површина 3.842 ha. У ловишту се посебна пажња посвећује узгоју и заштити дивљачи гдје су видљиви резултати у бројном стању и трофејној вриједности свих врста дивљачи. Ловиште настањују аутохтоне врсте дивљачи које од давнина настањују ова подручја. Посебно ловиште "Каменица" налази се у Источном дијелу Републике Српске у средњем току ријеке Дрине, обухвата шире подручје Бабине горе, Великог Стоца, и лијеву страна сливног подручја Брусничког потока. Са источне и сјеверне стране наслања се на Дрину, односно акумулационо језеро Перућац. У ловишту се посебна пажња посвећује узгоју и заштити дивљачи гдје су видљиви резултати код свих врста дивљачи како у бројном стању тако и у трофејној вриједности. Прихрана дивљачи се врши у току цијеле године на хранилишту са већим интензитетом у току зиме. Износи се зрнаста храна (кукуруз) и храна животињског поријекла (клаонички отпад). Ловиште насељавају аутохтоне врсте дивљачи, које су од давнина насељене на овим просторима. Од заштићених врста основне господарске врсте дивљачи у овом ловишту су: срнећа дивљач, медвјед, дивокоза те пратеће врсте зец и љештарка.

Од незаштићених врста најбројније су, и за газдовање најинтересантније дивље свиње, потом вукови, лисице те остале врсте као што су куна златица и бјелица, јазавац и др.

Табела 45: Бројно стање дивљачи са задњег прољетног пребројавања

Ловостајем заштићена дивљач	
- срнећа дивљач:	- срндаћи 43, - срне 45, - ланад 24 - Укупно: 112
- дивокозја дивљач:	- дивојарци 19, - дивокоза 22, - јарад 9 - Укупно: 50
- медвјеђа дивљач:	- медвјед 3, - мечке 1, - мече 1 - Укупно: 5
- зечеви:	- Укупно: 115
- јаребица љештарка:	- Укупно: 280
Незаштићене врсте:	
- дивља свиња:	- вепар 26, - крмача 14, - назимад 39 - Укупно: 79
- вукови:	- Укупно: 5
- лисица:	- Укупно: 67

Трајно заштићене врсте:	
- орлови:	- Укупно: 9

Извор: Шумско газдинство “Панос” Вишеград

У ловишти се налази сјеменска састојина панчићеве оморике. Панчићева оморика се налази на обронцима Великог Стоца и дијела кањона брусничког потока. Дио кањона ријеке Дрине се такође налази у ловишту и настањен је дивокозјом дивљачи и самим тим веома интересантан за фото лов.

Кориштење осталих шумских производа представља додатни шумски ресурс и привредни потенцијал. Ш.Г. “Панос” Вишеград обилује разним производима шума: гљиве (вргањ, лисичарка, смрчак, рујница, благва), шумски плодови (јагода, малина, купина, лијеска, глог, дивља ружа, дивља крушка, боровница, ...), љековито биље (коприва, мајчина душица, преслица, црна зова, хајдучка трава, кантарион, ...). С обзиром на материјалну вриједност сакупљања ових споредних шумских производа од 2020 године на снази је Правилник о условима коришћења и начину сакупљања осталих шумских производа које је израдило Јавно предузеће шумарства, како би се обезбједила биолошка одрживост и побољшање потенцијала ових шумских производа.

2.1.10. Рурална економија и квалитета живота

Класификација одређене територије на урбана и рурална подручја примарно се врши на основу густине насељености, односно броја становника по km^2 . У свијету углавном доминира ОЕЦД критериј (који примјењује и ЕЦ) према којем је граница између урбаних и руралних подручја густина насељености од 150 становника/ km^2 . Даљи кораци су агрегирање података на нижем административном нивоу зависно од тога који % становништва живи у појединим мањим подручјима и колико је велик град којем гравитирају та подручја.

Користећи се подацима из Пописа из 2013. године утврђено је да подручје општине Вишеград је територијално подијељено на 14 мјесних заједница са 130 насељених мјеста. У урбаном подручју општине живи 51,42%. Од 48,58% становника руралног подручја 27,51 живе у МЗ које се наслањају на урбану зону, док 21,07% живи у удаљеним подручјима општине са концентрацијом уз главне путне комуникације. Руралне мјесне заједнице са највећим бројем становника су Прелово (637), Добрун (541) и Међеђа (260).

2.1.10.1. Рурална економија и квалитета живота

Сиромаштво преовлађује неједнаким стопама између руралних и урбаних подручја у РС. Према подацима Републичког завода за статистику у руралним подручјима 17 процената руралних грађана живи у сиромаштву, док је стопа сиромаштва у урбаним срединама само 9 процената⁵. Табела 46 у наставку показује да је сиромаштво изражено у РС, са 14% домаћинства и 13% становништва које је у 2015. години живело у сиромаштву. Ово је поткријепљено кључним индикаторима сиромаштва као што је однос C80/C20, који износи 4,3.

⁵Републички завод за статистику РС. (2017). Анкета о потрошњи домаћинства – Билтен. Доступно на: https://www.rzs.rs/ba/static/uploads/ankete/potrosnja_domacinstava/Bilten_Anketa_O_Potrosnji_Domacinstava_2018_WEB.pdf

Табела 46: Главни индикатори релативног сиромаштва у Републици Српској (2011 и 2015)⁶

Опис	2011	2015
Релативна линија сиромаштва (КМ)	381,09	362,34
Сиромашна домаћинства	53.234	49.805
Укупан број домаћинстава	359.567	359.567
Сиромашни појединци	152.909	126.043
Укупно појединци	1.060.290	985.854
Сиромашна домаћинства	14,8	13,9
Сиромашни појединци	14,4	12,8
Домаћинства	23,0	22,1
С80/С20	4,4	4,3

Извор: Анкета о потрошњи домаћинстава у Републици Српској, 2015 и 2011 Статистички билтени, 2018 и 2013

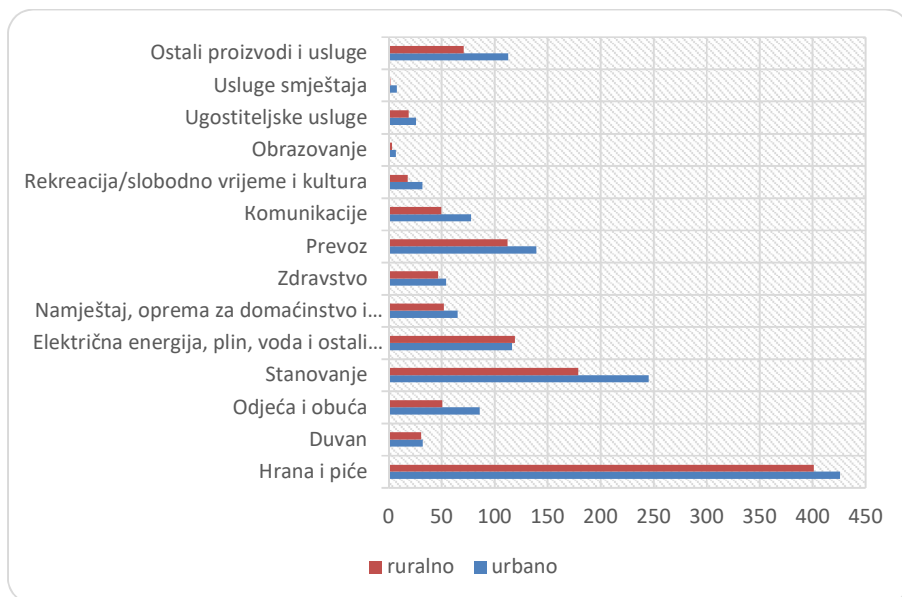
Иако у БиХ не постоји мјерење животног стандарда на нижим нивоима попут општина, овдје ћемо се послужити подацима Анкете о потрошњи који дају релевантне информације на нивоу руралних и урбаних подручја Републике Српске. Према подацима за 2015. годину просјечни породични мјесечни издаци у руралним подручјима Републике Српске су износили 1.154 КМ, при чему 34,8% је било потребно за набавку хране и пића, а остатак за друге непрехрамбене производе/услуге. У урбаним дијеловима укупни издаци су виши и мјесечно износе 1.427 КМ (табела 47).

Табела 47: Просјечни мјесечни издаци према категоријама издатака и типу насеља у Републици Српској, уКМ, 2015. година

Опис	Тип насеља		
	Урбано	Рурално	Укупно
Храна и пиће	425,69	400,93	410,55
Непрехрана	1 001,14	752,80	849,35
Укупно	1 426,83	1 153,73	1 259,91
	Структура у % (Укупно = 100)		
Храна и пиће	29,8	34,8	32,6
Непрехрана	70,2	65,2	67,4
Укупно	100,00	100,00	100,0

Извор: Анкета о потрошњи домаћинстава у Републици Српској, Статистички билтен, Бања Лука, 2018
Трећина издатака руралног домаћинства се односи на набавку хране и пића. Од осталих важнијих ставки издвајају се издаци за становање (15%), енергенте (10%) и издаци за превоз (10%).

⁶У јавним документима се најчешће спомињу двије мјере – однос С80/С20 и Gini коефицијент (Цини коефицијент). Однос С80/С20 је однос укупног еквивалентног прихода 20% популације једне земље са највишим приходима, према укупном еквивалентном приходу 20% популације са најнижим приходима. Што је већи овај однос, веће су неједнакости.

Извор: Анкета о потрошњи домаћинстава у Републици Српској, Статистички билтен, Бања Лука, 2018
Графикон 18: Структура потрошње домаћинстава у Републици Српској (2015)

Мјере за борбу против сиромаштва које се препоручују Стратегијом социјалне укључености Републике Српске до 2027. године предвиђају неколико група мјера, од који за потребе овог стратешког плана издвајамо само оне из прве групе.

Прва група мјера се тиче стварање подстицајног окружења за запошљавање, са посебним акцентом запошљавања социјално осјетљивих група, што подразумијевају:

- Промовисање мјера економског опоравка и запошљавања;
- Образовање у складу са потребама тржишта рада;
- Запошљавање тешко запошљивих категорија становништва;
- Подстицање запошљавања и samozapošljavanja особа из социјално осјетљивих група становништва;
- Активирање и запошљавање маргинализованих група у кризним ситуацијама⁷;

2.1.10.2. Друштвена и физичка инфраструктура

Физичка инфраструктура

Према подацима добијеним истраживањем на терену постојећа инфраструктура је у већини случајева доступна свим становницима, осим канализације и одвоза смећа који су у најмањем проценту заступљени у руралном подручју. Такође улична расвјета је заступљена само код 17% испитаних домаћинстава. Међутим оно што забрињава је низак ниво квалитета наведене инфраструктуре, нарочито водовода, путна инфраструктура, а такође се као проблематични наводе и сигнал телекомуникационих веза.

Табела 48: Доступност физичке инфраструктуре у руралном подручју

Врста инфраструктуре	доступност	задовољство услугом
(а) Водовод	70%	33%
(б) Канализација	20%	17%
(в) Асфалтни путеви	67%	47%

⁷ S T R A T E G I J A социјалне укључености Републике Српске 2021-2027., Бања Лука, новембар 2020.

(г) Снабјевеност електричном енергијом	87%	60%
(д) Аутобус, јавни превоз	73%	53%
(е) Фиксна телефонија	70%	53%
(ж) Мобилна телефонија	87%	67%
(з) ТВ сигнал	83%	57%
(и) Приступ Интернету	73%	47%
(ј) Одвоз смећа	10%	7%
(к) Улична расвјета	17%	10%

Извор: истраживање аутора

Саобраћајна инфраструктура

Најважнији путни правци који пролазе преко територије општине Вишеград су магистрални путни правци М-5 Сарајево - Вардиште у дужини 43 km и регионални путни правци Р 449 Добрун - Увац – Рудо у дужини 4,5 km, Р 467 Бродар – Рудо у дужини 4,5 km, Р 450 Вишеград – Рогатица у дужини 14,20 km, Р 451 Вишеград Прелово-Митровац у дужини 35 km. Укупна дужина магистралног и регионалних путева на територији општине је 101,20 km. На овим путевима присутна су оштећења и сужења коловоза што захтијева радове на реконструкцији у наредном периоду. Мрежу локалних путева чини 39 локалних путева у дужини 212,63 km од чега је асфалтирано 23,48% док је остатак покривен макадамском подлогом. Ови путеви захтијевају редовно одржавање. Најчешћи недостаци на локалним асфалтираним путевима су оштећење асфалтног застора због прекомјерне употребе пута и лоше санираних прокопа. На локалним и некатегорисаним путевима недостаје вертикална и хоризонтална сигнализација. Пјешачке стазе нису довољно изграђене. Макадамске подлоге локалних путева често нису у задовољавајућем стању. Проблем је изражен у периоду већих кишних падавина када долази до зачепљења пропуста, канала и сношења макадамске подлоге. На стање локалних путева лоше утиче и извлачење шуме приликом чега долази до уништавања коловоза. Улична мрежа у граду је асфалтирана у дужини од 21,73 km.

Табела 49: Цестовна мрежа на подручју општине

	Укупно	Савремени путеви				Макадам	Земљани
		свега	асфалт	бетон	коцка		
2016	213	50	50	-	-	163	-
2017	213	50	50	-	-	163	-
2018	218	52	52	-	-	166	-
2019	248	66	66	-	-	182	-
2020	220	52	52	-	-	168	-

Извор: општинске службе

Енергетска инфраструктура

Снабдијевање електричном енергијом подручја општине Вишеград је стабилно. Нисконапонска електро мрежа у сеоским подручјима која је у већем обиму уништена у току посљедњег рата обнавља се постепено у зависности од исказаних потреба. У 2018. години Фонд за повратак у БиХ је планирао реализацију пројекта електрификација стамбених јединица расељених особа и повратника на локацијама у МЗ Међеђа села и МЗ Прелово. Број домаћинстава без прикључене електричне енергије је 108 у 2017. гчдини. Редовним планом инвестиција за 2018. годину на подручју које покрива РЈ Вишеград планиране су реконструкције нисконапонских мрежа уградњом армирано-бетонских стубова на трафо подручјима: Округла, Горња Околишта, Доње

Вучине, Мушићи, Добрун и Горњи Добрун све у сврху модернизације и побољшања самог електроенергетског стања.

Телекомуникациона инфраструктура

На подручју општине Вишеград услуге мобилне телефоније и 3G мреже пружају: М:ТЕЛ, БХ телеком и ХТ Еронет. Територија урбаног подручја општине је 100% покривена сигналом ових оператера, док је рурална територија покривена са око 70%. Пидручје цијеле општине нема могућност пријема квалитетног РТВ сигнала. Становници градске зоне могу користити услуге кабловског оператера „М:ТЕЛ-а“ и „ВЛИСNET-а“. Локални медиј Јавно предузеће „Радио-телевизија Вишеград“ д.о.о. Вишеград је почео са радом 1992. године. Програмска шема обухвата информативни, образовни, привредни, културни, спортски, омладински, дјечији и музички програм као и маркетиншке активности, попут огласа, реклама, цинглова и друго. Радио Вишеград се може слушати преко фреквенције додијелене од стране Регулаторне агенције за комуникације БиХ, сајта општине Вишеград и портала visegrad24info.com и visegradlive.com као и преко апликације Радио Вишеград за андроид уређаје. Информације, најаве емисија и друга обавјештења се могу пратити путем фејсбук странице „Радио станица Вишеград“.

Водоснабдијевање

Услуге водоснабдијевања пружа Предузеће за водовод и канализацију а.д. „15. април“ Вишеград које се бави сакупљањем, пречишћавањем и дистрибуцијом воде те прикупљањем и обрадом отпадних вода. Око 76% становника у градском подручју се снабдијева из водоводног система који одржава ЈКП „15 април“ а.д. Вишеград, око 21% се снабдијева локалним системом водовода и око 3% становника нису прикључени на водоводну мрежу. У предузеће „15.април“ а.д има регистровано 2.770 водомјера код домаћинстава и 281 код правних лица. Квалитет сирове изворске воде је добар уз повремена замућења након обилнијих падавина посебно на извориштима на лијевој обали Дрине са којих се снабдијевају насеља Црнча и Окплишта. Дезинфекција се врши континуирано на водозахватима са хлором. Хлорисањем су обухваћена четири извора и то: „Добрун“, „Чанчари“, „Чакари“ и „Каберник“. Извори „Главица“, „Дубовик“, „Рибница“ и „Бан поље“ нису обухваћени системом хлорисања па су потенцијална опасност за микробиолошку неисправност воде. Отпадне воде се прикупљају у градском дијелу и без претходног пречишћавања се изливају у ријеке Рзав и Дрину. Дужина канализационе мреже није позната. Изграђена је у периоду након Другог свјетског рата и планирана је као сепарациони систем. На више локација оборинска канализација се улива у фекалну што доводи до изливања фекалија на улице у периоду обилних падавина. Прикључке на канализациону мрежу има 2000 домаћинстава и 50,42% и 180 привредних субјеката.

Гријање

Око 70% стамбених јединица је у категорији појединачно загријаваних просторија које као енергент користе дрво, угаљ и електричну енергију. Јавне установе и предузећа углавном имају централно гријање са властитим инсталацијама, а као енергент најчешће користе угаљ и електричну енергију. Комплекс Андрићград користи систем геотермалних пумпи у комбинацији са електричном енергијом. Подручје општине спада у подручје са изузетно високим геотермалним потенцијалом који долази из два извора: подземне воде слива ријеке Дрине и Рзава и геотермалне воде у бањи „Вилина влас“. Процењује се да на локацијама непосредно уз наведене ријеке постоји потенцијал довољан за производње минимум око 4 MW топлотне и расхладне енергије, док термалне воде бање „Вилина влас“ имају процијењен минимални капацитет од 14 MW топлотне енергије. Геотермални потенцијал би се могао искористити за гријање и хлађење објеката. Инвестиције у сврху коришћења геотермалне енергије су веома скупе, али би се исплатиле на дужи рок, посебно би њихово коришћење било корисно са становишта заштите животне средине.

Доступност јавних услуга у руралном подручју

Када је у питању доступност јавних услуга и институција у руралном подручју, истраживањем на узорку руралних домаћинстава утврђено је да је ниво доступности испод 50% за све врсте јавних услуга, осим ветеринарске службе. Тако су најмање доступне услуге банака, обданишта, дома културе па чак и спортске сале, док су најдоступније основна и средња школа, амбуланта, продавница мјешовите робе, те угоститељски објекти.

Табела 49: Доступност јавних институција и услуга у руралном подручју

Врста јавне институције	доступност	задовољство услугом
(а) Амбуланта (Дом здравља)	43%	30%
(б) Продавница мјешовите робе	40%	30%
(в) Основна школа (4 разреда)	47%	47%
(г) Основна школа (8 разреда)	47%	47%
(д) Апотека	17%	13%
(е) Пољопривредна апотека (продавница)	17%	13%
(ж) Пошта	47%	37%
(з) Банка	17%	10%
(и) Задруга (удружење пољопривредних произвођача)	7%	7%
(ј) Ветеринарска служба	93%	83%
(к) Дом културе (кино)	7%	0%
(л) Спортска хала (игралиште)	7%	0%
(м) Обданиште (предшколска установа)	3%	0%
(н) Угоститељски објекти	43%	37%
(о) Пекара	0%	0%
(п) Месара	3%	3%
(р) Сервис електричних уређаја	7%	7%
(с) Сервис механичарских услуга	0%	0%
(т) Друго	0%	0%

Извор: истраживање аутора

Предшколско образовање

Настава предшколског образовања одвија се у оквиру ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Невен“. Капацитет установе је 100 мјеста. У 2020. години 94 дјецe је похађало наставу. У протеклих шест година број кприсника је имао тренд раста и са почетних 43 у 2016 достигао је 94 у последњој години посматрања. У оквиру установе организује се припрема за школу којом нису обухваћена сва дјецa предшколског узраста.

Основно образовање и средње образовање

Основна школа „Вук Карачић“ обавља дјелатност основног образовања и васпитања на подручју које обухвата територију општине Вишеград и општине Ново Горажде. На подручју општине Вишеград дјелује матична школа са Подручним одјељењима Добрун и Међеђа. Школске 2019/2020. године наставу похађа 625 ученика. У претходном петогодишњем периоду присутан је тренд смањења броја ученика. У школској 2017/2018. години 33 ученика путује 4-5 km у једном правцу од куће до школе, 12 ученика путује од 6-10 km и 26 ученика путује преко 10 километара. Три ученика немају организован превоз. Ученици користе услуге превоза минибуса у власништву школе и услуге јавног превоза. У матичној школи настава се изводи у 30 учионица и 8 кабинета, а у Подручним школама Добрун и Међеђа у по двије учионице. Наставу реализују 57 наставна радника. Матична школа располаже са библиотеком, двије физкултурне сале, девет

електронских учионица које се користе у настави нижих и старијих разреда и једном мултимедијалном учионицом за потребе реализације наставе од 1. до 9. разреда. Матична школа опремљена је системом властитог централног гријања на чврсто гориво, док подручне школе нису опремљене са системом централног гријања.

Табела 50 Број ученика и наставника у основним школама на подручју општине

Школска година	број школа	Основне школе			наставно особље
		ученици			
		укупно	разреди I-V	разреди VI-IX	
2015/2016	5	748	406	342	59
2016/2017	5	709	389	320	58
2017/2018	4	669	353	316	57
2018/2019	4	657	343	314	59
2019/2020	4	625	314	311	57

Извор: Републички завод за статистику

ЈУ Средњошколски центар „Иво Андрић“ обавља дјелатност средњег образовања у Вишеграду. Школа у свом саставу има гимназију-општи смјер и стручне техничке школе које чине: економија, право и трговина - економски техничар, машинство и обрада метала - машински техничар за моторе и моторна возила и машински техничар за компјутерско конструисање и трговина, угоститељство и туризам - туристичко-кулинарски техничар. Школске 2019/2020. године уписано је 308 ученика у 17 одјељења распоређених по смјеровима:

- Гимназија – општи смјер – 8 одјељења, 141 ученик;
- Економија, право и трговина – 4 одјељења, 95 ученика;
- Машинство и обрада метала - 4 одјељења, 64 ученика;
- Угоститељство и туризам – 3 одјељења, 45 ученика.

У посљедњих десет година дошло је до смањења броја ученика што је последица вишегодишње негативне стопе природног прираштаја становништва, негативног миграционог салда и наставка школовања у другим срединама.

Табела 51: кретање броја ученика, наставника и одјељења у средњој школи

Школска година	Средње школе			
	број школа	број одјељења	ученици	
			укупно	наставно особље
2015/2016	1	19	377	37
2016/2017	1	12	376	40
2017/2018	1	19	345	36
2018/2019	1	19	317	36
2019/2020	1	17	308	39

Извор: Републички завод за статистику

У образовној структури становника општина Вишеград има у просјеку једнако високообразованих кадрова у односу на просјек Републике Српске (9%), те једнако учешће становништва без икаквог образовања у односу на ниво Републике (6%). Процент неписмених на подручју ове општине који је у вријеме пописа био на нивоу 3,82%, мало је вечи од републичког просјека од 3,29%. Око 90% неписмених на подручју општине су женског пола. Када је у питању компјутерска писменост, опет према резултатима Пописа становништва, око 45% становника општине су компјутерски неписмена лица, при чему је тај податак у нивоу републичког просјека.

Извор: Републички завод за статистику, Попис 2013

Графикон 17: Становништво старо 15 и више година према највишој завршеној школи и полу

Увидом у број уписаних и дипломираних студената свих профила можемо примјетити да број студената опада са годинама. Број студената који уписују Пољопривредне факултете је у још већем паду, због пада занимања студената за занимања у вези са пољопривредом, слабе запосљивости агронома и лоших развојних трендова у области пољопривреде. Најчешће се за пољопривредне факултете одлучују студенти који већ имају могућност наслеђивања породичног газдинства, па школовањем стичу боље услове за samozапосљавање на властитом газдинству. Свакако да би иновирање наставних планова и увођење нових усмјерења везаних за рурални развој, рурални туризам, органску производњу и слична усмјерења у складу са потребама економске структуре подручја, могао привући и већи број студената.

Табела 52: Уписани студенти са подручја општине Вишеград, 2016-2020 година

2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
215	178	177	143	144

Извор: Републички завод за статистику

Табела 53: Дипломирани студенти са подручја општине Вишеград, 2016-2020 година

2016	2017	2018	2019	2020
22	20	30	22	20

Извор: Републички завод за статистику

Нажалост врло чест случај је и да се дипломирани студенти не врате у мјесто пребивалишта уколико студирају ван мјеста пребивалишта, нарочито ако студирају у већим административним и универзитетским центрима.

Здравство

ЈЗУ „Дом здравља“ Вишеград пружа услуге примарног нивоа здравствене заштите становништву. Услуге секундарног и терцијалног нивоа здравствене заштите становништво општине Вишеград најчешће остварује у ЈЗУ Универзитетска болница Фоча, ЈЗУ Болница Источно Сарајево и КЦ Бања Лука. Медицинске услуге становништву пружа седам тимова породичне медицине у породичним амбулантама у оквиру централне локације Дома здравља. У оквиру централне локације је и Служба хитне помоћи, Центар за физикалну рехабилитацију у заједници, Служба опште стоматологије, Хигијенско-епидемиолошка служба, Служба лабораторијске дијагностике, Центар за заштиту менталног здравља, Служба радиоплшке и ултразвучне дијагностике, Служба педијатрије и КС Гинеколошко-акушерска амбуланта. У

амбулантама МЗ Добрун, Прелово и Међеђа једном седмично се пружају услуге рутинских прегледа тима породичне медицине. Амбуланта немају адекватну опрему и успостављену интернет везу са електронском базом услуга у ЈЗУ „Дом здравља“. У установи је присутна потреба за набавком опреме, кардиомобила, новог ултразвучног и рендген апарата. Број запослених је 67, од чега 44 здравствених радника. Структуру медицинског особља високе стручне спреме чине 1 љекар опште праксе, 9 специјалиста 9, 2 стоматолога и 2 фармацеута. На основу податка о броју становника сваки тим породичне медицине просјечно може регистровати 1.3825 становника, док је Стратегија примарне здравствене заштите РС утврдила стандард од 1.500 и 2.500 становника по тиму.

Табела 54: медицинско особље – капацитети Вишеград

Укупно	Љекари				Стоматолози	Фармацеути
	укупно	општа медицина	на специјализацији	специјалисти		
14	10	1	-	9	2	2

Извор: општинске службе

Социјална заштита

ЈУ „Центар за социјални рад“ Вишеград је установа социјалне заштите основана 1982. године и врши дјелатност пружања помоћи лицима када се нађу у стању социјалне потребе и предузимања потребних мјера ради спрјечавања настајања и отклањања посљедица таквог стања. У установи је запослено 6 радника од чега 1 дипл. правник (1М), 1 дипл. социјални радник (1Ж), 2 социјална радника (2Ж), 1 дипл. педагог (1Ж) и 1 административни радник (1Ж). Нема запослених дипл. психолога и дипл. дефектолога што представља проблем при рјешавању предмета у којима је потребно ангажовање стручних лица овог профила.

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 18: Корисници социјалне заштите са подручја општине Вишеград, 2016-2020 година

ЈУ „Дом за лица са инвалидитетом“ Вишеград је основан одлуком Владе Републике Српске 2003. године. Дјелатност дома је збрињавање женских лица са менталним потешкоћама, вишеструко ометених лица и обољелих од аутизма. У оквиру збрињавања корисница обезбјеђује се становање, исхрана, одијевање, њега, здравствена и социјална заштита, културно-забавне активности, васпитно-едукативни рад и радно-окупационе активности. Установа може да пружи услуге смјештаја за 200 корисница, а тренутно је смјештено 177 лица. Број запослених радника

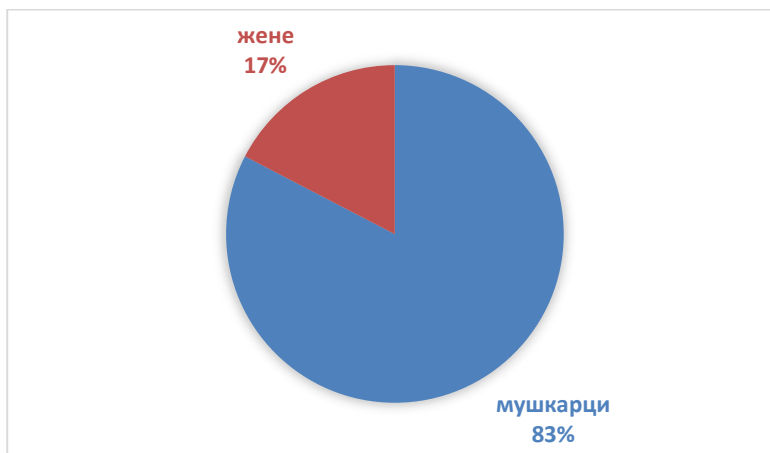
новоизграђен терен којим газдује „Андићград“ д.о.о. Вишеград. У двије руралне МЗ испред основних школа налазе се спортски терени који се недовољно користе за спортске активности због лошег стања и малог броја заинтересованих корисника.

2.1.10.3. Родни аспекти руралног развоја

Босна и Херцеговина је потписница свих важнијих међународних конвенција о равноправности полова и укидању свих облика дискриминације над женама од којих је свакако најважнија УН Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (*ЦЕДАВ - Тхе Конвенцион он тхе Елиминацион оф алл Формс оф Дисцриминатион Агаинст Вомен*). Посебан члан ове конвенције односи се на унапређење положаја жена на селу и он обавезује БиХ, као потписнице ове конвенције, да ради на унапређењу социо-економске ситуације жена на селу, њиховог приступа ресурсима, тржишту и информацијама, те приступа основној инфраструктури и јавним услугама. Најважнији домаћи правни акт који као лех специјалис регулише област равноправности полова као посебно људско право је Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини (Службени гласник Босне и Херцеговине, број 32/10 – пречишћен текст) који промовише равноправност полова и забрањује дискриминацију по основу пола и полне оријентације, те обавезује све институције власти, на свим нивоима да израде, усвоје и спроведу програме мјера за имплементацију закона у свим областима. Босна и Херцеговина има Гендер акциони план (у овом моменту за период 2018-2022) који има три стратешка циља: 1) Израда, спровођење и праћење мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима, 2) Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова и 3) Успостављање и јачање сарадње и партнерства.

Активности на унапређењу положаја жена на селу у Републици Српској датирају од 2009 године када извршена прва Анализа стања, на основу чијих резултата је креиран први Акциони план за унапређење положаја жена на селу, као посебна мјера у оквиру Програма руралног развоја Републике Српске. Акциони план, као први те врсте у региону, представља јединствен документ у чијој реализацији учествује неколико министарстава у Влади Републике Српске: Министарство пољопривреде, Министарство здравства, Министарство просвјете, Министарство саобраћаја и веза и др.те који планирају и реализују мјере у оквиру акционог плана усклађене са потребама жена на селу. Министарство пољопривреде је реализовало низ пројеката за унапређење женског предузетништва, суфинансирало пословне активности удружења жена, организовало женске задруге, те радило на формирању регионалних мрежа за подршку женама на селу. У оквиру дојеле подстицајних средстава такође су креирани посебни услови (додатни бодови) за жене носиоце пољопривредних газдинстава. Све ове мјере резултирале су повећањем броја жена носилаца пољопривредних газдинстава са 4% на почетку периода на 19% на крају овог периода, уз учешће од 6.5% у повлачењу финансијских средстава из буџета што је још увијек скроман резултат.

Према подацима Регистра пољопривредних газдинстава на подручју Општине Вишеград само код 16 газдинстава или 17% носилац газдинства је жена. Мјерено на републичком нивоу, удио у апсорпцији пољопривредног буџета за домаћинства у којима је жена носилац газдинства досегао је 6,5% у РС у 2019. години. Иако овај проценат има константан тренд раста, приметно је да се жене власнице газдинстава пријављују за мале инвестиције и тако повлаче мање укупних средстава из пољопривредног буџета. Број власница пољопривредних газдинстава на нивоу ЕУ износи око 29% (Еуростат, 2016), па можемо закључити да БиХ, захваљујући континуираној сарадњи са УН организацијама, успијева пратити овај тренд.

Извор: Регистар пољопривредних газдинстава Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде
Графикон 20: Однос носилаца породичних пољопривредних газдинстава према полу, Стање 2022 године

Према резултатима истраживања, жене чланови руралних домаћинстава, једнако су активне у пољопривредној проузводњи као и мушки чланови домаћинства те већину свог радног времена проводе у пољопривреди. Жене такође, према ставовима испитаница, у већини случајева равноправно учествују у доношењу одлука о пословним активностима газдинства. Наравно, и код куће и у пољопривреди има такозваних женских и мушких послова. Тако су жене више укључене у производњу поврћа за домаћинство, прераду производа на имању и директну продају, док су мушкарци углавном задужени за механизацију, негу стоке и друге физички захтевне послове. Када је реч о административним пословима, најчешће мушкарци завршавају послове у граду, док су жене везане за кућу и бригу о издржаваним члановима домаћинства.

Жене на селу најчешће нису власнице некретнина којима газдинство располаже, те се по неписаном традиционално устројеном правилу удајом уједно одричу и дјевајачког наслеђа над имовином коју евентуално дјевојачка породица има ако је у питању пољопривредно земљиште. Тако да, према резултатима истраживања, од имовине у власништву најчешће немају ништа, а оне које посједују имовину, најчешће су сувласнице земљишта и куће или посједују аутомобил. Жене су такође мање мобилне и везане су због бриге о дјечи или старијима, за присуство на газдинству, те из тог разлога најчешће не учествују на обукама. Проблеми с којима се суочава везано за пољопривреду односе се на недостатак тржишта за пласман производа, недостатак слободног времена, недостатак новца за већа улагања, као и недостатак знања и информација. Проблеми везани за квалитет живота, према ставовима испитаница највише се односе на лошу путну инфраструктуру и одлазак младих. Уколико би имале могућност инвестирања највећи број њих би инвестирао у пољопривредну механизацију, а мањи број њих у проширење сточног фонда и изградњу пластеника.

2.1.11. Еколошки аспекти руралног развоја

Еколошки засновани приступи руралном развоју који обухватају циљеве заштите ресурса животне средине и преношења здравог окружења на будуће генерације интегришу се са концептом одрживог развоја руралних подручја, те су с тога незаобилазан фактор у унапређењу пољопривреде и села. Одрживи развој је развојни приступ који обезбеђује ефикасно коришћење природних ресурса наглашавајући квалитет животне средине. који се бави економским растом заједно са еколошком равнотежом. Уважавајући врсту и ниво привредних активности у Вишеграду, те заиста богату флору и непостојање већих загађивача, Вишеград ово може искористити као компапаративну предност у промоцији производа и услуга које нуде физичка и правна лица са подручја ове општине.

Управљање земљишним ресурсима

Пољопривредно земљиште је са израженим нагибом терена, са плитким до средње дубоким профилем са нешто мањим садржајем хумуса и повећаном киселошћу. Пољопривредна земљишта на подручју општине Вишеград карактеришу плитки до средње дубоки профили, са знатно израженим нагибом терена и нешто мањим садржајем хумуса и повећаном киселошћу, док на одређеним локацијама постоје и земљишта која су умјерено до високо базна. Од типова земљишта најзаступљенији су: псеудоглеј, смонице, дистрични камбисол те црнице на доломитним и кречњачким подлогама. Настанком акумулационих језера на Дрини знатно је смањено учешће земљишта алувијалног поријекла. Земљишта су, такође, поприлично закоровљена, али и то може да има неке предности јер су као таква остала заштићена од инфекција, контаминација и деградација. Претпоставља се да више од 60 % пољопривредног земљишта на територији општине до данас није третирано никаквим средствима, па чак ни ђубрено умјетним гнојивима што може бити добар основ за развој еколошке производње.

Управљање водним ресурсима

На подручју општине Вишеград налазе се сливови трију ријека: Дрине, Лима и Рзава, које низводно од Вишеграда чине јединствен слив ријеке Дрине. Општина Вишеград се налази у средњем току ријеке Дрине и обухвата два дринска језера. То су језеро хидроелектране Вишеград, узводно од града и језеро Перућац, низводно од града. По природним љепотама посебно се издваја доње језеро, које се протеже кроз кањон Дрине, укупне дужине 54 km.

Општина Вишеград је богата водним ресурсима (ријеке, потоци, извпришца, изворишта термалне воде) чије је стање на задовољавајућем нивоу, али постоје бројни ризици који негативно утичу или могу утицати на њихово стање и и квалитет. Потребно је проводити мјере заштите ријека у складу са одговарајућим стандардима. Урбани дио Вишеграда се снабдијева водом са седам изворишта, а сва изворишта су типа врела. Не постоје алтернативни извори водоснабдијевања кап што су бунари и водозхвати из ријека и вјештачких водених акумулација. Водотоци ријека, посебно водоток ријеке Дрине, су угрожени радом несанитарне градске депоније као и канализационим водама које се непречишћене испуштају у водоток.

Управљање отпадом

На подручју општине Вишеград управљање отпадом је повјерено ЈКП „Комуналац“ а.д. Вишеград, које се налази 100% у власништву Општине Вишеград, а које се осим управљањем отпадом бави и одржавањем јавних површина, зимским одржавањем локалних путева, управљањем градском пијацом и градским гробљем.

ЈКП „Комуналац“ а.д. врши прикупљање, одвоз и одлагање комуналног отпада на подручју општине, а њиховим услугама је обухваћено 2.480 домаћинстава или 62,53% и 249 привредних субјеката или 95,40% од укупног броја привредних објеката. Прикупљање и одвожење отпада је организовано са градског и дијела сеоског подручја. За одлагање отпада користи се депонија „Незуци“ која је од града удаљена 3 km узводно уз ријеку Дрину непосредно попред магистралног пута М5 Сарајево-Вардиште. Комунални чврсти отпад се прихвата на депонију у мијешаном стању без примарне селекције. Депонија не посједује основну инфраструктуру као што су довод воде и електрична енергија и одвод отпадних вода нити посједује основне објекте. Сметљиште није ограђено тако да се отпад без контроле може депоновати. Честе су појаве паљења и самозапаљења смећа што дооди до појаве густог дима неугодног мириса који се шири дуж магистралног пута и приградских насеља. Локација депоније непосредно уз Дринско језеро представља опасност да штетне материје доспију у воду језера путем подземних вода. Стратегија управљања отпадом у РС за период 2017-2026 године предвиђа успостављање заједничких регионалних депонија са свом потребном инфраструктуром. Општина Вишеград и сусједне

општине би одлагале отпад на заједничкој депонији Фоча. Због неизвјесне економске одживости није још увјек извјесна изградња ове заједничке депоније.

Биодиверзитет и генетски ресурси

Босна и Херцеговина, као пуноправна странка ЦБД-а од 2002. године, слиједи глобалне свјетске трендове о очувању и одрживом кориштењу биолошке разноликости, те је у том циљу мобилизирала своје расположиве институције и експерте како би испунила међународне обавезе, а посебно како би осигурала да заштита и одрживо кориштење биолошке разноликости буде незаобилазна област код израде релевантних секторских политика и стратегија на свим нивоима власти у држави. Босна и Херцеговина је усвојила Стратешки план за биолошку разноликост 2011–2020. Стратегија заштите природе РС-а (2011) успоставља стратешки оквир и стање у области заштите биолошке разноликости. У Стратегији је наглашено да се цјелокупни териториј РС-а сматра подручјем с високовриједним природним окружењем, у којем је могуће осигурати и проводити мјере заштите и очување богатства биолошке разноликости, као и баланс природних процеса.

Према шестом Националном извјештају БиХ за Конвенцију о биодиверзитету (2019.) и Стању околиша у БиХ (2010.), БиХ је простор који карактеризира висок степен разноликости еколошких услова. Услед специфичне климе, орографије, геологије и хидрологије, на подручју општине Вишеград постоје разноврсни осјетљиви терестријални екосуставу и станишта од огромнога значаја за биолошку разноврсност.

Генетски ресурси

Генетска разноврсност биљака

Активности на очувању аутохтоних, прије свега биљних генетичких ресурса, интензивирани су у периоду послје рата, и то успоставом банака гена у РС-у и ФБиХ. Овај процес је започет 2004. године имплементацијом СЕЕДНет Пројекта (Југоисточна европска мрежа за биљне генетичке ресурсе) који је имао за циљ успоставу мреже за очување биљних генетичких ресурса пољопривредних култура у југоисточној Европи. У склопу СЕЕДНет Пројекта успостављени су центри за биљне генетичке ресурсе – Ген банка у склопу Пољопривредно-прехранбеног факултета Универзитета у Сарајеву, као и Институт за генетичке ресурсе при Универзитету у Бањој Луци (Организација за храну и пољопривреду – ФАО, 2008). Центар за биљне генетске ресурсе – Ген банка у Сарајеву, успостављен је 2009. године и тренутно посједује више од 500 принова појединих биљних култура које су организоване у функционалне групе: повртларство, ратарство, крмно биље, љековито и ароматично биље, воћарство и виноградарство.

Институт за генетичке ресурсе Универзитета у Бањој Луци основан је 2009. године и у свом саставу има двије подорганизационе јединице – Центар за биодиверзитет и Центар за одрживо кориштење генетичких ресурса. У склопу Центра за биодиверзитет налази се банка биљних гена РС-а, у којој је смјештена сјеменска колекција житарица, поврћа, крмног, индустријског, љековитог и ароматичног биља. У њој се тренутно налази око 600 принова на дугорочном чувању. Списак принова у пољској колекцији тренутно броји 106 сорти. За очување и употребу генетичких ресурса у банци биљних гена РС-а примјењују се међународни стандарди, а мјере утврђене овим стандардима дефинирају се путем ин ситу и ех ситу конзервације, он фарм конзервације и одрживе употребе биолошке разноликости. С друге стране, активности на очувању животињских генетичких ресурса су малобројне, организирана банка гена не постоји, а ин ситу заштита одвија се на нивоу појединаца или удружења.

У БиХ постоји свега неколико заштићених облика биљних генетичких ресурса (неколико сорти винове лозе Блатина и Жилавка, те једна сорта јабука непознатог назива) иако постоји пуно већи

број сорти воћа, поврћа и житарица које су за подручје БиХ аутентичне и егзистирају на појединим дијеловима територија.

Битно је нагласити да су у РС-у усвојена два програма: Програм очувања биљних генетичких ресурса (2008) и Програм очувања шумских генетичких ресурса (2012). Овим програмима осигурава се основа за очување и одрживо кориштење биљних генетичких ресурса РС-а и повезивање свих тијела која се баве овом проблематиком с надлежним институцијама у БиХ и регији. Општина Вишеград засигурно посједује неистражен генетички ресурс како биљних тако и животињских врста које би требало истражити у наредном периоду.

Према Првом националном извјештају БиХ према ЦБД-у (2008) од генетичких ресурса житарица посебно се издвајају сорте кукуруза, пшенице (Босанка, Гранада, Кристина, Приједорчанка, Бањалучанка, Орион, Стојанка, Јелена, Шамчанка), јечма, зоби, ражи, прохе и соје (Сана, Соња, Марина, Милица). Од повртларских сорти значајни су облици тикве и бундеве, граха (чучо, бубњо, трешњо, кућићар, месни), купуса, паприка, бамије, лубенице, диње и кромпира (романијски, купрешки, фојнички, гламочки). Засигурно да неке од ових врста успијевају и на подручју општине Вишеград. Присутна је и висока разноврсност воћних врста која се прије свега огледа у великом броју сорти трешања, шљива, крушака, јабука, као и вишања, кајсија, брескви, бадема, малина, купина, јагода и рибизли.

Истраживања су показала да се у БиХ данас сакупља око 160 до 170 врста љековитих биљака, од чега се највише тргује са 15 до 20 врста. У БиХ, шуме су успјеле очувати своју генетичку структуру. Прије 100 година почиње развој интензивног шумарства, гдје се почиње с увођењем шумских врста, али у већини без успјеха, те је сад БиХ једна од ријетких земаља која није оптерећена генетичким загађењем и измијењеном генетичком структуром главних економских врста дрвећа (нпр. јела, смрека, буква, храст китњак) (Баллиан, 2009).

Биодиверзитет подручја општине Вишеград је посебно богат. Од посебног значаја за заштиту је очување подручја настањеног Панчићевом омориком, која представља ендемску и реликтну врсту.

Слика 1: Панчићева Оморика (*Picea omorika*)

Распрострањеност Панчићеве оморике је утврђена за подручје средњег тока ријеке Дрине, једно веће између Бајине Баште, Вишеграда и Рогатице и два мања подручја на Виогор планини и на планини Радомишљи. Нађено је и једно издвојено налазиште у околини Пријеполја крај ријеке Милешевке. Послије открића оморика је пренијета и гајена широм Европе са добрим успјехом. Гајена је у Русији, Њемачкој, Француској, Белгији, Финској и другим земљама. По свој прилици оморика има далеко ширу еколошку (едафско-климатску) амплитуду него што би се то могло судити на основу њеног ареала и станишта; ово је резултат првенствено ценолошких односа између ње и сусједних конкурентних врста.

На подручју комплекса вишеградске бање, а на ШПП “Вишеградском” јавља се ендемична врста папрати вилина влас (*Adiantum capillus veneris*). У терцијеру је ова биљка имала широк ареал захваљујући топлим и влажним еколошким условима, међутим, у току глацијације због снижавања температуре задржала се на локалитету вишеградске бање.

Слика 2: Вилина Влас (*Adiantum capillus veneris*)

Животињски генетски ресурси

На подручју БиХ удомаћене су многобројне пасмине животиња. Нарочито се истичу пасмине коња (босанскохерцеговачки брдски коњ), говеда (буша и гатачко говедо), оваца (праменка), коза (домаћа балканска рогата коза), свиња (шишка), паса (босанскохерцеговачки пастирски торњак и босански оштродлаки гонич барак) и голубова (травнички краткокљуни голуб, сарајевски превртач, бихаћки превртач и зенички превртач), иако се знаке аутохтоности запажају и код херцеговачког магарца, пса и кокоши (Први национални извјештај БиХ према ЦБД-у, 2008). И одређене врсте (ловне) дивљачи такођер се карактеризирају својом особитошћу и јединственим генофондом (срна, дивокоза, дивља свиња, вук, куна бјелица, мрки медвјед и др.) (Први национални извјештај БиХ према ЦБД-у, 2008).

Неке од горе наведених врста се и данас узгајају на подручју општине Вишеград, а њихови произвођачи би требали ући у програм заштите животињских ресурса који проводи Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске заједно са Институтом за генетичке ресурсе.

Пољопривредна производња високе природне вриједности комбинира неколико фактора који су утицали на еволуцију пољопривредне производње и довели до велике разноликости вегетације, станишта и крајолика.

2.1.12. Структура локалне управе и политика пољопривредног и руралног развоја

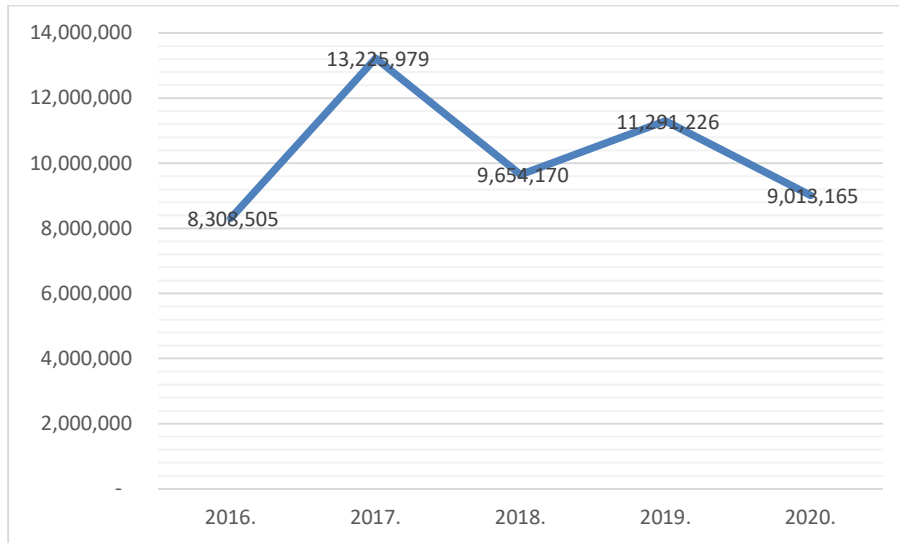
Органи Општине су Скупштина општине и начелник Општине. Скупштина општине је представнички орган, орган одлучивања и креирања политике општине. Скупштина општине Вишеград има 21 одборника. Начелник Општине је извршни орган власти, заступа и представља општину, руководи Општинским управним и одговоран је за њен рад. У складу са Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста рад Општине Вишеград организован је у оквиру:

1. Одјелења за општу управу,
2. Одјелења а за локални развој, привреду и друштвене дјелатности,
3. Одјелења а за прштшрнш уређење и стамбено-комуналне послове,
4. Одјелења за финансије,
5. Одјелења за инспекцијске послове и комуналну полицију,
6. Стручне службе начелника Општине,

У оквиру Одјелења за локални развој, привреду и друштвене дјелатности у 2018. години организована је Јединица за управљање развјем (ЈУРА) гдје су системазована три радна мјеста, док од формирања Одјелења за општу управу функционише Одсјек за цивилну и противпожарну заштиту.

Интегрисана Стратегија развоја општине Вишеград за период 2018-2027 година, као један од својих стратешких фокуса дефинише **Боље кориштење расположивих ресурса и инвестиционих потенцијала у областима туризма, прерађивачке индустрије и пољопривреде** при чему се наводи да константан раст површина засађених малином и изграђени капацитети у примарној пољопривредној производњи представљају озбиљан потенцијал за развој ланца вриједности у овом сектору, с нагласком на успостављање и оснаживање међуопштинске сарадње у функцији развоја прерађивачке индустрије и извоза⁸. Осим наведеног као стратешки фокус дефинисано је и **Заустављање одлива становништва кроз улагање у друштвени развој и подизање квалитета живота у руралним и урбаним подручјима општине**.⁹ При томе се ставља нагласак на стварање могућности за запошљавање као и на другим факторима који утичу на квалитет живота становништва, како урбаних тако и руралних дијелова општине.

У анализираном периоду 2016-2020 године висина годишњег расположивог буџета општине Вишеград се кретао између 8.3 милиона КМ у 2016. години до 13.2 милиона КМ у 2017. години. Буџете чине порески и непорески приходи, грант средства и трансфери између буџетских јединица различитих нивоа власти.

Извор: општина Вишеград, одјелење за финансије

Графикон 21: Кретање годишње буџета општине Вишеград у периоду 2016 - 2020

Пољопривредна политика и политика руралног развоја

У складу са Законом о пољопривреди Републике Српске ("Сл. гласник РС", бр. 70/2006, 20/2007, 86/2007 и 71/2009), пољопривредна политика се спроводи према Стратегији развоја

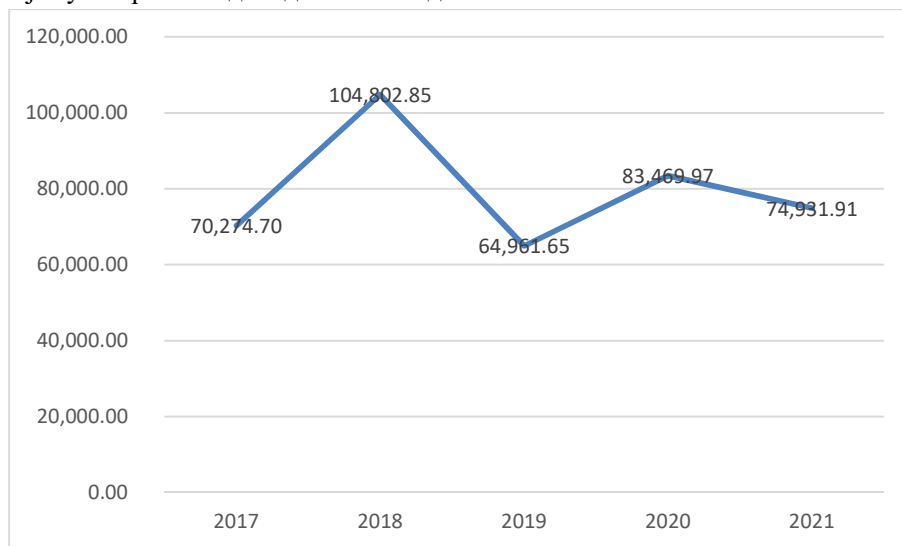
⁸ Стратегија развоја општине Осмаци, 2021-2027 година, нацрт

⁹ Ибид

пољопривреде Републике Српске. Мјере пољопривредне политике с обзиром на подручје дјеловања, дефинисане Законом дијеле се на: мјере политике тржишта и цијена, мјере структурне политике, мјере земљишне политике и мјере подстицања у пољопривреди. Према наведеном Закону Јединице локалне самоуправе могу прописати додатне мјере структурне политике за своја подручја у складу са пољопривредном стратегијом. Новчане подршке за дате додатне мјере обезбјеђују се у буџетима јединица локалне самоуправе. Закон такође прописује врсте мјера структурне политике: подручјима са тежим условима привређивања у пољопривреди, развој пољопривреде која не загађује природну околину и осигурава очување биодиверзитета, инвестиције у пољопривредна газдинства, стручно оспособљавање за рад у пољопривреди, подршка младим пољопривредним произвођачима, подршка регионалном развоју пољопривреде, подршка допунским активностима на пољопривредним газдинствима, подршка организованости пољопривредника и подршка систему противградне заштите и другим мјерама заштите усјева.

У складу са наведеним законским одредбама буџетска подршка пољопривредним произвођачима на подручју општине Вишеград долази са два нивоа: ниво Републике Српске и ниво општине. Међутим који ниво подршке аграрног буџета Републике Српске ће бити искориштен на подручју општине Вишеград, зависи прије свега од обима производње и спремности субјеката на повлачење средстава. У анализираном периоду (2017-2021) године, повучена су скромна средства која су се кретала од 65 до 105 хиљада КМ.

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске

Графикон 22: Средства аграрног буџета реализована на подручју општине Вишеград

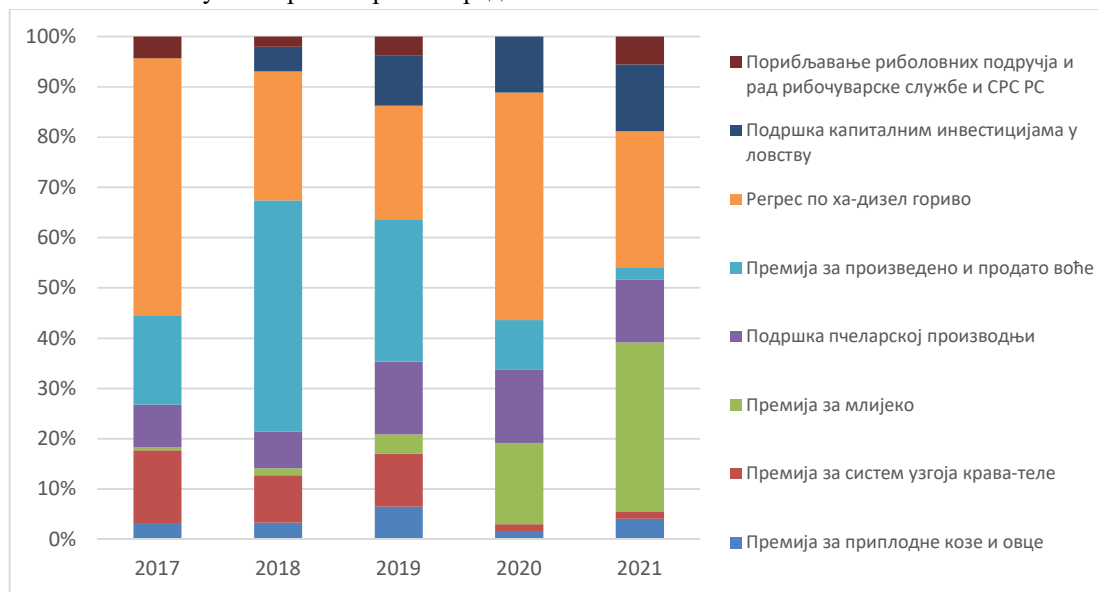
У структури буџетске подршке са републичког нивоа највеће учешће се односи на подршку текућој производњи (у просјеку 85% у посматраном периоду). Ова подршка се односи на подршку за производњу млијека, за узгој говеда у систему крава-теле, приплодне јунице, козе и овце, пчеларство, а у оквиру биљне производње доминира подршка набавци регресивног дизел горива. Производње које су имале значајан раст у обиму премираних производа су производња млијека и пчеларска производња, док је производња и откуп воћа драстично пала у посматраном временском периоду.

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске
Графикон 23: Структура буџетске подршке аграрног буџета за подручје општине Вишеград

Када је у питању подршка структурним мјерама односно дугорочним улагањима, ниво повучених средстава је екстремно мали и повлаче се средства само за набавку пољопривредне механизације, подизање вишегодишњих засада и наводњавање. Подршка из републичког буџета се обезбјеђује у износу од 30-40% (за општине са надморском висином изнад 600 м подршка је 40%) поврата на инвестирана средства.

Када је у питању трећа група мјере (системске мјере подршке), она се односила на подршку мјерама здравствене заштите животиња, као и интервентне мјере на тржишту и ванредне потребе и помоћи за шта су остварена скромна средства.

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске
Графикон 24: Структура подршке текућој производњи из аграрног буџета за кориснике са подручја општине Вишеград

Општина Вишеград у оквиру својих буџетских средстава издваја средства и за развој пољопривреде. Ова средства се налазе у оквиру буџетске позиције Субвенције: Подстицајна развоја пољопривреде. Укупна средства су варирали у посматраном периоду, а највећу вриједност

су достигла 2018 године у износу од 85.502,00КМ, а најнижу 2019 године у износу од 49.982,00КМ. У односу на укупна буџетска средства учешће ове позиције износи 1%.

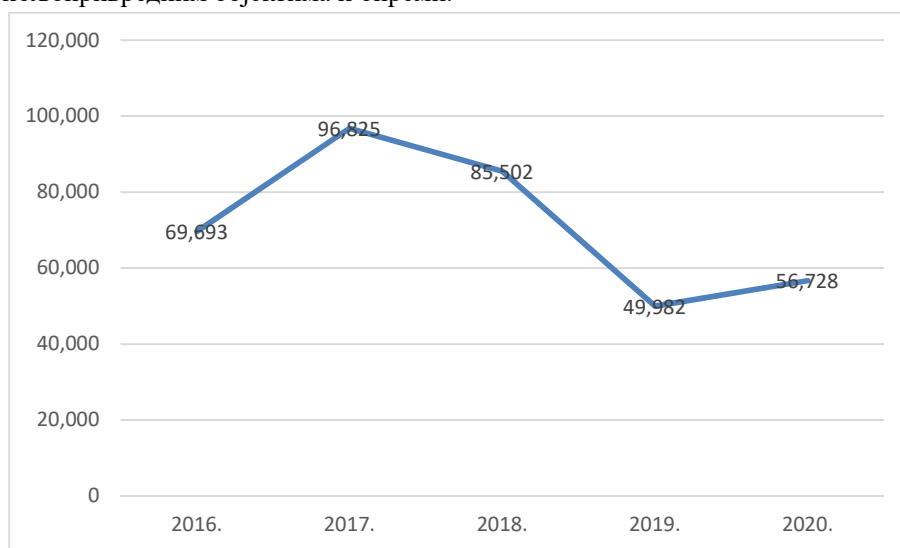
Средства се додјељују на основу Одлуке о новчаним подстицајима за развој пољопривреде у општини Вишеград коју доноси Начелник општине сваке године за текућу годину и која се објављује у Службеном гласнику. Право на новчане подстицаје у пољопривреди корисници остварују кроз сљедеће видове нподстицаја:

- I) подршку текућој производњи и дохотку
- II) подршка унапређењу и развоју пољопривреде
- III) ванредне потребе и помоћи

У оквиру подршке текућој производњи корисници остварују право на подстицај за узгој приплодних јуница, за узгој музних грла (крава), узгој оваца, за производњу и узгој пчела, подстицај за прољетну сјетву на отвореном, те за производњу повртних и других, премија за млијеко, затим премију за произведено и продато воће, подстицајна средства за узгој кока носиља и бројлера.

Подршка унапређењу и развоју пољопривреде укључује право на новчане подстицаје за инвестиције у пољопривредну механизацију и опрему, за адаптацију постојећих и изградњу нових објеката за узгој стоке, за инвестицију у водоснабјивање, за набавку нових пластеника и материјала за изградњу нових пластеника, за,подизање вишегодишњих засада јабучастог, коштичавог, језграстог и јагодичастог воћа.

Новчане средства у виду једнократне помоћи о добрају се у случају наступања ванредних околности као што су: пожари, поплаве, клизишта, временске непогоде, (мањих размјера) штету од дивљачи и штету од паса лугалица. Право на једнократну помоћ могу остварити Корисници код којих су ванредне околности довеле до: угинућа животиња, штете на усјевима и воћњацима, штете на пољопривредним објектима и опреми.

Извор: Одјељење за финансије општине Вишеград

Графикон 25: Средства за подстицај развоја пољопривреде општине Вишеград за период 2017-2021 година

2.2. SWOT анализа заснована на доказима

Радионица на тему SWOT анализе је одржана 7. децембра 2022. године. Сви релевантни учесници су били присутни на радионици: пољопривредни произвођачи, локална управа и невладине организације. Током SWOT анализа учесници радионица су усмјеравани питањима која су припремили модератори. Анализиране су предности, слабости, могућности и пријетње у разним секторима и социоекономском контексту на основу ситуационе анализе.

Табела 55: SWOT анализа пољопривреде и руралних развоја

Предности	Слабости
- Велики дио нативног нетретираног земљишта погодног за органски производњу; - Развијена воћарска производња и учешће воћњака у структури производње изнад републичког просјека; - Располагања средства општинског и републичког буџета за финансирање пољопривредне производње; - Геостратешки положај општине Вишеград - Љековити извори термалних вода - Два акумулациона језера погодна за развој туристичких и спортско рекреативних садржаја - Богатство флоре и фауне (ловишта, шуме, ендемске и реликтне врсте флоре и фауне) - Богато културно-историјско наслеђе - Андрићград – туристички, едукативни, културни и пословни комплекс - Обновљена ускотрачна пруга Вишеград – Мокра Гора (музејско-туристичка железница) - Препознатљивост Вишеграда на простору бивше Југославије као лијепог, отвореног и мирног града	- Мали број пољопривредних домаћинстава који су тржишно оријентисани; - Уситњена газдинства и мали обим производње; - Неорганизован откуп пољопривредних производа и непостојање тржишних ланаца; - Недостатак основне опреме, механизације и система за наводњавање, - Лош ниво развијености руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју; - Негативни демографски трендови (негативан природни прираштај, миграције, релативно старо становништво) - Одлазак образованих и висококвалификованих људи са подручја општине - Слаба насељеност руралних подручја - Доминација једночланих и двочланих домаћинстава - Висока стопа незапослености - Недовољно туристичких садржаја који задржавају туристе на ноћење - Значајан број становника у стању социјалне потребе - Низак ниво улагања у пољопривредну производњу.
Могућности	Пријетње
- Могућности развоја агротуризма као начина за ефикасније искориштавање руралних ресурса и дохотка пољопривредних газдинстава; - Растући тренд конзумирања здраве, органски произведене хране; - Извозне могућности у производњи органски сертифицираних пољопривредних производа; - Усклађивање са ЕУ стандардима као шанса за бољу тржишност пољопривредних производа; - Фоднови за западни Балкан као шанса за прилагођавање климатским промјенама и већи степен заштите животне средине; - Прекогранична сарадња (ИПА Срб-БиХ, Формирање прекограничне туристичке понуде) - Заинтересованост страних инвеститора и дијаспоре за улагање на подручје БиХ - Економски модел јавно-приватног партнерства; - Константа у културно-историјском туризму и повећана атрактивност здравственог туризма и активног одмора	- Непостојање робних резерви у околностима нарушених тржишних односа; - Услови за повлачење средстава републичког буџета рестриктивни за мале произвођаче; - Временске непогоде (суша, поплава и др.) - Болести и штеточине; - Заразне болести; - Неповољна политичка и економска ситуација у земљи или региону; - Цјенови поремећаји на тржишту пољопривредних производа; - Изостанак мјера заштите домаће производње; - Нелојална конкуренција на тржишту пољопривредних производа; - Нарушавање услова у слободној трговини са сусједним земљама; - Смањење аграрног буџета и финансијских извора за улагања у сектор пољопривреде; - Застој у процесу европских интеграција и немогућност кориштења предприсупних фондова; - Пооштравање услова за извоз производа на тржиште Европске Уније;

Извор: учесници радионице за Анализу стања

2.3. Стратешко фокусирање

У складу са резултатима Анализе стања, те у складу са потребом усклађивања стратешких приоритета са постојећим стратешким оквиром на локалном, републичком и државном нивоу, идентификована су три стратешка фокуса за унапређење пољопривреде и руралног развоја општине Фоча:

- Унаприједити конкурентност пољопривредне производње унутар селектованих ланаца вриједности,
- Унаприједити квалитет живота у руралном подручју и
- Одговорно управљање животном средином и територијалним капиталом у руралном подручју.

Конкурентност пољопривреде и селектованих ланаца вриједности има стратешки фокус на унапређењу продуктивности пољопривреде што је у складу са стратешким оквиром на локалном и републичком нивоу. Конкурентност пољопривреде и прехранбене индустрије на подручју општине Вишеград базирана је на коришћењу расположивих природних ресурса. Селектовани ланци вриједности у области производње и прераде воћа и поврћа, те меда могу бити међу носиоцима развоја и значајан алат за креирање нових радних мјеста у општини Вишеград. Ови ланци вриједности могу понудити адекватан извор прихода свим учесницима ланца уз коришћење компаративних предности гео-климатских услова, те традиције у производњи која је постала препознатљива у региону. Кроз идентификацију свих карика у ланцу вриједности, примијењене технологије, нивоа достигнутог прихода, еколошког и социјалног окружења у смислу нивоа укључености различитих друштвених група у ланац вриједности, те утицаја на животну средину, дефинисане су конкретне мјере и кључни пројекти који ће дати одговор на идентификоване изазове као што су анимација младих за бављење пољопривредом, повећање укупног дохотка из пољопривредне производње, унапређење приступа тржишту и др.

Унапређење квалитета живота у руралном подручју треба да да одговор на постојеће изазове а они се односе прије свега на губитак становништва кроз континуирано иселавање, а нарочито иселавање младих. Да би млади остали у руралном подручју требају им основни предуслови а то су извори запослења или снажни подстицаји за samozaposлење било у пољопривредним или непољопривредним дјелатностима. Такође услови живота везани за приступ инфраструктурним садржајима и јавним услугама морају бити унапређени како би се становништво задржало у руралном подручју, односно како би се привукли нови становници и нове инвестиције у руралном подручју. Такође, младе кроз нове програме у оквиру средњошколског образовног система треба приближити пољопривреди и руралном развоју.

Одговорно управљање природним ресурсима ставља фокус на заштиту основних ресурса као што су земљиште, али и биљни и генетички ресурси који су већ идентификовани и које треба увести у програм заштите који већ постоји на републичком нивоу. Фокус је такође на органској и интегралној производњи као системима одрживе производње, што је опет у складу са општим стратешким оквиром на свим нивоима власти. У развоју органске производње треба посебно обратити пажњу на претходно увођење интегралних принципа производње, као међукорак између конвенционалне и органске производње. Такође, фокус је на територијалном капиталу као споју природних ресурса, културно-историјског наслеђа и знања и вјештина локалног становништва и социјалних мрежа које они стварају.

2.4. Визија развоја

Визија представља први и основни корак у одређивању сопствене будућности једног подручја и формалан договор свих заинтересованих актера у локалној заједници о будућности какву желе. Стога би свака визија будућности требало да:

- нађе равнотежу између визије и прагматизма;
- одрази улогу коју рурално подручје има у регионалном и националном контексту;
- буде разумљива грађанима,
- конзистентна са другим плановима локалне заједнице.

Добра визија има вањску и унутрашњу димензију, које су међусобно усклађене. Вањска димензија се изражава у виду конкурентске позиције коју та средина намјерава заузети у окружењу које се сматра релевантним за наредни стратешки период. Унутрашња димензија се изражава у виду заједничке, обједињене перспективе локалних актера о томе какву заједницу намјеравају (из)градити у наредном стратешком периоду. Практично посматрано, обликовање визије је формулисање одговора на два питања:

- Коју/какву (конкурентску) позицију намјеравамо заузети, у којем/каквом окружењу?
- Какву друштвену заједницу намјеравамо (из)градити?

У првом питању водећи аспект је економски, са израженом еколошком димензијом у позадини. У другом питању у првом плану је друштвени аспект, са еколошком и економском димензијом у позадини.

Стратегијом развоја општине Вишеград до 2027. године, већ је дефинисана визија развоја која гласи:

- **ВИШЕГРАД МАЛИ ЕВРОПСКИ ОТВОРЕНИ ГРАД, РЕГИОНАЛНИ ТУРИСТИЧКИ И КУЛТУРНИ ЦЕНТАР, СА ДОБРИМ УСЛОВИМА ЗА ЖИВОТ СТАНОВНИКА**

У складу са претходно наведеним принципима креирања визије, локални тим је дефинисао визију развоја општине Вишеград у сектору пољопривреде и руралних подручја на следећи начин.

Општина Вишеград – мјесто гдје рурални простор живи у загрљају природе и историје

Кроз овако дефинисану визију истиче се одређено ка истицању компаративних предности општине, а то је богатство ресурсима смјештеним у руралном подручју, здрава животна средина са специфичном флором и фауном и генетичким ресурсима, који сви заједно дају непоновљив укус, мирис и љепоту производима. Такође се истиче историјски контекст који даје печат не само развоју туризма већ и других дјелатности из којих настају производи који могу понијети причу овог богатог историјског подручја. Оваква визија има за циљ да докаже да општина Вишеград и поред ниске развијености пољопривреде која се поистовјећује са ниским нивоом руралног развоја, има простора и начина да упоредо са развојем туризма развија одрживу пољопривредну производњу са производима високог квалитета, са заштићеним географским поријеклом и да кроз иновативне и стручне приступе развоју руралних подручја може пружити новим генерацијама добре услове за живот.

2.5. Стратешки циљеви са индикаторима

У складу са стратешким оквиром који је у процесу дефинисања на локалном нивоу, те у складу са стратешким оквиром на републичком и државном нивоу, дефинисани су стратешки циљеви развоја пољопривреде и руралних подручја који су усаглашени са постојећим стратешким оквиром и дефинисаним индикаторима.

Стратешки циљ 1. Унаприједити конкурентност пољопривредне производње унутар селектованих ланаца вриједности;

Табела 56. Индикатори стратешког циља

Стратешки циљ 1. <i>Унапређење конкурентности пољопривредне производње у оквиру одабраних ланаца вредности;</i>	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2023.)	Циљна вриједност (2027.)
	Износ инвестиционе подршке из буџета локалне управе у пољопривредној производњи	50.000КМ	+50%
	Број функционалних ланаца вриједности	0 функционалних ланаца вриједности	најмање два функционална ланца вриједности

Извор: аутори

Конкурентност пољопривреде и селектованих ланаца вриједности има стратешки фокус на унапређењу продуктивности пољопривреде што је у складу са стратешким оквиром на локалном и републичком нивоу. Продуктивност пољопривреде и прехранбене индустрије на подручју општине Вишеград базирана је на коришћењу компаративних предности општине, богатог биодиверзитета биљног и животињског свијета, те у оквирима руралне економије доминантно ослоњене на рекреативни, спортски, културни и вјерски туризам. Селектовани ланци вриједности у области производње и прераде воћа, поврћа и меда, могу бити међу носиоцима развоја и значајан алат за креирање нових радних мјеста у општини Вишеград. Сво побројани ланци вриједности могу понудити адекватан извор прихода свим карикама ланца уз коришћење компаративних предности гео-климатских услова, те потражње за домаћим, локалним и аутохтоним производима. Кроз идентификацију свих карика у ланцу вриједности, примијењене технологије, нивоа достигнутог прихода, еколошког и социјалног окружења у смислу нивоа укључености различитих друштвених група у ланац вриједности, те утицаја на животну средину, дефинисане су конкретне мјере и кључни пројекти који ће дати одговор на идентификоване изазове као што су анимација младих за бављење пољопривредом, повећање укупног дохотка из пољопривредне производње, унапређење приступа тржишту и др. Фокус је такође на органској и интегралној производњи као системима одрживе производње, што је опет у складу са општим стратешким оквиром на свим нивоима власти.

Стратешки циљ 2: Унапређењен квалитет живота у руралним подручјима

Табела 57: Индикатори стратешког циља

Стратешки циљ 2 <i>Унапређењен квалитет живота у руралним подручјима</i>	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2022.)	Циљна вриједност (2027.)
	Процент становништва које живи у руралним подручјима	50%	+10%

Извор: аутори

Крајњи циљ унапређеног квалитета живота требао би бити у задржавању постојећег становништва и привлачењу нових становника у рурално подручје. Унапређењем услова живота на подручју општине становници могу бити задржани и бирати општину Вишеград као мјесто

живљења без обзира на дневне миграције везане за запослење, али може се очекивати и повратак једног броја пријашњих становника ове општине. Као пратеће мјере за овај стратешки циљ је изградња недостајућих инфраструктурних садржаја, с обзиром да је општина већ сад релативно добро развијена када је у питању основна физичка инфраструктура и приступ услугама, али су идентификовани недостаци везани за лошу путну инфраструктуру, уличну расвјету, збрињавања отпада, те лоша доступност интернета. Битна одлика квалитета живота је и квалитет животне средине у руралном подручју, односно управљање природним ресурсима као што су земљиште, али и биљни и генетички ресурси које увести у програм заштите који већ постоји на републичком нивоу.

Стратешки циљ 3: Одговорно управљање природним ресурсима и територијалним капиталом у руралном подручју

Табела 57. Индикатори стратешког циља

Стратешки циљ 3 <i>Одговорно управљање природним ресурсима и територијалним капиталом у рурално подручју</i>	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2022.)	Циљна вриједност (2027.)
	Број газдинстава цертификованих за органску производњу	0 газдинстава	5 газдинстава
	Број генетски заштићених и очуваних врста биљака или животиња	0 врста	1 врста стоке
	Успостављена база података о тржишту земљишта	База не постоји	База успостављена

Извор: аутори

Одрживо управљање природним капиталом, а прије свега земљиштем, водом и шумом као главним ресурсом, подразумијева успостављање система праћења стања сваког појединачног ресурса, извјештавање по основу резултата праћења, као и провођење мјера које доприносе унапређењу стања, заштити ресурса од деградације и сл. Први и основни ресурс који треба сачувати јесте пољопривредно земљиште, које, као што је анализа показала трпи разне облике деградације, а један основних облика деградације узрокован је напуштањем земље и запустањем производних површина. У циљу повећања степена обрађеног земљишта, те стављања у функцију и производних површина и напуштених имања, активним мониторингом и креирање базе података о земљишту, потребно је активирати тржиште пољопривредног земљишта и земљиште уступати онима који желе да га обрађују. С тим у вези потребно је размишљати о увођењу агропасторалних и силвопасторалних система, као модела заштите земљишта од ерозије уз одржање производње дрвета. У том контексту терба истражити које врсте дрвећа одговарају поднебљу, а које траже више простора (мање конкуренције), а чија је цијена атрактивна на тржишту. Осим тога савремена пољопривредна производња данас је извор загађења како земљишта, тако и подземних вода и ваздуха те су потребне мјере за управљање отпадом у пољопривреди али и подршци развоју одрживих система пољопривредне производње (интегрална и органска производња). Такође, идентификацијом биљних и животињских генетичких ресурса постиже се основ за њихову заштиту и бољу валоризацију.

Унакрсни циљеви

Поред горе описаних стратешких циљева реализација Стратегије пољопривреде и руралног развоја узима у обзир и тзв. унакрсне циљеве који су релевантни за сваку мјеру и морају се узети у обзир приликом разраде модела за реализацију активности. Ти унакрсни циљеви односе се на: родну једнакост односно унапређење положаја жена на селу; борбу против сиромаштва, затим питања демографске ревитализације руралних подручја и подршке младима, те питања која се тичу заштите животне средине и ублажавања посљедица климатских промјена.

Родна једнакост

Принципи родне равноправности узимају се у обзир у процесу припреме стратегије. Како би се осигурао адекватан одраз родних питања, током припреме стратегије, консултована су јавна тијела власти и невладина удружења активне у области једнаких могућности. Постојећа родна питања ће се узети у обзир у процесу израде појединачних мјера за потпору давањем приоритета предузетницама, тамо гдје је то релевантно, у системима рангирања мјера и осигурањем дјелотворног родно одговорног буџета. Током имплементације стратегије, нарочито ће се пратити коришћење подршке пружене у оквиру мјера од стране пољопривредних газдинстава и предузећа које воде жене. Сви показатељи праћења и евалуације ће бити разврстани по полу. Сви извјештаји о праћењу и евалуацији ће садржавати дио о једнаким могућностима, у којем ће се испитати ефекти стратегије по родну равноправност. Активности информисања и публицитета ће такођер бити усмјерене на равноправно учешће жена и мушкараца. Као појачивачи користит ће се службеници за родна питања у средишњој и локалној управи и невладине организације које раде на питањима родне равноправности.

Демографска ревитализација и питања младих

Негативни демографски трендови иако не погађају само рурална подручја, ипак су израженија у руралним подручјима и имају већи негативни ефекат не само на људску популацију већ и на биљни и животињски свијет и природу у цјелини. Колико год човјек својим негативним дјеловањем нарушавао равнотежу у животној средини, толико недостатак човјека и одсуство популације у руралном подручју има негативне ефекте на очување биодиверзитета, а нарочито на одрживу производњу И доступност хране. Још један негативан ефекат је да се губитком руралне популације губи и рурално наслијеђе које одлази са најстаријим становницима, са руралним наслијеђем се губи идентитет руралних подручја и рурално богатство у цјелини. Зато је повратак младих пољопривреди и руралним просторима мисија свих стратегија, планова и програма на свим нивоима власти јер без младих људи нема напретка у производњи, нових инвестиција, нових производа и развоја у цјелини.

Заштита животне средине и прилагођавање климатским промјенама

У складу са актуелном зеленом агендом Европске уније која је пренијета и на Западни Балкан, те у складу са актуелним стањем заштите животне средине на подручју општине, у складу са климатским промјенама које намећу нове услове за развој пољопривреде и других економских активности у руралном подручју, одговорност је свих актера у реализацији овог стратешког документа да се наведена питања узму у обзир те да се осмисле механизми како би се испоштовали минимални захтјеви за заштитом животне средине при реализацији сваке појединачне мјере. Иако се законски оквир за заштиту животне средине доноси на републичком и државном нивоу, одговорност је локалне заједнице и осталих субјеката да се он поштује и да се праве чак и већи искораци у достизању циљева одрживог развоја (*Sustainable Development Goals*) који су релевантни за цијели свијет. У економском смислу то је чак и шанса за развој узимајући у обзир фондове на располагању који ће бити додијељени управо са циљем унапређења стања животне средине, прилагођавање климатским промјенама, заштиту биодиверзитета и др. У том контексту, Вишеград заиста може искористити и своје позитивне и негативне аспекте у привлачењу ових средстава.

3. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ

Приоритети представљају кључна поља и смјерове дјеловања за остварење визије и стратешких циљева и као такви имају највећи утицај на развој, односно остварење стратешких индикатора. Дефинисани приоритети су груписани под релевантним стратешким циљевима.

Први стратешки циљ *Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности*; реализовао би се кроз два приоритета:

Приоритет 1.1. Повећање продуктивности и побољшање квалитета производа пољопривредне производње

Мјера 1.1.1. Инвестиције у унапређење пољопривредне производње

Мјера 1.1.2. Инвестиције у унапређење квалитета производа

Мјера 1.1.3. Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи

Приоритет 1.2. Развој ланца вриједности у пољопривредној производњи

Мјера 1.2.1. Инвестиције у развој тржишне инфраструктуре

Мјера 1.2.2. Инвестиције у прераду пољопривредних производа на газдинству

Мјера 1.2.3. Унапређење капацитета произвођачких организација

У циљу превазилажења ограничених производних капацитета, те унапређења тржишних могућности, породичним газдинствима су потребне нове инвестиције којима ће се модернизовати производња и прерада увођењем нових технологија како за производњу традиционалних деликатес производа, тако за производњу конвенционалних производа масовне потрошње, али и органских производа за шта постоје одличне предиспозиције на нивоу општине. Општи утисак током дефинисања приоритета и мјера био је да без изградње прерађивачких капацитета и додавања вриједности производима кроз прераду нема одрживог развоја пољопривреде, те су у том смислу потребне мјере подршке за изградњу нових прерађивачких капацитета, како оних малих прерађивачких капацитета на газдинствима, тако у будућности и оних већих. На овај начин би понудили опцију регулисања ниске откупне цијене пољопривредних производа, која је проблем по одговрима већине испитаника. На крају, уважавајући да је Вишеград мала општина и да само дорбо организована и са јасно дефинисаним правилима за све учеснике може бити конкурентна на тржишту пољо-прехрамбених производа, али и везаних дјелатности. С тим у вези, треба радити унапређењу капацитета постојећих и нових произвођачких организација (удружења и задруга). Када је ријеч о инвестицијама у ланац вриједности, оне треба да се резултују не само технолошким и техничким напретком ланца вриједности, већ и да узобзире социјалну компоненту, промотивне активности и друге друштвене активности које ће унаприједити квалитет живота на селу и уопштено за све учеснике ланца вриједности. Ипак, уколико сва улагања и мјере не буде пратила адекватна стручна подршка и ако корисници не буду располагали адекватним знањима, није могуће очекивати добар и одржив утрошак средстава. С тога је мјера унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи неопходна за успјешну реализацију овог документа. Посебну пажњу у овом дијелу обратити на жене и младе који учествују у развоју руралних подручја општине.

Два су приоритета предложена за остваривање постављеног циља 2: *Унапређен квалитет живота у руралним подручјима*. То су:

Приоритет 2.1. Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима

Мјера 2.1.1. Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредном газдинству

Мјера 2.1.2. Инвестирање у развој занатских и других допунских дјелатности на газдинству

Приоритет 2.2. Унапређење руралне инфраструктуре и расположивости јавних/социјалних услуга

Мјера 2.2.1. Подршка унапређењу расположивости јавних услуга

Мјера 2.2.2. Подршка унапређењу физичке инфраструктуре у руралном подручју

Пољопривреда јесте најважнија привредна активност руралних подручја, али сасвим сигурно не смије бити и једина економска активност све мањег броја руралних домаћинстава анализираних подручја. Диверзификација економских активности се сматра кључном компонентом руралног развоја неког подручја. Према томе, циљ је пружити подршку породицама на пољопривредним газдинствима и становницима руралних подручја који желе диверзификовати своје активности и пружање услуга за руралне заједнице. Примјери оваквих активности могу обухватити сљедеће: промоција занатских дјелатности, директни маркетинг и промовисање, прерада дрвета и занатске дјелатности, рурални и други облици туризма, маркетинг и развој брэнда, неконвенционалне пољопривредне производње и друго. Такође у посљедње вријеме доста стручњака из области информатичке индустрије тражи квалитетне „базе“ за рад на даљину у природном окружењу, које може понудити одређене рекреативне и друге садржаје (јахање коња, планинарење, културне манифестације). У том смислу може се размишљати о унапређењу понуде смјештаја на селу, са добрим интернет услугама уз попуњен садржај са другим учесницима руралне привреде/пољопривреде. Унапређење доступности услуга и општих услова живота у руралним подручјима су значајан дио овог документа, којим би се осигурао демографски и економски развој руралних заједница.

За остваривање стратешког циља 3: **Одговорно управљање природним ресурсима у рурално подручју** дефинисан је један приоритет и сет мјера:

Приоритет 3.1. Заштита природних ресурса

Мјера 3.1.1. Заштита земљишта од различитих облика деградације

Мјера 3.1.2. Активирање тржишта пољопривредним земљиштем

Мјера 3.1.3. Управљање пољопривредним отпадом

Мјера 3.1.4. Подршка органској и интегралној производњи

Мјера 3.1.5. Идентификација и заштита генетичких ресурса

Природни ресурси руралног подручја обухватају како производне ресурсе за развој примарних дјелатности: земљиште и шуме, тако и остале природне ресурсе од којих неки могу представљати ресурсе посебне природне вриједности, те генетички материјал који треба конзервисати односно заштитити не само у интересу заштите ресурса Општине Вишеград већ заштите природног богатства РС и БиХ у цјелини. Сви ови ресурси једнако доприносе развоју руралних подручја и представљају потенцијал из којег се црпе елементи развоја. У том смислу потребно су програми и мјере којима би се тај капитал валоризовао и заштитио у циљу постизања циљева одрживог развоја и очувања залиха капитала за будуће генерације.

Детаљан преглед приоритета и мјера развоја дат је у Прилогу бр.1.

4. КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ

Кључни стратешки пројекти издвајају се било по вчини инвестиције, било по очекиваним ефектима и представљају кључне пројекте са којима би општина Вишеград изашла пред потенцијалне партнере за реализацију било да су то међународне организације и пројекти, домаће институције са свих нивоа власти или потенцијални инвеститори.

1. ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ НА СЕЉУ

Подршка би подразумијевала различите врсте стартап пакета за заснивање пољопривредне производње на газдинству или заснивање производне дјелатности уколико се она не односи на пољопривреду а може да се заснује на пољопривредном газдинству. У том смислу стартап пакети могу бити у основним репроматеријалима или у новцу. Ако су стартап пакети у репроматеријалима они могу да укључују репродуктивни материјал, опрему за мужу, прераду млијека и меса (пршутане, опрема за сушење говедине, овчетине, козлетине или припрему кобасица и слично), опрему за пчеларство, опрему за обраду земљишта и опрему за прераду других врста пољопривредних или шумских плодова/сировина. Новчани стартап пакети односили би се за заснивање производње у другим дјелатностима које могу а не морају бити повеза са пољопривредном производњом. Примјери таквих дјелатности су: пружање туристичких услуга, развој занатских дјелатности на газдинству, прерада на газдинству, пружање услуга механизацијом, пружање образовних услуга и др. Висина новчаних средстава зависила би о висини укупних средстава на располагању. Данас са републичког нивоа на располагању су стартап пакети у износу од 5.000КМ за жене на селу до 40.000КМ за младе инжењере. Такође су на располагању стартап пакети у репроматеријалима од стране ИФАД пројекта. Очекивани ефекат овог пројекта је у повећању броја младих и жена на селу који су покренули властити бизнис. Финансијска средства процијењена за реализацију пројекта износе 200.000 КМ из различитих извора финансирања.

2. РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ

Ланац вриједности подразумијева успостављање организоване пољопривредне производње и пласмана пољопривредних производа од њиве до крајњег купца у којем је позиција примарног произвођача таква да може обезбиједити максимални приход и конкурентску позицију у односу на друге карике у ланцу. У току израде стратегије дефинисани су ланци вриједности у пластеничкој производњи, производњи малине и у пчеларству. Овај пројекат би подразумијевао сет инвестиција и других мјера за успостављање ефикасних ланаца вриједности кроз изградњу прерађивачких капацитета попут погона за прераду малине, прераду поврћа, те опрема која се користи у производњу сатних основа, производњи матичне млијечи и других производа од пчела. Осим прерађивачких капацитета за ефикасне ланце вриједности потребно је подизање технолошког нивоа развоја примарне производње кроз увођење нових технологија. Ефекти који се очекују од пројекта односе се на: раст додане вриједности у пољопривреди, раст нивоа финализације пољопривредних сировина, изграђене прерађивачке капацитете и успостављене ланце вриједности. Такође, због јачег и одрживог наступа на тржишту потребно је предузети радње које се односе на удруживање у кластере, било оне који већ постоје на нивоу ове регије или нове. Финансијска средства процијењена за реализацију пројекта износе 300.000 КМ из различитих извора финансирања.

3. ОСНИВАЊЕ КУЋЕ ЗА ПРОДАЈУ ДОМАЊИХ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА

Општина Вишеград последњих година доживљава велику експанзију у развоју свих облика туризма, те постаје све привлачнија дестинација како за домаће тако и за стране туристе. Осим

тога општина је на магистралном путу према Јадранској обали, па доживљава и развој транзитног туризма. Све ове констатације чине да је потражња за домаћим пољопривредним и руралним производима све већа како од стране понуђача туристичких услуга на подручју општине (ресторани, апартмани, рафтинг кампови и др.) тако и директно од стране туриста као посјетиоца или пролазника. Оснивање и изградњом куће за продају домаћих пољопривредних и руралних производа допринијело би се препознатљивости домаћих производа на тржишту, њиховој бољој видљивости и промоцији, унапређењу квалитета производа а као крајњи ефекат и висине прихода произвођача који би пласирали те производа кроз Кућу домаћих производа. Потребна улагања процијењена су на 250.000 КМ.

4. ИНВЕСТИЦИЈЕ У РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Кроз развој непољопривредних дјелатности попут руралног туризма, агротуризма, риболова, авантуристичког туризма, прераде дрвета, обављања занатских дјелатности или неке друге услужне дјелатности ствара се мања зависност прихода газдинстава од само пољопривредне производње, а уједно се остварују приходи из више извора чиме се боље искориштава радна снага на газдинству. У односу на утврђено богато природно, културно и историјско наслеђе, разноликост гастро понуде, те изражени биодиверзитет подручја, рурални туризам, односно агротуризам једна је од дјелатности којом се ови потенцијали морају боље искориштавати. Активности развоја руралног туризма треба да иду у два главна правца: активности развоја руралног туризма, односно агротуризма на пољопривредним газдинствима или руралним домаћинствима, те активности развоја руралног туризма као дијела руралне економије и туристичке понуде. Први правац се односи на подршку индивидуалним произвођачима, становницима у руралном подручју, инвеститорима како домаћим, тако и страним. У том смислу треба користити различите изворе финансирања: општински буџет, републичка средства и средства предприступних фондова. Други правац односи се на активности које углавном координише Туристичка организација која иду у правцу валоризације руралног наслеђа, промоције руралних производа и услуга, осмишљавања туристичких производа везаних за рурално подручје, те прилагођавање инфраструктуре и супраструктуре у руралном подручју развоју руралног туризма и агротуризма. Ефекти који се очекују од пројекта односе се на: раст понуде туристичких услуга у руралном подручју, раст броја регистрованих газдинстава за пружање туристичких услуга, раст нивоа потрошње домаћих пољопривредних производа, раст броја посјетилаца и броја ноћења у руралном подручју. Финансијска средства процијењена за реализацију пројекта износе 300.000КМ из различитих извора финансирања и по различитим мјерама.

5. ОПИС УНУТРАШЊЕ И МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА

Приликом израде Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград узети су у обзир главни елементи развојних планова у области пољопривреде и руралног развоја на нивоу државе Босне и Херцеговине и на нивоу Републике Српске, као и релевантних развојних планова на нивоу општине. Дати стратешки и развојни оквир обухвата:

- Стратешки план руралног развоја Босне и Херцеговине за период 2022-2028.
- Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске за период 2021-2027.
- Стратегија развоја општине Вишеград за период од 2018-2027. године.

С обзиром на дати временски оквир важећих стратешких докумената, у оквиру којег су паралелно са израдом Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград, реализоване активности на доношењу стратешких докумената за период до 2027 године, како на нивоу државе тако и на нивоу општине, пројектни тим је узео у обзир информације о главним стратешким одређењима за будући период од стране надлежних институција.

Стратешки период до 2027 године за област пољопривреде и руралног развоја на нивоу Европске Уније означен је почетком реализације новог амбициозног плана Европске Уније, Европској Зеленог договора (*Green Deal*) који укључује нову Стратегију за очување биодиверзитета, нову Стратегију „од фарме до виљушке“ и друге стратешке смјернице које доприносе главном циљу, првог зеленог континента. Земље Западног Балкана су са доношењем Зеленог плана ЕУ добиле нову обавезу усклађивања која ће овај пут бити подржана и са додатним средствима Инвестиционог фонда за Западни Балкан, а односи се на еколошки прихватљиве технологије, подршку индустрији да уведе иновацијем увођење чистијих, јефтинијих и здравијих облика приватног и јавног превоза, декарбонизацију енергетског сектора, обезбеђивање енергетски ефикаснијих зграда, рад са међународним партнерима на побољшању глобалних стандарда заштите животне средине.

Осим усклађивања са принципима Зеленог плана, извршено је усаглашавање стратешких циљева и мјера и са циљевима одрживог развоја БиХ¹⁰. Усклађивање је нарочито постигнуто код следећих циљева:

СДГ2: Свијет без глади, подциљ 2.3: До краја 2030. удвостручити пољопривредну продуктивност и приходе малих произвођача хране, а посебно жена, старосједилачког становништва, породичних пољопривредних произвођача, сточара и рибара, између осталог и преко сигурног и једнаког приступа земљишту, другим производним ресурсима и инпутима, знањима, финансијским услугама, тржишту и могућности за остваривање додатне вриједности, односно за запошљавање ван пољопривреде. Стратешки циљ 1 овог стратешког документа и приоритети и мјере дефинисане у оквиру овог стратешког циља доприносе реализацији СДГ2, подциљу 2.3.

СДГ2, подциљ 2.4. До краја 2030. осигурати одрживе системе за производњу хране и примјенити флексибилне пољопривредне праксе за повећање продуктивности и производње, које помажу у одржавању екосистема, које јачају капацитет за прилагођавање климатским промјенама, екстремним временским условима, сушама, поплавама и осталим елементарним непогодама,

¹⁰ Ciljevi održivog razvoja (SDG) predstavljaju transformativni plan za stvaranje bolje i održive budućnosti za cijeli svijet. Oni se bave globalnim izazovima sa kojima se cijeli svijet suočava, uključujući siromaštvo, nejednakost, klimatske promjene, degradaciju okoliša, prosperitet, mir i pravdu. (SDG okvir za BiH, decembar 2019.)

односно које прогресивно побољшавају квалитет земљишта. Стратешки циљ 3 овог стратешког документа, те приоритети и мјере у оквиру овог стратешког циља доприносе реализацији подциља 2.4.

Такође подциљеви 2.5.и 2.6 одговарају мјерама и приоритетима дефинисаним у оквиру стратешког циља 3 овог документа а којима се предвиђа заштита генетичких ресурса, аутохтоним производа, материјалног и нематеријалног наслеђа у цјелини.

СДГ12: Одговорна потрошња и производња: Осигурати моделе одрживе потрошње и производње. Стратешки циљ 1 и 3 овог документа као и приоритети и мјере дефинисане у оквиру овог циља усклађени доприносе постизању СДГ12.

СДГ15: Очување живота на земљи: Заштитити, успоставити и промовисати одрживо коришћење копнених екосистема, одрживо управљати шумама, сузбити дезертификацију, зауставити и преокренути деградацију земљишта, те спријечити уништавање биолошке разноликости. Стратешки циљ 3 овог документа као и приоритети и мјере дефинисане у оквиру овог циља усклађени доприносе постизању СДГ15.

Стратешки план руралног развоја Босне и Херцеговине (2022-2028) - Оквирни документ

Према нацрту документа (у моменту израде Стратешког плана развоја пољопривреде и руралних подручја општине Вишеград, у току је израда стратешког оквира за рурални развој на нивоу БиХ за период 2022-2028 година) дефинисано је шест стратешких циљева развоја пољопривреде и руралних подручја у БиХ за период 2022-2028:

- Развој пољопривреде базиран на повећању продуктивности и одрживости дохотка пољопривредних газдинстава;
- Потицање конкурентности, дигитализације и иновација у пољопривреди;
- Одрживо управљање природним ресурсима и подршка развоју климатски отпорне пољопривреде;
- Обнова, очување и јачање руралних подручја;
- Развој система за имплементацију и управљање руралним развојем;

Ови циљеви пружају шири оквир за развој пољопривреде и руралних подручја и истовремено настоје уважити актуелне стратешке приоритете које су одредили ентитети и Брчко Дистрикт БиХ. Сва три стратешка циља дефинисана Стратегијом развоја пољопривреде и руралних подручја општине Вишеград до 2027 године усклађени су са стратешким оквиром на нивоу БиХ.

Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске до 2027. године

Како је наведено у самом документу приоритетни циљ новог стратешког оквира је да се одреде правци, циљеви и начини њихове реализације који ће довести до повећања пољопривредне производње на одрживим основама, побољшања и усклађивања њене производне структуре, повећања прераде пољопривредних производа и унапређења и складнијег развоја руралних подручја. Стратешки циљеви развоја сектора пољопривреде и руралних подручја у Републици Српској у период од 2021. до 2027. године представљају одговоре на идентификоване снаге, слабости, шансе и пријетње, али и могућности њихове реализације у складу са финансијским и другим условима који се предвиђају за тај период. Стратешки оквир је конципиран тако да се састоји од 5 стратешких циљева (СЦ), 28 специфичних и 3 унакрсна приоритета чија реализације је даље разрађена кроз 78 мјера. Стратешки циљеви су:

- Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње,

- Повећање конкурентности и развој ланаца вриједности у пољопривредно-прехрамбеном сектору,
- Заштита природе и одрживо кориштење природних ресурса,
- Ревитализација руралних подручја, као и
- Унапређење институционалног и законодавног амбијента за развој пољопривреде.

Сва три стратешка циља дефинисана Стратегијом пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград до 2027 године усклађени су са стратешким оквиром на нивоу РС.

Стратешка платформа укључује и тзв. унакрсне приоритете који се односе на: равноправност полова и унапређење положаја жена у руралним подручјима, генерацијску обнову и давање предности малим пољопривредницима, те смањење сиромаштва и бригу за старе. Ови приоритети се због свог свеобухватног значаја не могу приписати само једном стратешком циљу већ представљају опште приоритете који се узимају у обзир у реализацији свих стратешких циљева и њима припадајућих мјера и појединачних активности. Сва три стратешка циља дефинисана Стратегијом пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград до 2027 године усклађени су и са унакрсним приоритетима.

Стратегија развоја општине Вишеград 2018 – 2027. године

Стратешки циљеви развоја општине Вишеград до 2027. године орјентисани су око три стратешка циља:

Стратешки циљ 1: ***Развијена локална привреда***

Стратешки циљ 2: ***Становници општине Вишеград имају квалитетне и доступне јавне услуге***

Стратешки циљ 3: ***Смањени узроци који доприносе повећању загађености и угрожавању животне средине***

У опису СЦ 1 фокус је дат на развој туризма и пољопривреде и других дјелатности у оквиру локалне привреде са приоритетом креирања нових радних мјеста у циљу задржавања становништва. У СЦ2 фокус је на побољшање укупног квалитета друштвеног живота кроз побољшање услова у областима културе и спорта, побољшању доступности и квалитета социјалне, здравствене заштите и образовања те изградњу комуналне јавне инфраструктуре и побољшавања услова становања. У СЦ3 наглашава се да ће општина Вишеград у наредном периоду настојати да искористи богате и очуване природне ресурсе (квалитетно земљиште, богати шумски и водни ресурси и релативно очуван биодиверзитет). На том путу један од највећих изазова је рјешавање проблема управљања комуналним отпадом, од чега највећу пажњу треба посветити прилагођавању рада постојеће комуналне депоније и успостављању система селективног прикупљања отпада. У смислу свега наведеног, Стратешки план развоја пољопривреде и руралних подручја општине Вишеград усклађен је са Стратегијом развоја општине Вишеград до 2027. године.

6. ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР

Извори финансирања Стратегије пољопривреде и руралног развоја односе се на буџетска средства општине и остале изворе финансирања. Оквирни финансијски план са индикативним износима потребних средстава за реализацију стратешких циљева и мјера, доноси укупну вриједност за реализацију Стратешког документа у износу од 1.710.000КМ, при чему би 30% наведеног износа требало обезбједити из властитих средстава институције односно општине Вишеград, а остатак средстава из других извора финансирања. То би значило у сврху реализације ове стратегије годишње издвајање из општинског буџета у оквирном износу од 102.600КМ.

Табела 58: Оквирни финансијски план

Ознака стратешког циља, приоритета и мјере	Структура финансирања	Укупно (КМ)	Буџет институције (КМ)	Остали извори финансирања
	(у %)			(КМ)
1.Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности	43,86%	750.000	225.000	525.000
1.1.Повећање продуктивности и квалитета пољопривредне производње	20,47%	350.000	105.000	245.000
1.1.1.Инвестиције у унапређење пољопривредне производње	14,62%	250.000	75.000	175.000
1.1.2. Инвестиције у унапређење квалитета производа	2,92%	50.000	15.000	35.000
1.1.3.Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи	2,92%	50.000	15.000	35.000
1.2.Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа	23,39%	400.000	120.000	280.000
1.2.1.Инвестиције у развој тржишне инфраструктуре	14,62%	250.000	75.000	175.000
1.2.2.Инвестиције у прераду пољопривредних производа на газдинству	5,85%	100.000	30.000	70.000
1.2.3.Унапређење капацитета произвођачких организација	2,92%	50.000	15.000	35.000
2.Унапређење квалитета живота у руралном подручју	40,94%	700.000	210.000	490.000
2.1.Подршка диверзификацији економских активности у руралном подручју	11,70%	200.000	60.000	140.000
2.1.1.Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредним газдинствима	5,85%	100.000	30.000	70.000
2.1.2.Инвестирање у промоцију и маркетинг руралног простора и руралних производа	5,85%	100.000	30.000	70.000
2.2.Унапређење руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју	29,24%	500.000	150.000	350.000
2.2.1.Подршка унапређењу расположивости јавних услуга	14,62%	250.000	75.000	175.000
2.2.2.Подршка унапређењу физичке инфраструктуре	14,62%	250.000	75.000	175.000
3.Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју	15,20%	260.000	78.000	182.000
3.1.Заштита природних ресурса	15,20%	260.000	78.000	182.000
3.1.1.Заштита земљишта од различитих облика деградације	2,92%	50.000	15.000	35.000
3.1.2.Активирање тржишта пољопривредним земљиштем	0,58%	10.000	3.000	7.000
3.1.3.Управљање пољопривредним отпадом	2,92%	50.000	15.000	35.000
3.1.4.Подршка интегралној и органској производњи	5,85%	100.000	30.000	70.000
3.1.5.Идентификација и заштита генетичких ресурса	2,92%	50.000	15.000	35.000
УКУПНО		1.710.000	513.000	1.197.000

Извор: аутори

Наведена средства би се односила на структурне мјере развоја пољопривреде и руралних подручја у складу са предложеним мјерама, а суфинансирала би се из осталих извора средстава која су претходно идентификована за сваку мјеру, а односе се на Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.)

У складу са Законом о пољопривреди Републике Српске те стратешким одређењима како претходног тако и новог стратешког оквира (Нацрт стратегије пољопривреде и руралног развоја до 2027. године) локалне заједнице требају се суздржавати од давања додатних новчаних подстицаја из мјера из групе директне подршке произвођачима, а своја буџетска средства расположива за развој пољопривреде и сеоских подручја сконцентрисати на мјере тзв. другог стуба, тј. подршку руралном развоју, примарно инвестиционим улагањима пољопривредних газдинстава и прерађивача. У том смислу структуру мјера подршке више не би чиниле мјере подршке попут премије за млијeko и друге мјере подршке текућој производњи. Средства Аграрног буџета су предвиђена да надомјесте суфинансирање капиталних инвестиција, а према захтјевима пољопривредних произвођача. Суфинансирање из општинског буџета у почетним годинама може бити веће за општински буџет а мањи за корисника како би се стимулисале инвестиције на газдинству које су тренутно на врло ниском нивоу. Који модел ће коначно бити примјењен зависиће и од расположивости средстава у оквиру градског буџета као и од типа и приоритета улагања.

Када су у питању средства међународних организација, она ће зависити од спремности локалног партнерства, а прије свега градских служби да на бази квалитетно припремљених пројеката обезбједе суфинансирање за инвестиционе и инфраструктурне пројекте, изградње тржишне инфраструктуре, унапређења доступности јавних услуга у руралном подручју, промоције руралних производа, диверзификације руралне економије и др.

Детаљни услови и начин реализације средстава буџета били би регулисани посебним актима које доноси град у складу са важећим законским и другим прописима.

Када су у питању мјере заштите животне средине и мјере друштвеног развоја а које се односе на рурална подручја и које су предвиђене и овим стратешким документом, предвиђено је да се њихова реализација настави у оквиру за то предвиђених буџетских ставки те да дате мјере не улазе у структуру финансирања подршке пољопривреди и руралном развоју.

6.1. Алетарнативни извори финансирања

Значајан извор подршке за унапређење пољопривреде и живота у руралним подручјима јесу и средства међународних донатора. У Босни и Херцеговини је активан значајан број донатора. Један дио њих има средства намијењена баш за пољопривреду, док други кроз подршку социјалним случајевима, женама, младима и друго, такође могу унаприједити положај становништва које живи у руралном подручју. Значајнији донатори који су били активни у 2022. години су сљедећи:

Табела 59. Активни донатори у Босни и Херцеговини

Назив донатора/пројекта и коментар	Контакт (интернет страница)
Организација за храну и пољопривреду Уједињених Нација – ФАО	https://www.fao.org/
Европска Унија - ЕУ Постоји више различитих фондова који могу бити искориштени за развој пољопривреде и села, а са добијањем статуса кандидата очекују се и додатни фондови.	http://europa.ba/ https://eu4agri.ba/ https://srb-bih.org/sr/serbian-pocetna/ https://www.interreg-hr-ba-me.eu/

	https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en и други
Развојни програм Уједињених Нација – UNDP Веома активан донатор	www.undp.ba https://procurement-notice.undp.org/
Влада Републике Србије Управа за сарадњу са дијаспором и Србима у региону	https://www.dijaspora.gov.rs/
USAID - Америчка агенције за међународни развој Sustainable Tourism – Одрживи туризам, актуелни пројекат за развој одрживог туризма	www.usaid.gov/ba https://turizambih.ba/
Шведска развојна организација Пројекат владе Шведске за унапређење бизниса – C2C	www.sida.se https://c2c.ba/
Њемачка развојна организација - GIZ Веома активан донатор	www.giz.de
Чешка Република - CZDA Чешка развојна агенција Амбасада Чешке Републике	http://www.czda.cz/ https://www.mzv.cz/sarajevo/bs/index.html
Јапанска развојна агенција – ЈИСА Веома активан донатор	http://www.jica.go.jp/
Турска развојна агенција – ТИКА Веома активан донатор	https://www.tika.gov.tr/en
Швајцарска развојна организација – SDC Активности SDC су углавном усмјерене на подручје ФБиХ, али и један мањи дио средстава се имплементира у Републици Српској	www.swiss-cooperation.admin.ch
Словачка развојна агенција - SLOVAKAID Углавном је ријеч о мањим фондовима које расписују Италија, Бугарска, Канада и др.	https://slovakaid.sk/

Извори: аутори

Како би ефикасније користили ове могућности, битно је имати донесене адекватне стратешке и програмске документе на нивоу Општине, Републике или на нивоу БиХ, на које се треба позивати у припреми пројектног приједлога. Такође, корисно је позвати се и на међународне документе (нпр. Споразум о стабилизацији и придруживању - ССП, регионалне стратегије за развој Дунавског подручја, документе SWG, прописе Европске Уније: <https://eur-lex.europa.eu/>, итд).

У Републици Српској и БиХ све више има кућа које нуде услуге подршке припреме пројектата. Велики је и број приватних консултаната који такође могу пружити адекватну подршку у припреми пројектних приједлога и добро је имати датабазу консултаната¹¹.

¹¹ <https://www.gea.ba/la/>, <https://devcon.pro/>, <https://solvia.ba/>, <https://erbezconsulting.com/>, <https://empyriaconsulting.com/>, <https://www.centarzaekonomiju.com/>, <http://mdpnicijative.ba/>.

7. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА

У складу са Стратегијом развоја општине Вишеград, кључну оперативну улогу у координацији имплементације, праћења и вредновања Стратегија пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград има Одјељења за локални развој, привреду и друштвене дјелатности у оквиру којег је формирана Јединица за управљање развојем (ЈУРА) чији је превасходни циљ да унаприједи функцију управљања развојем. Ова јединица ће, уз сталну сарадњу са начелником (и замјеником начелника), координирати праћење имплементације, ажурирање и евалуација Стратегије, обезбјеђивати сарадњу са вишим нивоима власти, донаторима, ОЦД и др.

Осим Одјељења за привреду и друга Одјељења у општини кључна су за реализацију Стратегије. Осим општинске управе у реализацији стратегије очекује се допринос и Туристичке организације, кроз разраду и имплементацију планираних прејеката и мјера, те јавних установа и предузећа у другим секторима. Поред тога суштинску улогу треба да имају представници цивилног и приватног сектора из области пољопривреде као што су рпоизвођачке организације и предузетници, али и други кључни партнери из сектора образовања, здравствене заштите, културе и спорта, телекомуникација и других институција надлежних за инфраструктуру и јавне услуге у руралним подручјима.

Како је то већ предвиђено стратешком политиком општине Вишеград, важну улогу у имплементацији, праћењу и вредновању стратегије имаће Општински развојни тим или ново Партнерство за рурални развој. Наведено партнерство или постојећи Општински развојни тим које укључује представнике скупштине и извршне власти, представнике јавних установа и предузећа, приватног сектора, мјесних заједница, невладиних организација и других који су потписали заједничку изјаву о локалном развојном партнерству, је у складу са политиком интегралног руралног развоја која се управо заснива на партнерству свих актера локалног нивоа у дефинисању и имплементацији развојних приоритета.

Начин, форма и динамика активности праћења и оцјене реализације стратегије, такође ће се ускладити са Пословником који регулише рад Партнерства а који предвиђа да се Партнерство састаје најмање два пута, једном за разматрање реализације активности у претходној години, а други пут ради разматрања плана рада у текућој или наредној години.

Јединица за управљање развојем при Служби начелника пружа техничку и стручну подршку Партнерству односно општинском развојном тиму.

Контролно вредновање имплементације стратегије развоја извршиће се са истеком трогодишњег периода (2025), а финално вредновање са истеком периода имплементације стратегије (2027). Уз контролно вредновање извршиће се провјера даље валидности стратешких циљева, док ће финално вредновање послужити и као подлога за нови циклус стратешког планирања.

Након сваке године провођења биће потребно направити извјештај о напретку и организовати састанак Партнерства. На том годишњем састанку, на основу извјештаја о провођењу активности Акционог плана, мјере и приоритети ће бити ревидирани и допуњени у Акционом плану, уколико то буде потребно.

Процес праћења имплементације Стратешког плана има за циљ да пружи информације о следећем: у којој мјери је остварено оно што је планирано, гдје су биле потешкоће у остваривању планираног, шта то значи за планирање наредних активности, да ли су ресурси адекватно кориштени, у којој мјери су корисници партиципирали у реализацији планираног.

Индикатори се користе као алат за процјену на сваком нивоу (излаз, резултат, утицај) у којој су мјери, мјере, активности или цијели програм допринијели остварењу циљева. Индикатори морају бити специфични, мјерљиви, доступни/оствариви на трошковно ефикасан начин, релевантни за програм, и правовремено доступни. Индикатори праћења треба да пруже основне улазне елементе за припрему годишњих извјештаја и анализа непосредних резултата примјењених програма и мјера.

Улазни индикатори се односе на буџет или друге ресурсе додијелене на сваком нивоу подршке. Индикатори излаза мјере активности које су директно реализоване у оквиру програма. Активности су први корак према остварењу оперативних циљева интервенције и исказују се у физичким или новчаним јединицама. Индикатори резултата мјере директне и непосредне учинке интервенције. Они пружају информације о промјенама у, на примјер, понашању, способности или дјеловању директних корисника и исказују се у физичким или монетарним вриједностима. Индикатори утицаја се односе на предности програма како на нивоу интервенције, али и уопште у програмском подручју. Они су повезани са ширим циљевима Стратегије и дио су завршне оцјене утицаја реализованих програма и мјера. Листа индикатора за сваку мјеру у оквиру Стратегије дата је у опису сваке мјере.

Оцјена утицаја реализованих мјера се проводи периодично и најчешће на бази квалитативних анализа добијених кроз истраживања као што су пољопривредни попис, мјерење квалитета животног стандарда, анкета о приходима домаћинства и других специфичних анкета и студија.

Општинска Одјелјења за финансије и Одјелјење за пољопривреду су кључна одјелјења за праћење имплементације Стратегије пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград. Одјелјење за финансије би било задужено за провођење прве фазе праћења а то је административна контрола планирања и извршења буџетских алокација. Одјелјење за привреду би требало водити процесе праћења и оцјене квалитативних и квантитативних резултата реализације појединих активности а на основу заданих индикатора праћења које прате сваку мјеру.

8. ПРИЛОЗИ СТРАТЕШКОМ ДОКУМЕНТУ

Прилог 1: Сажети преглед стратешких циљева, приоритета и мјера

Табела 60: преглед стратешких циљева, приоритета и мјера

Редни број и ознака	Назив	Индикатори и финансијски оквир		
		Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
1.Стратешки циљ	Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности;	Износ инвестиција подржаних из буџета локалне управе у пољопривредну производњу	129.000КМ	+50%
		Број функционалних ланаца вриједности	Нема функционалних ланаца вриједности	Најмање два функционална ланца вриједности
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		225.000	525.000	750.000
1.1.Приоритет	Повећање продуктивности и квалитета пољопривредне производње	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст продуктивности (кг/ха)	јабука 20т/ха шљива 20т/ха малина 0,5 кг/стабло	+20%
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		105.000	245.000	350.000
1.1.1.Мјера	Инвестиције у породична пољопривредна газдинства	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестиција	10.000КМ годишње	50.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		75.000	175.000	250.000
1.1.2.Мјера	Унапређење квалитета производа	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број газдинстава која су прошла обуку	10% регистрованих	сва газдинства регистрована у РПГ
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		15.000	35.000	50.000
1.1.3.Мјера	Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број газдинстава која су прошла обуку	10% регистрованих	сва газдинства регистрована у РПГ
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		15.000	35.000	50.000
1.2.Приоритет	Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број сектора у којима је успостављен ланац вриједности.	0 ланаца	2 ланца вриједности
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		120.000	280.000	400.000
1.2.1.Мјера	Инвестиције у развој тржишне инфраструктуре	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	0КМ	50.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		75.000	175.000	250.000
1.2.2.Мјера	Инвестиције у прераду пољопривредних производа	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	0КМ	20.000КМ годишње
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		30.000	70.000	100.000
1.2.3.Мјера	Унапређење капацитета произвођачких организација	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	0КМ	14.000КМ годишње или у складу са програмом оснивања

		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		15.000	35.000	50.000
2. Стратешки циљ	Унапређење квалитета живота у руралном подручју	Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Раст броја становника у руралном подручју	50%	+10%
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		210.000	490.000	700.000
2.1. Приоритет	Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Врста активности	доминантно пољопривреда	примарне и услужне дјелатности
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		60.000	140.000	200.000
2.1.1. Мјера	Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредном газдинству (сеоско газдинство)	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број регистрованих пружалаца услуга агротуризма	0	30
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		30.000	70.000	100.000
2.1.2. Мјера	Инвестирање у промоцију и маркетинг руралних простора и руралних производа	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број промотивних активности Кућа за продају домаћих производа	5 активности	10 активности отворена кућа за продају домаћих производа
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		30.000	70.000	100.000
2.2. Приоритет	Унапређење руралне инфраструктуре и расположивости јавних/социјалних услуга	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Задовољство квалитетом услуга	негативно	позитивно
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		150.000	350.000	500.000
2.2.1. Мјера	Подршка унапређењу расположивости јавних услуга у руралном подручју	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	10.000KM годишње	50.000KM годишње
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		75.000.0	175.000	250.000
2.2.2. Мјера	Подршка унапређењу физичке инфраструктуре у руралном подручју	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Висина инвестираних средстава	10.000KM годишње	50.000KM годишње
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		75.000.0	175.000	250.000
3. Стратешки циљ	Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број газдинстава сертификованих за органску производњу	0 газдинстава	5 газдинстава
		Број врста са заштићеним генетичким материјалом	0 врста	1 врста
		База података за тржиште пољопривредним земљиштем	База не постоји	База успостављена
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
				78.000
3.1. Приоритет	Заштита природних ресурса	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		ha простора под заштитом	0 ha	20 ha
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		78.000	182.000	260.000
3.1.1. Мјера	Заштита земљишта од различитих облика деградације	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Мониторинг деградације	није успостављен	успостављен
		Буџет (KM)	Остали извори (KM)	Укупно (KM)
		15.000	35.000	50.000

3.1.2.Мјера	Активирање тржишта пољопривредним земљиштем	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		База података о земљишним површинама	нема	има
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		3.000.0	7.000	10.000
3.1.3.Мјера	Управљање пољопривредним отпадом	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број постављених контејнера и санираних депонија	0 контејнера 0 санираних депонија	10 контејнера 1 депонија
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		15.000	35.000	50.000
3.1.4.Мјера	Подршка органској пољопривредној производњи	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број сертифицираних произвођача	0 произвођача	5 произвођача
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		30.000	70.000	100.000
3.1.5.Мјера	Идентификација и заштита генетичких ресурса	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број идентификованих билних и животињских врста које су ушле у програм заштите	1 врста	2 врсте или групе ушле у програм заштите
		Буџет (КМ)	Остали извори (КМ)	Укупно (КМ)
		15.000	35.000	50.000

Извор: аутори

Прилог 2: Детаљан преглед мјера

Табела 61: Детаљан преглед мјера

Вежа са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.1. Повећање продуктивности и квалитета пољопривредне производње		
Назив мјере	1.1.1. Инвестиције у унапређење пољопривредне производње		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Инвестиције су основ развоја, па тако и у области пољопривреде, без инвестиција у заснивање производње (набавка стоке, подизање вишегодишњих засада) објекте за смјештај животиња или складиштење производа, системе за наводњавање, пољопривредну механизацију и друга средства рада, није могуће остварити напредак нити унаприједити продуктивност рада. Мјера може да се реализује кориштењем различитих модела финансирања, са већинским уједом републичког и локалног нивоа, као и средстава корисника, а који модел ће се примјенити зависи од врсте инвестиције и општег интереса у зависности од околности које буду важиле у моменту реализације мјере.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава; -Број пољопривредних газдинстава која су остварила средства подршке;	- 0КМ за капиталне инвестиције - 0 газдинстава	- 50.000КМ годишње - до 20 газдинства годишње
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапријеђена продуктивности, квалитета производа и приход за пољопривредне произвођаче Давање предности или додатних бодова за жене и младе код дојеле средстава подршке као и инвестицијама које имају позитиван утицај на животну средину и доприносе смањењу загађења		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 250.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград, пољопривредни произвођачи		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи уписани у Регистар пољопривредних газдинстава		
Вежа са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње		
Назив мјере	1.1.2. Инвестиције у унапређење квалитета производа		

Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Стандардизација пољопривредне производње подразумијевала би у овом случају усклађивање производње са системима квалитета које намећу тржишне дестинације производа који се производе на подручју општине Вишеград. Мјера би подразумијевала суфинансирање увођења система квалитета код привредних субјеката на територији општине како појединачних тако и колективне сертификације произвођача која би била економски повољнија за уситњена породична пољопривредна газдинства		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број пољопривредних газдинстава која су увела стандард	О газдинстава	сва газдинства чланови задруга и удружења
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Тржишни стандарди у пољопривреди и прехранбеној индустрији данас су повезани са безбједношћу хране за потрошаче, здравственој исправности хране, те примјени принципа добре пољопривредне, добре произвођачке и других пракси у зависности од захтјева тржишта. У области прехранбене индустрије листа стандарда квалитета је још дужа и подразумијева испуњавање услова везаних за услове објеката и примјењене технологије у преради производа. Иако је Република Српска донијела посебан Правилник за прераду производа на газдинствима, основни принципи заштите здравља и безбједности потрошача морају бити испуњени што са собом носи и инвестиције у испуњавање тих захтјева. Ефекат се односи на Унапријеђену продуктивност, квалитета производа и приходи за пољопривредне произвођаче		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	Општина Вишеград,		
Носиоци спровођења мјере	Општина Вишеград, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи чланови задруга и удружења		

Вежа са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње		
Назив мјере	1.1.3. Унапређење приступа знању и иновацијама у пољопривредној производњи		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Модел реализације мјере подразумијева успостављање сарадње између произвођача и пружалаца савјетодавних услуга (државни савјетодавци, приватни савјетодавци, научници и др.). У зависности од тога ко су пружаоци услуга зависиле и модел реализације, а заснивао би се на редовним обилазцима произвођача који инвестирају у заснивање нове или проширење постојеће производње, креирање посебних програма подршке за пренос знања и вјештина младима и женама на селу, као и укључивање као обавезних дијелова програма едукације питања везаних за заштиту животне средине и прилагођавање климатским промјенама, али и подршке нпр. за кориснике старт-уп пакета.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ, ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ НА СЕЛУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број пољопривредних газдинстава која су прошла програме обуке	10% регистрованих газдинстава	сва регистрована газдинства заинтересовани за бављење пољопривредом
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Примјена знања и иновација у пољопривредној производњи је широк појам и може да се односи на примјену основних знања из пољопривредне производње за произвођаче почетнике, до примјене прецизне пољопривреде и производње комбиноване са ИТ технологијама за напредне пољопривредне произвођаче. У оба случаја крајњи резултат је већа добит, боља продуктивност и економичнија производња, али и боље организован ланац вриједности.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	Општина Вишеград, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи уписани у Регистар пољопривредних газдинстава		

Вежа са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.2. Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа		
Назив мјере	1.2.1. Развој тржишне инфраструктуре		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Тржишна инфраструктура је предуслов за развој ланаца вриједности а односи се на: складишне капацитете, продајне капацитете, откупне центре, капацитете за паковање и капацитете за транспорт производа. Ове инвестиције некада		

	предузима појединац а некада организатор производње, откупа и пласмана пољопривредних производа. Инвеститор може бити и општина која након периода инвестиције наведене објекте тржишне инфраструктуре предаје на управљање организацији пољопривредних произвођача. Начин реализације мјере зависи од модела финансирања који некад може укључивати 100% финансирање из општинског или других извора финансирања, а некада укључивати приватна средства корисника, у зависности од врсте инвестиције.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број сектора у којима је успостављен ланац вриједности.	0	2 ланца успостављена
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапријеђена тржишност пољопривредних производа и приходи за пољопривредне произвођаче, те остварен друштвени ефекат мјере кроз давање предности или додатних бодова за жене и младе код додјеле средстава подршке, као и давање предности или додатних бодова за инвестиције које имају позитиван утицај на животну средину и доприносе смањењу загађења		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 250.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград, партнерске институције		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи, удружења пољопривредних поризвођача, пољопривредне задруге, предузетници и други субјекти у руралном подручју.		

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.2. Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа		
Назив мјере	1.2.2. Инвестиције у прераду пољопривредних производа на газдинству		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера подразумијева инвестиције у технолошку опрему или опремање просторија за прераду у складу са захтјевима санитарних и хигијенских стандарда. Начин реализације зависи од договорених модела улагања који као и код осталих инвестиција на газдинству могу пратити модел 50:40:10 или неки други модел у зависности од околности.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава Изграђен објекат;	0КМ	100.000 КМ 25 газдинстава
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Прерада пољопривредних производа означава виши степен производње, када се од сировине добије готов или полуготов производ за крајњег потрошача. На тај начин пољопривредни производи добијају нову додану вриједност, производ постаје препознатљив а могућности његовог пласмана на тржиште се проширују. Прерадом на газдинству мали произвођачи умјесто квантитета постижу квалитет производа и њиме подижу своју конкурентност на тржишту. Остварен друштвени ефекат мјере кроз давање предности или додатних бодова за жене и младе код додјеле средстава подршке, као и давање предности или додатних бодова за инвестиције које имају позитиван утицај на животну средину и доприносе смањењу загађења		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи, удружења пољопривредних поризвођача, пољопривредне задруге, предузетници и други субјекти у руралном подручју.		

Веза са стратешким циљем	1. Унапређење конкурентности пољопривреде унутар селектованих ланаца вриједности		
Приоритет	1.2. Развој ланаца вриједности и побољшање квалитета производа		
Назив мјере	1.2.3. Унапређење капацитета произвођачких организација		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Без удруживања у профитабилне облике организовања пољопривредни произвођачи не могу унаприједити своју позицију у тржишном ланцу у челартсу, производњи малине односно у оквиру пластичнеке производње. У том смислу намеће се потреба изградње капацитета наведених организација како капацитета у управљању, тако и техничко-технолошких капацитета за обављање пословних дјелатности или пружања услуга корисницима.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ ЛАНЦА ВРИЈЕДНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДНОЈ ПРОИЗВОДЊИ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава	0КМ 0 ПО	50.000КМ 3 ПО

	Број ПО који су остварили подршку;		
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређена тржишна позиција за пољо-прехрамбене произвођаче, туристичко-угоститељски сектор и становнике руралних подручја.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи, удружења пољопривредних поризвођача, пољопривредне задруге, предузетници и други субјекти у руралном подручју.		

Вежа са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.1. Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима		
Назив мјере	2.1.1. Инвестирање у пружање туристичких услуга на пољопривредном газдинству		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера подразумијева инвестиције у опремање газдинства: објеката за дегустацију, објеката за смјештај, окућнице и др. Начин реализације мјере подразумијева суфинансирање инвестиционих улагања у омјеру који буду дозвољавале околности и расположива буџетска средства		
Кључни стратешки пројекти	ИНВЕСТИЦИЈЕ У РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ НА СЕЛУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	-Висина инвестираних средстава; -Број регистрованих пружалаца услуга агротуризма.	0КМ 0 регистрованих за агротуризам	100.000КМ 10.0000 КМ по газдинству 10 регистрованих газдинстава
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Пружање услуга руралног туризма на пољопривредном газдинству или развој агротуризма је велика развојна шанса за мала и велика рурална домаћинства да кроз спајање пољопривреде и туризма остваре позитивне ефекте на: укупан доходак газдинства, сигурност прихода у случају елементарних непогода, запошљавање породичне и друге радне снаге, те бољи пласман властитих пољопривредних поризвода. Давање предности или додатних бодова за жене и младе код додјеле средстава подршке остварује се и друштвени ефекат мјере.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	Општина Вишеград, Туристичка организација, рурална домаћинства		
Циљне групе	Рурална домаћинства		

Вежа са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.1. Подршка диверзификацији економских активности у руралним подручјима		
Назив мјере	2.1.2. Инвестирање у промоцију и маркетинг руралног простора и руралних производа		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера би подразумијевала инвестиције у маркетиншку кампању и промотивне активности. У том смислу потребно је инвестирати у програме који могу допринијети промјени имица руралног простора али и изградњи идентитета руралног подручја, те подизању свијести не само становника руралног подручја, већ свих становника општине Вишеград о вриједностима села и сеоских производа. Осим наведеног мјера је директно повезана са кључним стратешким пројектом отварања куће за продају и промоцију домаћих производа.		
Кључни стратешки пројекти	ИНВЕСТИЦИЈЕ У РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ НА СЕЛУ ОСНИВАЊЕ КУЋЕ ЗА ПРОДАЈУ ДОМАЋИХ ПРОИЗВОДА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	-Број маркетиншких програма; -Број промотивних активности.	5 манифестација годишње	10 манифестација годишње ОТВОРЕНА КУЋА ЗА ПРОДАЈУ ДОМАЋИХ РПОИЗВОДА
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Основни ефекат ове мјере јесте у креирању нових, иновативних и умјетничких послова на селу, што може утицати на унапређење социјалног статуса учесника, побољшати приходе, те помоћи женама да се одлуче да остану на селу. Такође, развој занатских дејалности може помоћи и особама са статусом пензионера да остану активни и у том периоду живота.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		

Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград, ТО
Циљне групе	Сви становници руралних подручја

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.2. Унапређење руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју		
Назив мјере	2.2.1. Поддршка унапређењу расположивости јавних услуга (образовање, здравство, социјална заштита)		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Активности које могу допринијети уравнотеженом руралном и територијалном развоју, чиме би се смањила могућност напуштања руралних подручја и нестанак руралних заједница. Унапређење опреме у школама, опремање вртића, пројекти за социјалну заштиту руралног становништва, нарочито особа старије животне доби и особа које саме живе итд. само су неке могуће пројектне активности. Паметна села могу бити начин за унапређење приступа услугама. Паметна села нису искључиво везана за употребу информационих технологија, већ паметних рјешења за превазилажење изазова с којима се суочава локално становништво. И уместо да чекају да те изазове рјешава држава, становници се сами организују и уз помоћ подршке из државног или локалног буџета креирају различите производе који доприносе унапређењу квалитета живота локалног становништва. Нпр. то могу бити мобилне амбуланте, учење на даљину, дигиталне платформе за промоцију културног наслеђа, дигиталне платформе за оптимизацију превоза, социјална предузећа, сеоске продавнице и различити хабови за окупљање становника и др.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	-Висина инвестираних средстава; -Број и врста инвестиција; -Број корисника јавне услуге;	10.000КМ годишње Сви становници	50.000КМ годишње Сви становници
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређен квалитет живота за становнике у руралном подручју, повећан обухват становника јавним услугама. Усклађивањем пројеката доступности јавних услуга са потребама младих и жена на селу и Израдом студије утицаја на животну средину приликом реализације инфраструктурних пројеката, остварује се свеукупан друштвени ефекат.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 250.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веза са стратешким циљем	2. Унапређење квалитета живота у руралном подручју		
Приоритет	2.2. Унапређење руралне инфраструктуре и јавних услуга у руралном подручју		
Назив мјере	2.2.2. Поддршка унапређењу физичке инфраструктуре у руралном подручју		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Мјера подразумијева инвестиције у мање или веће инфраструктурне пројекте које општина обично реализује у партнерству са ресорним министарствима или међународним организацијама. У неким случајевима тражи се од становника да учествују у финансирању јавне инфраструктуре. Најважнији инфраструктурни пројекат за подручје општине Вишеград је изградња водојилишта, за шта је потребно прво израдити пројектну документацију, те понудити потенцијалним инвеститорима односно покренути стратешка партнерства за рјешење овог проблема.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Висина инвестираних средстава	10.000 годишње	50.000 годишње
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Унапређен квалитет живота за становнике у руралном подручју, повећан обухват становника јавним услугама. Усклађивањем пројеката доступности јавних услуга са потребама младих и жена на селу и Израдом студије утицаја на животну средину приликом реализације инфраструктурних пројеката, остварује се свеукупан друштвени ефекат.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 250.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	Општина Вишеград		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веца са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.1. Заштита земљишта од различитих облика деградације		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Након утврђивања стања пољопривредног земљишта, гдје се за тим укаже потреба, поребно је провести мјере његове заштите од различитих облика деградације, заштите од унутрашњих и вањских вода и загађења органским и неорганским материјама и ремедијације. Праћење плодности земљишта обављало би се повременим контролама плодности на одабраном узорку, те провођењем мјера поправке плодности земљишта на основу налаза стручних служби. Одговорност над реализацијом ове мјере је на свима: пољопривредни произвођачи, локална самоуправа, ресорно министарство. Успостављање система праћења омогућиће боље управљање овим ресурсом и његово ефикасније искориштавање на корист садашњим и будћим генерацијама.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ НА СЕЛУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Мониторинг деградације	Нема мониторинга	Успостављен мониторинг
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан обим кориштења пољопривредног земљишта; Унапређен квалитет пољопривредног земљишта и смањење површине под утицајем фактора деградације		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веца са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.2. Активирање тржишта пољопривредним земљиштем		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Активирање тржишта пољопривредним земљиштем подразумијевало би прво снимање стања: власничка структура, степен кориштења, потреба власника, те креирање базе података понуде и тражње пољопривредног земљишта. Истовремено потребно је од стране надлежних институција активирати законске обавезе власника у односу на одржавање пољопривредног земљишта.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ НА СЕЛУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Успостављена база података о пољопривредном земљишту	Нема базе	Успостављена база
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан обим кориштења пољопривредног земљишта;		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 10.000КМ Извор: градски буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Веца са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.3. Управљање пољопривредним отпадом		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Пољопривредне активности су извор загађења површинских и подземних вода због употребе природних и вјештачких ђубрива и различитих хемијских материја и биљној о сточарској производњи. Да би се степен тог загађења смањило, прво треба дјеловати превентивно кроз обуке и савјетовање пољопривредних произвођача у организацији пољопривредне савјетодавне службе и на друге начине. Други ниво дјеловања је санкционисање недозвољених пракси, које су прописане законским и подзаконским актима. У сврху превентивног дјеловања потребно је уредити систем одлагања отпада, пољопривредног отпада, животињског отпада, органског и неорганског и свих других врста отпада које завршава у руралном подручју и које утиче на загађење земљишта и осталих природних ресурса.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, ПОДРШКА ЗА САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Успостављена одлагалишта	0 одлагалишта	3 одлагалишта 50 произвођача

	Проведена обука Израђен приручник	0 произвођача прошло обуку 0 приручника	1 приручник
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Повећан обим кориштења пољопривредног земљишта; Унапређен квалитет пољопривредног земљишта и смањење површине под утицајем фактора деградације. Одрживо кориштење инфраструктуре и воде као ресурса. Очуван квалитет наводњавањем земљишта		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград		
Циљне групе	Сви становници руралних подручја		

Вежа са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.4. Поддршка органској производњи		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Подручје Вишеграда има одличне природне услове за развој органске производње у погледу релативно добро очуване пољопривредне околине, површина нетакнутог земљишта и воде која није онечишћена, што представља значајне предуслове за развој ове врсте производње. С друге стране, постоји све већи ниво свијести потрошача о значају здраве исхране и нарастајући тренд потражње за природним, органским узгојеним агро-прехрамбеним производима. С обзиром на све већи значај органске производње и све већу потражњу за органским производима, неопходно је створити одрживи систем за такву производњу. Финансијска подршка ће се пружити пољопривредним произвођачима и прерађивачима који желе постати органски произвођачи како би им се помогло сносити трошкове сертификарања и у малим инвестицијама.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	-Висина подршке; -Број произвођача који су остварили подршку; -Број сертификата који су додијељени; -Број сертификованих производа;	Подршка само из републичког буџета	Уведена финансијска подршка 5 сертификованих произвођача
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Директна корист за питања заштите животне средине. Давањем предности младима и женама на селу код остваривања права на подршку остварује се шири друштвени ефекат.		
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 100.000КМ Извор: Буџет општине Вишеград, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача		
Период спровођења мјере	2023 – 2027.		
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград		
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде		
Циљне групе	Пољопривредни произвођачи регистровани у Регистру пољопривредних газдинстава, Конзорцијум		

Вежа са стратешким циљем	3. Одрживо управљање природним ресурсима у руралном подручју		
Приоритет	3.1. Заштита природних ресурса		
Назив мјере	3.1.5. Идентификација и заштита генетичких ресурса		
Опис мјере са оквирним подручјем дјеловања	Угрожене врсте биљака и расе животиња треба заштити и очувати у складу са посебним програмима ин ситу надзора и заштите. Треба заштити станишта дивљих животиња и биљака кроз примјену пољопривредних пракси који то обезбјеђују. Комбиновањем средстава из различитих извора треба наставити са истраживањима карактеризације и инвентаризације изворних и заштићених раса домаћих животиња и одржавање домаће банке биљних гена и успостављање банке гена домаћих животиња. Реализација мјере би подразумијевала успостављање сарадње између општине, ресорног министарства и Института за генетичке ресурсе Републике Српске, те других институција.		
Кључни стратешки пројекти	РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА, РАЗВОЈ ЛАНАЦА ВРИЈЕДНОСТИ, ПОДРШКА САМОЗАПОШЉАВАЊУ У РУРАЛНОМ ПОДРУЧЈУ		
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори	Полазне вриједности	Циљне вриједности
	Број идентификованих биљних и животињских врста/раса које су ушле у програм заштите	1 врста	2 врсте или пасмине ушле у програм заштите

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Заштићен генетички фонд биљних и животињских врста са подручја Општине Вишеград
Индикативна финансијска пројекција према изворима финансирања	Износ: 50.000КМ Извор: општински буџет, Аграрни буџет Републике Српске, ИПА средства (ЕУ4Агри), Средства других међународних организација (ФАО, ИФАД, УСАИД, Свјетска банка и др.), Приватна средства пољопривредних произвођача
Период спровођења мјере	2023 – 2027.
Институција одговорна за координацију спровођења мјере	општина Вишеград
Носиоци спровођења мјере	општина Вишеград, МПШВ, Институт за генетичке ресурсе
Циљне групе	Сви становници руралних подручја

Извор: аутори

Прилог 2. План вредновања стратешког документа

Табела 62: Детаљан преглед мјера

Назив стратешког документа	Стратегија пољопривреде и руралног развоја општине Вишеград 2023-2027 година
Ознака врсте вредновања	Израда Годишњег извјештаја о реализацији стратегије развоја, његово усвајање и објављивање
Предмет и циљ вредновања	мониторинг праћења реализације мјера по циљевима и приоритетима евалуација ефеката реализације мјера по циљевима и приоритетима
Преглед предвиђених критерија вредновања са питањима, те планираних метода које ће се користити у поступку вредновања	Критерији: полазне и крајње вриједности индикатора по мјерама, циљевима и приоритетима Метод: примарни извори података: анкете и интервјуи секундарни извори података добијени на службени захтјев од званичних институција
Листа доступних и предвиђених извора података за спровођење поступка вредновања	Званични извјештаји општинских служби и јавних институција те међународних организација Републички завод за статистику Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге
Временски оквир спровођења поступка вредновања	- календарска година за годишње извјештаје, - 2023-2025 за средњорочни преглед - 2027 за оцјену крајњих ефеката
Индикативни буџет за спровођење поступка вредновања (трошкови вањских лица који спроводе вредновање И евентуално трошкови осигуравања доступности одређених података)	- 2.000КМ на годишњем нивоу

Извор: аутори

Прилог 3. Анализа селектованих ланаца вриједности

Анализа ланца вриједности: Производња и дистрибуција малине у Вишеграду

1. Увод

Као и у већем дијелу Републике Српске, и на подручју општине Вишеград посљедњих година је присутно значајно повећање нових насада јагодичастог и бобичастог воћа. Ово је и захваљујући међународним пројектима који су препознали компаративне предности овог подручја у узгоју јагодастог воћа, те користи узгоја високодоходовних култура као што су малине и јагоде за мала породична газдинства, која опет ангажовањем породичне радне снаге могу произвести довољне количине производа за сопствену егзистенцију.

2. Кратак преглед тренутног стања

У ову производњу у Вишеграду је укључено 50 произвођача. На нивоу општине се годишње производе око 50-70 тона, са приносима од 5-7 тона по ha. Највећи дио малине се прода локалном откупљивачу, који има опрему за брзо замрзавање и даље дистрибуише овај производ. Вриједност ове производње је око 480.000,00 КМ, што представља акумулацију значајних средстава у Општину и утиче на укупан буџет произвођача малине. Посљедњих неколико година долази до раста откупне цијене малине, што је позитивно утицало на стабилизацију ове производње.

3. Природни услови

Вишеград и околина имају одлике умјерено континенталне климе, са извјесним карактеристикама планинске климе. Лјета на подручју Вишеграда су топлија него у околним мјестима. Средња јулска температура износи 21°C, а средња јануарска 1,3°C. Вриједност годишње количине падавина креће се од 650 mm до 1000 mm по m², а број дана са падавинама је у просјеку 84 дана годишње. Релативна влажност ваздуха износи 83%. Највећи дио територије припада шумском земљишту око 60%. Шуме заузимају 29.121 ha, а неплодно земљиште (голети) 2.162 ha

4. Учесници ланца вриједности

Постоји неколико важних учесника у овом ланцу вриједности.

Произвођачи: У Општини Вишеград има 50 малих произвођача малине, од чега 5 чине жене. Углавном је ријеч о малим произвођачима. Постоји интерес код већине произвођача за ширење производње. Површине под малином по пољопривредном газдинству су мале, са просјечном величином малињака од 2000 m², код већине произвођача.

Откупљивачи – хладњача Алекс доо из Вишеграда са капацитетом од 250 тона. Алекс доо се познат као предузеће од повјерења међу већином малинара у Општини Вишеград. Поред наведеног, у сусједним или ближим општинама постоје и додатни капацитети за откуп малине, а то су: Пољопривредна задруга Увац-Рудо у Рудом капацитета 250 тона, Конте-ко Рогатица капацитета 200 тона и "Болетус РС" Фоча капацитета 300 тона. Њихов присуство на тржишту је и интересантно са гледишта регулисања цијена и стабилизације понуде и потражње.

Локална и републичка администрација. Ту су: општинска служба - Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности и Савјетодавна служба – Ресор за пружање стручних услуга Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Општину Вишеград покрива подручна јединица Соколац, која има 9 запослених. Од тога 6 инжењера (2 сточара, 1 ратар, 1 поврће, 1 воћар, 1 за рурални развој). Три запослена имају СШ.

Дистрибутери. Пољопривредне апотеке, дистрибутери пољопривредних машина и опреме која се користи у малињаку са сједиштем у Општини Вишеград и околним општинама.

Удружење малинара „Ластар“. Основано 2015. године. Према подацима Општине, некативно је. На њиховој ФБ страници, може се видјети да су задње активности биле у 2019. години. Удружења пољопривредника могу бити значајан алат за унапређење производње. У том смислу, потребно је поново „оживити“ ово удружење, укључити, информисати, инспирисати и пружити подршку у запошљавању стручних лица, са тачно дефинисаним програмом њиховог рада и улогом у Удружењу.

5. Потражња, маркетинг и дистрибутивни канали

Искуство произвођача, потражња на тржишту, откупни капацитети и подршка надлежних органа могу обезбиједити одрживост и даљи развој овог ланца вриједности. Вишеград има и компаративну предност туристичке препознатљивости која до сада није довољно препозната. Очекује се и изградња модерне саобраћајнице, на овом потезу у оквиру пројекта повезивања Србије и Босне и Херцеговине, те Аква парка што је такође добар алат како у брзој испоруци на тржиште свјежих малина, тако и у повећању конзумирања малина у општини Битна ставка у пласману малине јесте и близина Србије, која спада међу свјетски значајне произвођаче, путем које је лакше доћи до информација о тржишту.

6. Конкуренти

Малина се узгаја у ширем региону, како у Републици Српској, тако и у сусједној Србији. Кад је у питању цијена, посебно су конкурентни већи произвођачи из Србије. Цијена је мање више иста за све, те вишеградски малинари могу бити конкурентни преваходно кроз учешће 1. класе малина у укупно продатим количинама и кроз стварање неких нових производа са додатом вриједношћу.

7. Додата вриједност и могућности за диверсификацију

У овом примјеру узет је засад у другој години, са очекиваном производњом од 7 тона/хектар.

Ставка	Јединица	Количина	Цијена (КМ)	Укупна вриједност (КМ)
		(1)	(2)	(1)*(2)
Производни трошкови (прскање, фрезање, пљевљење, ђубрење, наводњавање, кошење)	ha	процјена	-	6.135
Радна снага – берба, резидба, везивање и затезање	дан	232	60	13.920
Директни трошкови на 1 ha				20.055
Паковање (директна продаја)	Паковање 0,3	2000	0,25	500
Трошкови превоза (процјена)	км	500	0,5 КМ	250
Трошкови маркетинга				250
Укупни трошкови по ha				21.055
Производња kg по ha				7.000
Трошкови по kg				3,01

Процијењени приноси малине су 7 тона, што представља више пријављене производње на подручју општине. У ланцу вриједности производње малине узета су у обзир два начина продаје. Продаја откупљивачима и продаја на тржишту у организацији произвођача. Просјечна откупна цијена према откупљивачу је 5 КМ, а продаја у организацији произвођача 7,5 КМ. По цијени од 7,5 КМ је продао 600 kg.

Табела 2. Додата вриједност у производњи малине

Ставка	Произвођач	Дистрибутер
Цијена за откупљивача (КМ/kg)	5	6,2
Цијена у организацији произвођача (КМ/kg) цца 600 kg продате малине	7,5	Није релевантно
Директни трошкови (КМ/kg)	3,01	0,25
Бруто маржа (КМ/kg)	2,5 – 4,5	1,2
Бруто маржа (% од цијене)	65-150	20

Као што се види из наведеног, може се рећи да малина заиста укључује значајан број различитих субјеката, који се појављују или у процесу производње или у процесу дистрибуције готовог производа. С тога, јесте интересантна за економске активности на селу и треба имати адекватну подршку. Ако гледамо само на марже, може се рећи да су високе, мада је наведена цијена била везана за 2022. годину када су исте биле значајно више у односу на претходне године. Са друге стране, ријеч је о малим парцелама површине у просјеку од 2 дунума. На два дунума прорачунати годишњи приходи су 5.080,00 КМ, што наводи да малинар у Вишеграду може зарадити тек цца 4 просјечне нето плате у Српској односно 2,7 бруто плата (РЗС, јануар 2023, нето плата 1217 КМ, бруто, 1845 КМ). Управо због тога, неопходно је размишљати о преради малине на локалном односно регионалном нивоу, како би се ублажио утицај наглих осцилација цијене свјеже односно замрзнуте малине на све учеснике ланца вриједности. Када говоримо о учинку, један радни дан у малињаку доноси око 85 КМ зараде.

8. Производња малине

Када говоримо о узгоју малине, има више операција које треба да обавимо у току године и које захтијевају како доступну, тако и обучену радну снагу, одговарајуће инпуте (ђубриво, заштитна средства) и механизацију. С тим у вези разликујемо најмање сљедеће операције у току једне производне године већ подигнутог малињака: резидба, везивање и затезање жице, прво прскање, фрезање, друго прскање, пљевљење + фрезање, три фолијарна ђубрења, треће прскање и четврто ђубрење,, наводњавање, кошење, берба и четврто прскање.

У овом ланцу вриједности можемо разликовати 4 нивоа технологија које се користе у току формирања производа. А то су:

- I. Технологије у оквиру примарне производње. Углавном стандардне за производњу малине у нашим крајевима, са свим инпутима лако доступним и у самом Вишеграду, али и у Србији, која је једна од највећих свјетских произвођача малине, те може бити добар извор знања и вјештина, али извора нових технологија. Додатно би требало обезбиједити системе за улазак у интегрално и даље органску производњу малине.
- II. Технологије прераде - Основни ниво, замрзавање малина - једноставне и доступне технологије.
- III. Технологија прераде - на нивоу кућне радиности (производња сокова, џемова, ликера), лако доступне технологије и познати рецепти.
- IV. Технологија прераде – стандардизована производња већих капацитета производа са додатом вриједношћу, као што су нпр. смјесе за сладолед, пуњења за штрудле и готови производи, замрзнуте штрудле припремљене за печење за кућну употребу и/или сладолед за HoReCa и трговине.

9. Процјена потреба за жене пољопривреднице и предузетнице

Производња малине је важна економска активност за жене у руралним и сиромашним подручјима Вишеграда.

За жене у овој општини производња малине представља прилику да зараде пристојну зараду и издржавају своје породице. Пошто је узгој малине радно интензивна активност, она пружа могућности запошљавања многим женама које иначе не би имале приступ формалним пословима.

Малина је култура која се може узгајати на малим парцелама, што је чест случај за сеоска домаћинства у општини Вишеград. Ово омогућава женама да користе своје постојеће ресурсе, као што су сопствена земља или породичне баште, за покретање малог бизниса и остваривање прихода.

Посљедњих година у Републици Српској је повећан фокус на органску производњу малине. Ово је створило додатне могућности за жене, јер су органске малине веома тражене на европским тржиштима и могу да имају вишу цијену од малине која се узгаја конвенционално.

Све у свему, производња малине је важан извор прихода и оснаживања жена у руралним и сиромашним подручјима Босне и Херцеговине, и има потенцијал да допринесе економском развоју руралних подручја у општини.

Унапређење прихода од продаје малине, има непосредан утицај и на социјални статус ангажованих појединаца и породица. Први се огледа кроз повећање прихода и могућности учесника овог ланца вриједности. Са друге стране, повећање интеракција између учесника (произвођач, дистрибутери инпута, савјетодавци, удружење, октупљивачи, HoReCa, сајмови и слична дешавања) омогућује боље укључивање свих слојева друштва. И у једном и другом, жене могу играти значајну улогу, како актери у ланцу вриједности, те у смислу управљања процесима.

Када је у питању развој предузетништва, у новом правилнику о подстицајима за развој пољопривреде и села у Републици Српској предвиђене су веће границе подршке регистрованим предузетницима, а то може бити додатни стимуланс за отварање микро и мала предузећа у руралним подручјима. Међутим, биће потребна одређена обука и едукација о пословном законодавству. С тога би било добро да локална администрација одреди службеника или службу, која ће бити намијењена управо за подршку унапређења предузетништва међу женама.

10. Изазови и могућности развоја ланца вриједности

Изазови

Еколошки. Производња малине, кроз употребу заштитних средстава, може негативно утицати на животну средину, квалитет живота људи који живе у непосредној близини производних парцела, те на квалитет воде за потребе људи или животиња. Посебно може имати утицај на пчеларе.

Старење становништва и миграција младих. Општина Вишеград се последњих година сусреће са миграцијом становништва из руралних подручја, што има утицај на укупан економски биланс општине. У руралним подручјима општине, најчешће занимање је пољопривреда. С обзиром да је ријеч о углавном уситњеним посједима, и са гледишта величине газдинства, али и величине обрадивих парцела, битно је изабрати за пољопривреднике исплатив модел ангажмана на селу. У том контексту ако један од модела за очување становништва у руралним и забаченим подручјима општине предложена је производња малине.

Нови производ. Тренутно највећи дио малине завршава процес производње на линији за замрзавање. Мањи дио на нивоу кућне радиности (производња сокова, џемова, ликера), што су углавном лако доступне технологије и познати рецепти. Овако „скупчен“ ниво производње и прераде оставља производњу доста рањивом, посебно у ситуацијама као што је била 2022. година када је на почетку продаје цијена била висока, а онда није више било потражње на тржишту.

Могућности

Економски: значајан извор прихода за произвођаче, производња је сезонска (у зависности љетње или зимске сорте) – допунска дјелатност, могућност укључивања великог броја учесника отвара мјеста за нове произвођаче.

Социјални: узгој малине и продаја на локалном нивоу, како свјеже, тако и прерађевина малине већ има своју улогу на унапређењу социјалног статуса произвођача. Овај ланац вриједности повезује значајан број учесника и у сеоском и урбаном простору, путем организације манифестација, промоција или других туристичких активности.

Еколошки: низак утицај на околину мали произвођачи - нема концентрације производње, природни услови одговарају узгоју малине.

Унапређење нивоа технологија у производњи малине. С тога треба уважити могућности производње производа са додатом вриједношћу, као што су нпр. смјесе за сладолед, пуњења за штрудле и готови производи, замрзнуте штрудле припремљене за печење за кућну употребу и/или сладолед за HoReCa и трговине. Ови производи могу бити посебно интересантни са најављеним улагањима у туризам (Аква парк), гдје се засигурно производи поријеклом са локалног нивоа могу изборити за адекватно мјесту у менију посјетилаца Вишеграда.

Угоститељско - туристички потенцијали. Велики значај за укупне економске активности у Вишеграду има [Туристички комплекс „Анрић Град“](https://www.andricgrad.com/en)¹², Бања „Вилина Влас“¹³, те други угоститељско-туристички капацитети, који се могу укључити у промоцију/продају производа од малине.

Незапослени агрономи. Подржати отварање приватног савјетодавства у области пољопривреде, у виду с.п. или кроз укључивање у Удружење односно као подршка октупљивачима.

Укључивање у ланац вриједности нових капацитета. Примјер је предузеће „Адриа“ доо¹⁴, чија је основна дјелатност производња круха производња свјежих пецива, сластичарских производа и колача. Можда се може укључити у искориштавање малина друге класе за производњу неких пекарских или других

¹² <https://www.andricgrad.com/en>

¹³ <https://vilinavlas.com/>

¹⁴ <https://adria-bih.com/proizvodnja2/>

производа. Нпр. Штрудла са малинама и слично, која се може сервирати у локалним угоститељско-туристичким капацитетима или окружењу (Сарајево, Јахорина, Мокра Гора - Међавник, Златибор).

Производња компоста. Остаци од резидбе малине се могу користити као извор органске материје за прављење компоста тј. „зеленог“ ђубрива. Остаци резидбе малине су богати угљеником, што их чини одличним извором материјала за компостирање. Да бисте користили остатке резидбе малине за компост или стајњак, треба их самљети или исјецкати на мале комаде како би се убрзао процес распадања. Овако добијен материјал се затим може мијешати са другим органским материјалима као што су лишће, покошена трава и отпад од хране. Важно је осигурати да је гомила компоста или стајњак правилно избалансирана мјешавином материјала богатих угљеником и азотом. Додавање материјала богатих азотом као што је стајњак може се помоћи да се убрза процес разлагања и да се добије квалитетнији компост. Све у свему, коришћење резидбе малине за компост је одличан начин да се смањи отпад и створи вриједан извор органске материје који се може користити за побољшање плодности земљишта и раст биљака.

11. Закључци и препоруке

Постоји више елемената који су предуслови за стварање снажног ланца вриједности у производњи малине у Вишеграду, и то:

- На првом мјесту неопходно је унаприједити комуникацију између актуелних и потенцијалних учесника ланца вриједности, нпр. путем формирања конзорцијума. Затим кроз одређене активности на нивоу општине (сајмови, дешавања, приредбе и слично) неопходно је утицати на њихов заједнички рад, приступ и формирање заједничког интереса. Такође, потребно је радити на идентификацији потенцијалних традиционалних, историјских, природних и других елемената који могу пружити подршку у препознатљивости производа и изградњи брэнда вишеградске малине.
- Потребно је радити на даљем унапређењу знања и вјештина, људским ресурсима, унапређењу улазне и излазне логистике, те на унапређењу производних технологија,
- Унаприједити доступност финансија за женско предузетништво у овој области,
- Унаприједити маркетинг и продају, тако да се обезбиједи и тзв. „вау“ ефекат на коначну цијену производа, с обзиром на тренутно низак ниво препознатљивости малине из вишеграда.
- Треба ангажовати незапослене агрономе и радити на јачању Удружења, те боље искористити угоститељско - туристичке потенцијале и
- Као једну од могућност производње, треба размотрити интегралну производњу малина, као корак на путу до органске производње.
- Унаприједити сарадњу са пчеларима у вези информисања пчелара о терминима употребе средстава за заштиту (вибер групе, локални радио и слично), а повећану заштиту пчела искористити као алат у маркетингу обе групе производа.

Анализа ланца вриједности производње меда у Вишеграду

1. Увод

Производња меда и осталих пчелињих производа је може се рећи једна од традиционалних пољопривредних производњи у Вишеграду. Основа производње се заснива на производњи меда. У мањем броју случајева производе се други пчеларски производи. Поједини произвођачи производе и медовачу. Ипак, ријеч је углавном о терену који је „шкрт“ са испашом, те су и приноси ограничени.

2. Кратак преглед тренутног стања

На подручју Општине има 100 произвођача меда од којих су већина чланови Удружења и регистровани су, са укупно 2.000 друштава и са просјечном годишњом производњом од 10.000 kg меда односно око 5 kg/друштво, вриједности око 200.000,00 KM. Добра страна пчеларења у Вишеграду јесте веома активно Удружење пчелара, које често организује обуке и друге врсте подршке за своје чланове.

3. Природни услови

Вишеград и околина имају одлике умјерено континенталне климе, са извјесним карактеристикама планинске климе. Лета на подручју Вишеграда су топлија него у околним мјестима. Средња јулска температура износи 21°C, а средња јануарска 1,3°C. Вриједност годишње количине падавина креће се од 650 mm до 1000 mm по m², а број дана са падавинама је у просјеку 84 дана годишње. Релативна влажност ваздуха износи 83%. П Највећи дио територије припада шумском земљишту око 60%. Шуме заузимају 29.121 ha, а неплодно земљиште (голети) 2.162 ha. На шумском земљишту највише је заступљен бијели и црни бор, буква, храст, цер, граб, јела, смрча и оморика. Овакво окружење даје специфичне особине меду са ових подручја. А према подацима Удружења пчелара „Вишеград“, ова општина има више стотина врста љековитог и ароматичног биља погодног за производњу меда.

4. Учесници ланца вриједности

Постоји неколико важних учесника у овом ланцу вриједности. На првом мјесту су носиоци ланца, тј. пчелари.

Пчелари су у највећој презентовани преко *Удружења пчелара „Вишеград“*. Ово Удружење је основано још у јануару 2004. године. Тренутно броји око 50 чланова регистрованих у надлежном министарству. У сарадњи са међународним фондовима удружење је учествовало у имплементацији значајних пројеката. Окупља скоро све регистроване пчеларе у Вишеграду и веома је активно. Просјечан пчелар у Вишеграду има око 20 кошница, а највећи дио својих производа продаје на прагу. На подручју општине Вишеград има укупно око 100 пчелара. Удружење организује манифестацију „Дани вишеградског меда“, која се најчешће одржава у септембру и на којој локални произвођачи размјењују искуства, али и продају своје производе.

Учесници који подржавају развој ланца вриједности пчеларске производње у Вишеграду су:

Локална и републичка администрација. Ту су: општинска служба - Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности и Савјетодавна служба – Ресор за пружање стручних услуга Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Општину Вишеград покрива подручна јединица Соколац, која има 9 запослених. Од тога 6 инжењера (2 сточара, 1 ратар, 1 поврће, 1 воћар, 1 за рурални развој). Три запослена имају СШ.

Угоститељско-туристички сектор. Посебно треба истаћи богату угоститељско-туристичку инфраструктуру и препознатљивост мјеста, што је одличан алат за продају и промоцију производа.

Дистрибутери инпута. производња односно продаја пчеларске опреме, погача, сатних основа, алата, опреме за вртање и прераду меда, центрифуге и опрема за рафинирање меда, литературе и амбалаже за мед.

5. Потражња, маркетинг и дистрибутивни канали

Када је ријеч о актуелним каналима продаје, тренутно се највећи дио меда продаје на газдинству. Ради се углавном о познатим купцима, а неријетко је један дио производа унапријед договорен односно продан. Мањи дио се продаје на догађајима или „случајним“ купцима.

Ипак, пчеларство је специфичан облик пољопривреде, који подразумијева висок ниво самосталности пчелара, какав је често и наступ на тржишту. Велика потражња, дуготрајност и широка палета финалних производа основни су услови за то. Међутим, посљедњих година пчелари имају све мање времена да се баве тржиштем. Такође, ни породице пчелара више нису велике, тако да газдинства ријетко имају капацитет да неке чланове породица „задуже“ за производњу, а друге за продају. Наиме, климатске промјене, које су интензивирале номадско пчеларство, повећале су обим радних операција, те самим тим ускратиле вријеме да се за промотивне и тржишне активности пчелара. Истовремено, као посљедицу временских прилика евидентан је изостанак најважнијих медоносних паша, при чему се обим пчелињих производа, а самим тим и прихода за пчеларе драстично смањило у посљедњим годинама.

С тога један од модела продаје може бити продаја преко заједничког дистрибутера (у власништву пчелара), а који ће имати у улогу набавке инпута, уз евентуалну кредитну подршку или могућност да пчелар оно што је набавио плаћа путем производа који пласира. На овај начин са једне стране, тржишту се нуди стандардизован мед и други пчелињи производи, познатог поријекла уз обезбјеђену слједивост. Храна која се ставља у промет у Републици Српској или за коју постоји вјероватноћа да ће бити стављена у промет, мора да буде на одговарајући начин евидентирана, декларисана и означена ради идентификације да би се обезбиједила могућност њене слједивости. С друге стране, олакшава се пласман производа и пчелару се оставља вријеме да се у потпуности посвети својој производњи. Ипак, увијек је препоручљиво да један дио производа пчелар продаје сам, како због остваривања више цијене, тако и због праћења стања на тржишту и промоције производа.

6. Конкуренти

Треба свакако нагласити да је мед из Вишеграда на добром гласу и захваљујући својим посебностима већ у настанку има неку додатну вриједност у односу на конкуренте са подручја Босне и Херцеговине или других држава у окружењу, а чији мед је доступан на нашем тржишту. Најзначајнији конкурент на локалном тржишту свакако је херцеговачки мед, али и мед из сусједних држава, који се дистрибуише путем трговачких ланаца и најчешће се продаје по нижим цијенама.

Једно од главних ограничења у конкурентности вишеградских пчелара јесу ниски приноси по друштву, што значајно утиче и на формирање исплативе цијене производа.

7. Додата вриједност и могућности за диверсификацију

У слједећој табели представљена је добит пчелара који има 30 кошница:

Табела 1. исплативост производње меда са 30 кошница

ПРИХОД	Количина	Јединица мјере	Цијена/ јед. мјере	Укупно КМ
Мед	5,0	kg	20,0	3.000,0
Прополис	0,12	kg	100,0	360,0
Подстицај по друштву	30	друштво	12	360
Укупан приход				3.720,0
Варијабилни трошкови				
Шећер:				20
Шећерне погаче:				14
Оксална киселина:				5
Амбалажа:				10
Амортизација по кошници (укључујући опрему):				12,5
Остали трошкови (укључујући брендирање):				10
Трошкови радне снаге по друштву				25
Укупно варијабилни трошкови по друштву				91,5
Укупно - варијабилни трошкови				1.995,0
Добит				1.725,0
Цијена коштања производње/ kg				13,3

Као што се види из наведене табеле, са 30 кошница из производње пчелар може зарадити (добит + трошкови радне снаге) цца 1,4 просјечне нето плате у Српској односно нити једну цијелу бруто плата (РЗС, јануар 2023, нето плата 1217 КМ, бруто, 1845 КМ) што упућује или на потребу повећања броја кошница или додатно запослење.

Иако се највећи дио произведеног меда прода на прагу, односно прода га сам произвођач, један дио меда иде и преко трећих лица. У том случају, препродавачу се на количину даје одређени попуст на цијену, који најчешће износи 10%. На основу тога је израчуната калкулација која је представљена у табели број 2:

Табела 2. Додата вриједност за мед и прополис

Ставка	Произвођач	Продајна цијена/ Дистрибутор
Цијена (КМ/kg)	18	22,5
Директни трошкови (КМ/kg)	8	N/A
Бруто маржа (КМ/kg)	12,85	5
Бруто маржа (% од цијене)	71,39	28,61
Учешће у вриједности (%)	80,00	20,00

Већ је раније дискутовано, да пчелари у Вишеграду тек у мањој мјери продају мед путем других канала продаје, те је представљена калкулација у табели 2, више оријентациона. Како би се обезбедила одрживост ове производње, треба радити на повећању приноса по кошници.

8. Производња меда и технологије

Као и у другим срединама у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини, између 80 и 90% кошница је ЛР тип. У структури овог ланца вриједности је и даље са преко 80% мед, иако пчеларство у нашим крајевима, па тако и у Вишеграду има потенцијал за ширу палету производа, гдје су: полен, матична млијеч, прополис, восак, матице и ројеви, те апитерапија тј. апи коморе.

У овом ланцу вриједности можемо разликовати 4 нивоа технологија које се користе у току формирања производа. А то су:

- I. Технологије у оквиру примарне производње. Ријеч је о производњи меда, прополиса и полена, а након тога вртању и паковању меда и осталих производа. То је најчешћи ниво производње меда који је тренутно развијен у Вишеграду.
- II. Технологија вишег нивоа производње. Производња матичне млијечи и пчелињег отрова и других производа (на бази пчелињих производа). Дјелимично искоришћене и за очекивати је да ће са развојем производње бити и више у употреби.
- III. Технологије у производњи полупроизвода – инпута пчеларске производње. Производње сатних основа, кошница, заштитна средства, жица за утапање сатних основа и друго. Недовољно искоришћене и постоји интерес локалних пчелара за развојем ове производње, превасходно због

- понекад упитног квалитета инпута и одређених састојака у сатним основама које добијају, а који утичу на квалитет меда и могу угрозити здравље корисника (парафин).
- IV. Напредне технологије - укључује метеостанице, прогнозне системе, транспортна средства и дигиталне ваге. Технологије доступне или дјелимично доступне, али нису довољно искоришћене на простору Вишеграда, а свакако због климатских промјена и повећања потреба за пашом, требају се чешће користити.

9. Процјена потреба за жене пољопривреднице и предузетнице

Жене су традиционално имале важну улогу у пчеларству и производњи меда у Босни и Херцеговини, па тако и у Вишеграду. Међутим, ниво укључености жена у пчеларство и производњу меда може варирати у зависности од фактора као што су регион, култура и економски услови.

У руралним подручјима Вишеграда жене су често одговорне за вођење домаћинства и породична газдинства. Као такве, укључене су често у различите послове везане за пчеларство и производњу меда, укључујући бригу о друштвима, скупљање меда и прераду и паковање меда за продају.

Поред свог практичног ангажмана у пчеларству и производњи меда, жене такође имају улогу у очувању и промоцији традиционалних пчеларских пракси. На примјер, жене се могу укључити у промоцији и продаји меда, те узети активно учешће у различитим манифестацијама.

Упркос важној улози коју жене имају у пчеларству и производњи меда у Вишеграду, оне се често суочавају са изазовима и препрекама, као што је ограничен приступ ресурсима и тржиштима. Улажу се напори да се одговори на ове изазове и промовише родну равноправност у овом сектору, укључујући кроз иницијативе које пружају обуку и ресурсе за жене пчеларе и помажу у промоцији њихових производа на локалним и међународним тржиштима. Посебно су подржане кроз различите општинске и републичке фондове.

10. Изазови и могућности развоја ланца вриједности

Изазови

Уједначен квалитет производње: Када говоримо о овоме, најчешће се мисли на мјешани мед и његов пласман путем трговачких ланаца. Ово питање остаје дискутабилно, прије свега због још увијек заиста високе независности произвођача меда у Вишеграду и може се рећи обезбијеђеног пласмана меда са једне стране, те ограничених количина, са друге. Даље, цијена у трговачким ланцима је најчешће нижа у односу на цијену меда који се прода на газдинству, те је то такође једна од разлога слабије мотивације пчелара за удруживање у смислу обједињене прераде меда и паковања по истим брендом и заједнички наступ на тржишту.

Старење становништва и миграција младих. Све више младих напушта ове просторе, што директно утиче на број радно способног становништва. С тим у вези, унапређење прихода из пчеларства кроз или повећање обима производње или број производа или једно и друго, могло би утицати на повећање интереса младих за останак на селу.

Могућности

Коришћење историјских и туристичких потенцијала у промоцији и продаји меда и других пчелињих производа. Општина Вишеград је богата историјским и природним знаменитостима (На Дрини Ћуприја, Вилина влас – биљна врста и љечилиште, Панчићева оморика итд.) који се у једној мјери користе у промоцији производа поријеклом из Вишеграда, али свакако да се ови капацитети требају подићи на виши ниво. Купац мора бити научен да препозна разлику. Али иза те разлика мора бити обезбјеђена сљедивост и квалитет. Тј. производ који се продаје под вишеградским „симболима“ мора бити из Вишеграда.

Проширење палете производа: Проширивање палете производа (матична млијеч, полен, прополис, пчелињи отров, козметика...) и услуга кроз апитерапију и апитуризам на пчеларским газдинствима многим пчеларима осигурало би додатни извор прихода. Међутим, неопходне су и одређене инвестиције, али и укључивање других учесника у овом ланцу вриједности, како би се и прије инвестиције и почетка производње односно пружања услуга на неки начин тржиште упознало са новом понудом односно да се има информација да ли је тржиште заинтересовано за ове производе и услуге.

11. Закључци и препорука

Пчеларска производња има одређене предуслове за развој у овој Општини, али је неопходно унаприједити неке од елемената производње:

- Потребно би било додатно ојачати мање произвођаче, тако да дођу на 30+ кошница, а како би могли користити и подстицаје са Републичког нивоа.
- Подржати набавку превозних средстава за пчеларе, како би се обезбједило у што већој мјери стицање испаше.
- Подржати модернизацију производње кроз набавку и имплементацију дигиталних вага и развој и набавку метео-прогнозних система.
- Подржати проширење производне палете (полен, матична млијеч, прополис, восак, матице и ројеви, те покретање услуга апитерапије односно инвестирање у изградње апи-комора).
- Због богате историје и препознатљивости мјеста, може се размишљати о брендирању производа под називом нпр. „Вишеградски мед“.

- У сарадњи са произвођачима воћа изнаћи канале комуникације (вибер групе или слично), путем којим ће се редовно вршити обавјештавање о третманима у засадима, како би се очувао број пчела, али и обезбједило правовремено прашивање биљних култура.

Анализа ланца вриједности: Пластеничка производња у Вишеграду

1. Увод

Пластеничка производња поврћа у Вишеграду је препозната као један од сектора који има потенцијал за развој. Томе погодују како климатске прилике, тако и доступност воде, те одговарајући квалитет земљишта у једном дијелу општине. Такође, последњих година Вишеград се развија и туристички, те су потребе за свјежим поврћем, познатог поријекла повећане. Вишеград је и значајан што као транзитно мјесто, јер се налази на једној од главних рута која спаја централну Србију и Сарајево.

2. Кратак преглед тренутног стања

Годишња производња је 70 тона, од чега највећи произвођач, Расадник Стојановић произведе око 50 тона. Вриједност ове производње је око 170.000,00 КМ. Најчешће се узгајају сљедеће врсте: слата, патлиџан, млади лук, зелена салата, парадајз и краставац. Углавном је ријеч о мањим произвођачима, а на подручју општине постоји једна већи расадник и произвођач са пластеничком и отвореном производњом.

3. Природни услови

Вишеград и околина имају одлике умјерено континенталне климе, са извјесним карактеристикама планинске климе. Лјета на подручју Вишеграда су топлија него у околним мјестима. Средња јулска температура износи 21°C, а средња јануарска 1,3°C. Вриједност годишње количине падавина креће се од 650 mm до 1000 mm по m², а број дана са падавинама је у просјеку 84 дана годишње. Релативна влажност ваздуха износи 83%. Највећи дио територије припада шумском земљишту око 60%. Шуме заузимају 29.121 ha, а неплодно земљиште (голети) 2.162 ha. У додини ријеке Дрине, Рзава, мање притоке, те уз Вишеградско језеро постоје добри услови за узгој поврћа. Наиме, кад је у питању вода и наводњавање у долини ријеке и у близини језера нема проблема са водом, те с тога ова производња има релативно лако доступан главни ресурс

4. Учесници ланца вриједности

Постоји неколико важних учесника у овом ланцу вриједности. На првом мјесту су носиоци ланца вриједности пластеничке производње.

Пољопривредни произвођачи. У ову производњу у Вишеграду је укључено 30 произвођача, и то 50% мушкараца и 50% жена, од укупног броја 10% је младих. Под пластеницима је укупно 1 ha, са тенденцијом повећана, с тим да највећи произвођач има више од трећине од укупних површина по пластеницима. У Вишеграду има солидно развијена и расадничка производња, што је од значаја за стабилност тржишта инпутима.

Учесници који подржавају развој ланца вриједности пчеларске производње у Вишеграду су:

Откупљивачи. Хладњача Алекс доо из Вишеграда са капацитетом од 250 тона. Поред наведеног, у сусједним или ближим општинама постоје и додатни капацитети за откуп поврћа, а то су: Пољопривредна задруга Увац-Рудо у Рудом капацитета 250 тона, Конте-ко Рогатица капацитета 200 тона и "Болетус РС" Фоча капацитета 300 тона. Откупљивали за сада нису у толикој мјери укључени у локално тржиште производима пластенике производње, али свакако могу играти значајну улогу у будућем развоју овога ланца вриједности.

Локална и републичка администрација. Ту су: општинска служба - Одјељење за локални развој, привреду и друштвене дјелатности и Савјетодавна служба – Ресор за пружање стручних услуга Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Општину Вишеград покрива подручна јединица Соколац, која има 9 запослених. Од тога 6 инжењера (2 сточара, 1 ратар, 1 поврће, 1 воћар, 1 за рурални развој). Три запослена имају СШ.

Дистрибутери. Пољопривредне апотеке, дистрибутери пољопривредних машина и опреме која се користи у пластеничкој производњи са сједиштем у Општини Вишеград и околним општинама.

HoReCa сектор. Велики значај за укупне економске активности у Вишеграду има [Туристички комплекс „Андрић Град“](#), Бања „Вилина Влас“, те други угоститељско-туристички капацитети, који се могу укључити и у пласман, али промоцију производа пластеничке производње у Вишеграду.

5. Потражња, маркетинг и дистрибутивни канали

Паприка је популаран зачин и састојак у многим кухињама широм свијета, а све је већа потражња за њом због њеног укуса, боје и здравствених предности. Потражња за паприком вођена је повећањем глобалне популације, промјеном навика у исхрани и растућом потражњом за храном за коју се могу везати традиционални рецепти (ајвар, долма тј. пуњене паприке, мућкалица итд).

Маркетинг и дистрибуција паприке су од суштинског значаја да би се осигурало да пољопривредници могу да приступе тржиштима и добију фер цијене за своје производе. У зависности од сорте коју узгајамо, паприка се може пласирати као свјежи плод, мљевени зачин или прерађени производ, као што су ајвар, сир са паприком и разне пасте. Уколико је ријеч о преради квалитет паприке је пресудан и она мора бити правилно осушена и обрађена да би задржала боју, укус и арому.

Маркетинг и канали дистрибуције паприке укључују велетрговце, трговце на мало и директну продају потрошачима тзв. Продаја на прагу или уколико произвођачи имају свој штанд на локалним пијацама. У посљедње вријеме све је присутнија продаја на онлајн платформама и продаја производа са додатом вриједношћу. Кооперативни маркетинг такође може бити корисна стратегија за мале фармере да удруже своје ресурсе и продају своје производе заједно.

Укратко, потражња за паприком је у порасту, а фармери морају усвојити одговарајуће маркетиншке и дистрибутивне стратегије како би приступили тржиштима и постигли фер цијене за своје производе. Главни конкуренти на локалном тржишту долазе из Бијељине, док на Одговарајућа обрада, усклађеност са стандардима квалитета и безбједности и коришћење шема сертификације могу помоћи пољопривредницима да приступе врхунским тржиштима и повећају своју профитабилност.

6. Конкуренти

Највећи конкуренти представљају произвођачи из Херцеговине, односно Семберије, када говоримо о БиХ тржишту, те произвођачи из Македоније, Албаније и Србије, када је ријеч о другим тржиштима. С тим у вези, адекватна промоција домаће производње мора бити кључ за конкурентност ове производње. Такође, добра контрола на граници, а у вези евентуалних недозвољених резидуа код увозних паприка са једне стране, и добра контрола домаћег квалитета са друге стране, су такође један од предуслова за унапређење конкурентности домаће производње поврћа.

7. Додата вриједност и могућности за диверсификацију

У овом примјеру је узета производња паприке, као једне од често гајених култура у општини Вишеград, а чија употреба неријетко веже и друге ланце вриједности (производи од меса и млијека, јела локалне или међународне кухиње и користи се у припреми јела додатака јелима са дужим роком трајања.

Табела 1, Трошкови и вриједност производње паприке 40 t/ha

Ставка	Вриједност
Трошкови за гориво (орање, затварање бразде, ђубрење, предсјетвена припрема, заштита, наводњавање, берба...)	4.934,0 KM
Набавка средстава (сјеме, најлон, зашт. Средства, цријева)	15.492,0 KM
Радна снага (берба, садња, копања...)	16.521,0 KM
Осигурање	2.221,0 KM
Амортизација механизације	156,0 KM
Укупно трошкови	39.324,0 KM
Приходи по ha (табела 2)	49.600,0 KM
Приходи по дунуму	4.960,0 KM
Добит по ha	10.276,0 KM

Процењени приноси паприке су 40 t/ha што представља просјечне приносе паприке у Босни и Херцеговини и региону. У обрачун је узето да је од укупне количине паприке, 29 тона било 1. класе која је по цијени од 1,4 KM/kg продата закупцу односно дистрибутеру. Једна тона такође прве класе је продана директно продајом по цијени од 2 KM/kg и 10 тона паприке 2. класе је продано по цијени од 0,7 KM/kg. На овај начин остварени су укупни приходи од 49.600,0 KM. Гледајући трошкове производње, а посебно издвајања за инпуте и радну снагу, може се закључити да паприка значајан ефекат на више различитих учесника у ланцу вриједности, те с тога може бити значајна култура за унапређење економских активности у општини Вишеград.

Табела 2. Додата вриједност у производњи паприке

Принос 40 t/ha	Количина	Цијена	укупно произвођач	цијена дистрибутора	Укупно
Прва класа	29000	1,4	40600	1,65	47850
Друга класа	10000	0,7	7000	0,82	8200

Прва класа директна продаја	1000	2	2000	Није рел.	Није рел.
Укупно	40000	-	49600	-	56050

Ако узмемо да просјечан произвођач има максимално 1.000 квадрата пластеника, онда говоримо о значајно мањој добити и приходима, тј. 4.960 КМ прихода, односно 1027 КМ добити. У овим случајевима, трошкови радне снаге су такође оно што се углавном веже за то газдинство. У том контексту приходи покривају око 4 просјечне нето плате у Српској, односно 2,7 бруто плата (РЗС, јануар 2023, нето плата 1217 КМ, бруто, 1845 КМ). С тога, ова производња треба имати одговарајућу подршку. Треба узети у обзир да паприка има најчешће неку предкултуру (салата, ротквица, шпинат итд.), те се гледано по јединици површине могу се остварити и већи приходи односно добит.

8.Пластеничка производња паприке

Овдје је укратко описан процес производње паприке. Процес производње паприке укључује неколико корака, укључујући култивацију, бербу и паковање. Ево општег прегледа процеса:

Узгој: Паприка се обично узгаја у топлим и сунчаним климама са добро дренираним земљиштем. Биљке се обично покрећу од садница или сјемена и захтијевају редовно наводњавање, ђубрење и контролу штеточина. Паприка је велики потрошач воде, те с тога без добро ријешеног система наводњавања не треба улазити у озбиљну производњу.

Берба: Паприка се бере када је потпуно зрела и поцрвене или пожуте. Паприке се беру ручно или машински и сортирају по величини и квалитету.

Паковање: Посљедњи корак у производњи паприке је паковање, а то је у нашим условима најчешће у мрежасте вреће.

У зависности од намјене и потражње на тржишту, паприка се такође може прерадити у друге производе као што су ајвар, киселу паприку, сосеви и друго. Квалитет паприке зависи од неколико фактора, укључујући сорту паприке, услове узгоја и начин прераде који се користи.

Паприке које се узгајају као зачинске се накнадно суше и мељу.

9.Процјена потреба за жене пољопривреднице и предузетнице

Производња поврћа у стакленицима може пружити значајне користи женама у сеоским подручјима, како са економског тако и друштвеног погледа. Ево неких од разлога зашто:

Стварање прихода: Производња поврћа у стакленицима може да обезбиједи извор прихода за жене које имају ограничене могућности за зараду. Жене могу узгајати поврће у пластеницима, које се може продати на локалним пијацама или велетрговцима, обезбијеђујући им сталан извор прихода.

Сигурност хране: Производња поврћа у стакленицима може побољшати сигурност хране тако што ће породицама обезбиједити свијеже и хранљиво поврће у већем дијелу године. Ово може бити посебно важно у подручјима гдје је приступ свјежим производима ограничен, као и у временима суше, града или других природних непогода, које су све чешће у подручју Вишеграда.

Могућности запошљавања: Производња поврћа у стакленицима може створити прилике за запошљавање жена, како у погледу узгоја поврћа тако и у другим активностима као што су маркетинг, паковање и дистрибуција. Када је у питању развој предузетништва, у новом правилнику о подстицајима за развој пољопривреде и села у Републици Српској предвиђене су већи нивои подршке регистрованим предузетницима, а то може бити додатни стимуланс за отварање микро и мала предузећа у руралним подручјима. Међутим, биће потребна одређена обука и едукација о пословном законодавству женама које желе да се региструју на самостални предузетник. С тога би било добро да локална администрација одреди службеника или службу, која ће бити намијењена управо за подршку унапрјеђења предузетништва међу женама.

Оснаживање: Жене које су укључене у производњу поврћа у стакленику могу стећи веће самопоуздање и независност, као и осјећај поноса у својој способности да обезбиједи своје породице.

Образовање и обука: Производња поврћа у стакленицима може пружити могућности женама да добију образовање и обуку у области пољопривреде, пословног управљања и других вјештина које им могу помоћи да буду успјешније у својим настојањима. Посебну улогу овдје може играти Савјетодавна служба (општинска или републичка или приватна те различити међународни програми подршке) путем својих програма обуке. На тај начин појачаће се и друштвена укљученост жена.

Све у свему, пластеничка производња поврћа може бити важно средство за оснаживање жена у руралним регионима, пружајући им приход, сигурност хране и могућности запошљавања, као и образовање и обуку. Подржавајући жене у овој производњи, можемо помоћи у стварању одрживијих и отпорнијих заједница у општини Вишеград.

10.Изазови и могућности развоја ланца вредности

Изазови

Производња паприке у Вишеграду суочава се са неколико изазова, укључујући:

Клима и временски услови: Производња паприке захтјева специфичне временске услове, као што су топли и сунчани дани праћени хладним ноћима, што може бити тешко постићи на Вишеграду због све чешће непредвидивих временских прилика.

Управљање штеточинама и болестима: Биљка паприке је подложна разним штеточинама и болестима, укључујући лисне уши, трипсе и пепелницу. Морају се примјенити ефикасне праксе управљања штеточинама и болестима како би се обезбедио здрав усјев и максимални принос.

Пристап савременим технологијама и опреми: Многи фармери паприке на Западном Балкану и даље се ослањају на традиционалне методе и опрему за пољопривреду, што може ограничити њихову продуктивност и ефикасност. Приступ савременим технологијама и опреми, као што су системи за наводњавање и механизовани пољопривредни алати, могао би у великој мјери да унаприједи њихову производњу.

Недостатак стандардизоване производње и контроле квалитета: Недостатак стандардизоване праксе производње и контроле квалитета може довести до недоследности у квалитету произведене паприке, што може негативно утицати на тржишност и профитабилност.

Ограничен пристап тржиштима: Многи фармери паприке на западном источном дијелу Републике Српске, па тако и у Вишеграду суочавају се са изазовима у приступу тржиштима због недовољне транспортне инфраструктуре и ограничених информација о тржишту. То може резултирати ниским цијенама и потешкоћама у проналажењу купаца за њихове производе.

Све у свему, рјешавање ових изазова кроз побољшане производне праксе, усвајање нових технологија и пристап тржишту могло би у великој мјери побољшати конкурентност производње паприке на Западном Балкану.

Могућности

Постоји неколико могућности за производњу паприке на Вишеграду, укључујући:

Растућа потражња за паприком: Паприка је широко коришћен зачин и састојак у многим кухињама у цијелом региону. Постоји све већа потражња за паприком због њеног укуса, здравствених предности и разноврсности у кувању. Ово представља прилику за произвођаче паприке из Вишеграда да повећају своју производњу и приступе новим тржиштима.

Повољни земљишни и климатски услови: Вишеград има релативно повољне земљишне и климатске услове за производњу паприке. Уз правилну пољопривредну праксу и модерне технологије, фармери могу повећати своје приносе и побољшати квалитет својих производа.

Потенцијал за органску производњу: На међународним тржиштима постоји растућа потражња за органском паприком, што представља прилику за пољопривреднике Вишеграда да искористе ово тржиште. Додатно, подршка за органске произвођаче је била нешто повећана у посљедњих неколико година, те и том може бити додатан подстрек развоју овог сектора. Регион има потенцијал за производњу висококвалитетне органске паприке због повољних земљишних и климатских услова и доступности природних ресурса, посебно воде.

Производи са додатом вриједношћу: Паприка се може прерадити у различите производе са додатом вриједношћу као што су мјешавине зачина, сосеви и пасте. Ово представља прилику за пољопривреднике односно прехрамбена предузећа у општини да додају вриједност својој производњи и повећају своју профитабилност.

Могућности подршке и финансирања: Влада Републике Српске, невладине и међународне организације нуде различите могућности подршке и финансирања пољопривредницима у Босни и Херцеговини са циљем да побољшају своју производњу, усвоје модерне технологије и приступе новим тржиштима. Ова подршка може у великој мјери користити произвођачима паприке и повећати њихову конкурентност.

Све у свему, производња паприке у Вишеграду представља значајне могућности за пољопривреднике да повећају своју производњу, побољшају квалитет својих производа и приступе новим тржиштима, посебно уз правилну пољопривредну праксу, усвајање технологије и приступа тржишту.

11. Закључци и препоруке

Ланац вриједност производње поврћа може бити интересантан за већи број пољопривредника и откупљивача у Вишеграду, али је неопходно доста уложити у стварање предуслова, како техничких тако и материјалних. У том смислу,

- Унаприједити сарадњу са дистрибутерима инпута повртарске производње (квалитетан расад, сјеме, заштитна средства, посебно биопрепарати),
- савјетодавних услуга у овој области је слабо и скоро да не постоји, с тога треба радити на јачању и јавних и приватних савјетодавних служби,
- Неопходно је формирање Удружења/Задруге произвођача,
- Унаприједити доступност финансија за женско предузетништво у овој области,
- Треба ангажовати незапослене агрономе и радити на јачању Удружења, те боље искористити угоститељско - туристичке потенцијале и
- Као једну од могућност производње, треба размотрити интегралну производњу поврћа, као корак на путу до органске производње.

ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ:

- ОД Л У К А о новчаном подстицају за развој пољопривреде у општини Вишеград у 2019. години, Службени гласник општине Вишеград - Број 3/19
- АНКЕТА О БУЏЕТУ ДОМАЋИНСТВА, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021.
- Градови и општине Републике Српске, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021.
- ДЕМОГРАФСКА СТАТИСТИКА, 2021, Друго, допуњено издање, Република Српска, Завод за статистику, СТАТИСТИЧКИ БИЛТЕН, Бања Лука, 2021.
- Евиденција категорисаних објеката, Министарство трговине и туризма Републике Српске, 2022.
- ЕКОНОМСКИ РАЧУНИ И ЦЕНЕ ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ, 2021, СТАТИСТИЧКИ БИЛТЕН, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021
- ЕКОНОМСКИ РАЧУНИ И ЦИЈЕНЕ ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ, Република Српска, Завод за статистику, СТАТИСТИЧКИ БИЛТЕН, Бања Лука, 2022.
- Попис 2013, Завод за статистику Босне и Херцеговине, www.statistica.ba септембар 2018. године
- СПИСАК СТАНОВНИШТВА, ДОМАЋИНСТВА И СТАНОВА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2013. ГОДИНЕ, РЕЗУЛТАТИ ПОПИСА, ГРАДОВИ, ОПШТИНЕ, НАСЕЉЕНА МЈЕСТА, Република Српска, Завод за статистику, Бања Лука, 2021.
- СТРАТЕГИЈА И АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ЗАШТИТУ БИОДИВЕРЗИТЕТА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (2015-2020), Оперативна контакт особа за Глобал Енвиронмент Фацитити: Министарство вањске трговине и економских односа Босне и Херцеговине, децембар 2014.
- СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНИХ ПОДРУЧЈА РЕПУБЛИКА СРПСКА 2021–2027. Година, Влада Републике Српске Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Српска, јун 2021.
- СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ВИШЕГРАД 2018–2027, Општински развојни тим
- СТРАТЕШКИ ПЛАН РУРАЛНОГ РАЗВОЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (2018-2021) - Оквирни документ, Министарство вањске трговине и економских односа, Сарајево, 2018. год.
- УРЕДБА О СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, Службени гласник Републике Српске, број 94/2021.